

सङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा अप्पेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं
निसीदिंसु; अप्पेकच्चे भगवता सद्धिं सम्मोदिंसु, सम्मोदनीयं कथं सारा-
णीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अप्पेकच्चे येन भगवा तेनञ्जलिं
पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अप्पेकच्चे भगवतो सन्तिके नामगोत्तं
5 सावेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अप्पेकच्चे तुण्हीभूता एकमन्तं निसीदिंसु।

८. अस्सोसि खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो — “समणो खलु, भो, गोतमो
सक्यपुत्तो सक्यकुला पब्बजितो मिथिलं अनुप्पत्तो, मिथिलायं विहरति
मखादेवम्बवने” ति। अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो सम्बहुलेहि सावकेहि^१ सद्धिं
येन मखादेवम्बवनं तेनुपसङ्कमि। अथ खो ब्रह्मायुनो ब्राह्मणस्स अविदूरे
10 अम्बवनस्स एतदहोसि — “न खो मेतं पतिरूपं योहं पुब्बे अप्पटिसंविदितो
समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमेय्यं” ति। अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो
अञ्जतरं माणवकं आमन्तेसि — “एहि त्वं, माणवक, येन समणो गोतमो
तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन समणं गोतमं अप्पाबाधं
अप्पातङ्कं लहुट्टानं बलं फासुविहारं पुच्छ — ‘ब्रह्मायु, भो गोतम,
15 ब्राह्मणो भवन्तं गोतमं अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुट्टानं बलं फासु-
विहारं पुच्छती’ ति। एवं च वदेहि — ‘ब्रह्मायु, भो गोतम, ब्राह्मणो
जिण्णो वुड्ढो महल्लको अद्भगतो वयोअनुप्पत्तो,^२ वीसवस्ससतिको जातिया,
तिण्णं^३ वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहास-
पञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेषु अनवयो।
20 यावता, भो, ब्राह्मणगहपतिका मिथिलायं पटिवसन्ति, ब्रह्मायु तेसं
ब्राह्मणो अग्गमक्खायति — यदिदं भोगेहि; ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो
अग्गमक्खायति — यदिदं मन्तेहि; ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो अग्गमक्खायति —
यदिदं आयुना चेव यससा च^४। सो भोतो गोतमस्स दस्सनकामो’ ” ति।

“एवं, भो” ति खो सो माणवको ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स
25 पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं
सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं अट्ठासि।
एकमन्तं ठितो खो सो माणवको भगवन्तं एतदवोच — “ब्रह्मायु, भो
गोतम, ब्राह्मणो भवन्तं गोतमं अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुट्टानं बलं फासु-
विहारं पुच्छति; एवं च वदेति — ‘ब्रह्मायु, भो गोतम, ब्राह्मणो जिण्णो

वुद्धो^१ महल्लको अद्भगतो वयोअनुप्पत्तो, वीसवस्ससतिको जातिया, तिण्णं वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहासपञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेषु अनवयो। यावता, भो, ब्राह्मणगहपतिका मिथिलायं पटिवसन्ति, ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो अग्गमक्खायति — यदिदं भोगेहि; ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो अग्गमक्खा- 5 यति — यदिदं मन्तेहि; ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो अग्गमक्खायति — यदिदं आयुना चेव यससा च। सो भोतो गोतमस्स दस्सनकामो’” ति।

“यस्सदानि, माणव,^२ ब्रह्मायु ब्राह्मणो कालं मञ्जती” ति।

अथ खो सो माणवको येन ब्रह्मायु ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ब्रह्मायुं ब्राह्मणं एतदवोच — “कतावकासो खोम्हि^३ 10 भवता^४ समणेन गोतमेन। यस्सदानि भवं कालं मञ्जती” ति।

९. अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि। अदसा खो सा परिसा ब्रह्मायुं ब्राह्मणं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान ओरमिय^५ ओकासमकासि यथा तं जातस्स यसस्सिनो। अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो तं परिसं एतदवोच — “अलं, भो ! निसीदथ तुम्हे सके आसने। इधाहं 15 समणस्स गोतमस्स सन्तिके निसीदिस्सामी” ति।

अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उप- सङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीति- सारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो भगवतो काये द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि समन्नेसि। अदसा खो ब्रह्मायु 20 ब्राह्मणो भगवतो काये द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि, येभुय्येन ठपेत्वा द्वे। द्वीसु महापुरिसलक्खणेषु कङ्कति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति — कोसोहिते च वत्थगुह्ये, पहूतजिह्वताय च। अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो भगवन्तं गाथाहि अज्झभासि —

“ये मे द्वत्तिसा ति सुता, महापुरिसलक्खणा।

दुवे तेसं न पस्सामि, भोतो कायस्मिं गोतम॥

१. बुद्धो — सी०। २. माणवक — सी०, रो०। ३-३. खो भवं — सी०, स्या०, रो०।

४. मञ्जसी — सी०। ५. अथ नं — सी०; ओरमत्थ — स्या०, रो०।

“कच्चि कोसोहितं भोतो, वत्थगुहं नरुत्तम ।
नारीसमानसव्हया^१, कच्चि जिव्हा न दस्सका^२ ॥

“कच्चि पहूतजिव्होसि, यथा तं जानियामसे ।
निन्नामयेतं पहूतं, कद्धं विनय नो इसे ॥

5 “दिट्ठधम्महितत्थाय, सम्परायसुखाय च ।
कतावकासा पुच्छाम^३, यं किञ्चि अभिपत्थितं” ति ॥

१०. अथ खो भगवतो एतदहोसि — “पस्सति खो मे अयं ब्रह्मायु
ब्राह्मणो द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि, येभ्युयेन ठपेट्वा द्वे । द्वीसु महा-
पुरिसलक्खणेषु कद्धति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति-
10 कोसोहिते च वत्थगुहे, पहूतजिव्हताय चा” ति । अथ खो भगवा
तथारूपं इद्वाभिसङ्खारं अभिसङ्खासि यथा अदस ब्रह्मायु ब्राह्मणो
भगवतो कोसोहितं वत्थगुहं । अथ खो भगवा जिह्वं निन्नामेत्वा उभो पि
कण्णसोतानि अनुमसि पटिमसि^४; उभो पि नासिकसोतानि^५ अनुमसि
पटिमसि; केवलं पि नलाटमण्डलं जिह्वाय छादेसि । अथ खो भगवा
15 ब्रह्मायुं ब्राह्मणं गाथाहि पच्चभासि —

“ये ते द्वत्तिसा ति सुता, महापुरिसलक्खणा ।
सब्बे ते मम कायस्मि, मा ते कद्धाहु ब्राह्मण ॥

“अभिञ्जेयं अभिञ्जातं, भावेतब्बं च भावितं ।
पहातब्बं पहीनं^६ मे^७, तस्मा बुद्धोस्मि ब्राह्मण ॥

“दिट्ठधम्महितत्थाय, सम्परायसुखाय च ।

कतावकासो पुच्छस्सु, यं किञ्चि अभिपत्थितं” ति ॥

११. अथ खो ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि — “कतावकासो
खोमिह समणेन गोतमेन । किं नु खो अहं समणं गोतमं पुच्छेय्यं — ‘दिट्ठ-
धम्मिकं वा अत्थं सम्परायिकं वा’ ” ति । अथ खो ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स
25 एतदहोसि — “कुसलो खो अहं दिट्ठधम्मिकानं अत्थानं । अञ्जे पि मं
दिट्ठधम्मिकं अत्थं पुच्छन्ति । यन्नूनाहं समणं गोतमं सम्परायिकं येव अत्थं
पुच्छेय्यं” ति । अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो भगवन्तं गाथाहि अज्झभासि —

१. नारीसहनामसव्हया — सी०, स्या०, रो० । २. रस्सिका — सी०, स्या०, रो० ।

३. पुच्छेम — सी० । ४. परिमसि — सी० । ५. नासिकासोतानि — सी०, स्या०, रो० ।

६-६. पहीणम्मे — सी० ।

“कथं खो ब्राह्मणो होति, कथं भवति वेदगू ।
तेविज्जो भो कथं होति, सोत्थियो किन्ति वुच्चति ॥

“अरहं भो कथं होति, कथं भवति केवली ।
मुनि च भो कथं होति, बुद्धो किन्ति पवुच्चती” ति ॥

१२. अथ खो भगवा ब्रह्मायुं ब्राह्मणं गाथाहि पच्चभासि —

“पुब्बेनिवासं यो वेदि, सग्गापायं च पस्सति ।
अथो जातिक्खयं पत्तो, अभिञ्जा वोसितो मुनि ॥

“चित्तं विसुद्धं जानाति, मुत्तं रागेहि सब्बसो ।
पहीनजातिमरणो, ब्रह्मचरियस्स केवली ।
पारगू सब्बधम्मनं बुद्धो तादी पवुच्चती” ति ॥

एवं वुत्ते, ब्रह्मायु ब्राह्मणो उट्ठायासना एकंसं उत्तरासङ्गं

करित्वा भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा भगवतो पादानि मुखेन च
परिचुम्बति, पाणीहि च परिसम्बाहति, नामं च सावेति — “ब्रह्मायु अहं,
भो गोतम, ब्राह्मणो; ब्रह्मायु अहं, भो गोतम, ब्राह्मणो” ति । अथ खो सा
परिसा अच्छरियब्भुतचित्तजाता^१ अहोसि — “अच्छरियं वत, भो,
अब्भुतं वत, भो ! यत्र हि नामायं ब्रह्मायु ब्राह्मणो जातो यसस्सी एवरूपं
परमनिपच्चकारं करिस्सती” ति । अथ खो भगवा ब्रह्मायुं ब्राह्मणं
एतदवोच — “अलं, ब्राह्मण, उट्ठह निसीद त्वं सके आसने यतो ते मयि
चित्तं पसन्नं” ति । अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो उट्ठित्वा सके आसने
निसीदि ।

§ ३. ब्रह्मायुब्राह्मणस्स अनागामिता

१३. अथ खो भगवा ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स अनुपुब्बिं कथं
कथेसि, सेय्यथीदं — दानकथं, सीलकथं, सग्गकथं; कामानं आदीनवं
ओकारं सङ्किलेसं नेक्खम्मे आनिसंसं पकासेसि । यदा भगवा अञ्जासि
ब्रह्मायुं ब्राह्मणं कल्लचित्तं मुदुचित्तं विनीवरणचित्तं उदग्गचित्तं पसन्न-
चित्तं, अथ या बुद्धानं सामुक्कंसिका धम्मदेसना तं पकासेसि — दुक्खं,
समुदयं, निरोधं, मग्गं । सेय्यथापि नाम सुद्धं वत्थं अपगतकालकं^२

१. अच्छरियब्भूतजाता — स्या० । २. ० कालकं — सी०, ।

- सम्मदेव रजनं पटिग्गहेय्य^१, एवमेव ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स तस्मिं येव आसने विरजं वीतमलं धम्मचक्खुं उदपादि — “यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्बं तं निरोधधम्मं” ति । अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो दिट्ठधम्मो पत्त-
 5 धम्मो विदितधम्मो परियोगाब्धधम्मो तिण्णविचिकिच्छो विगतकथ-
 “अभिककन्तं, भो गोतम, अभिककन्तं, भो गोतम ! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्धस्स वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती ति — एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो ।
 10 एसाहं भवन्तं^२ गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं ति । अधिवासेतु च मे गोतमो स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो भगवतो अधिवासनं विदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो
 15 ब्रह्मायु ब्राह्मणो तस्सा रत्तिया अच्चयेन सके निवेसने पणीतं खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा भगवतो कालं आरोचापेसि — “कालो, भो गोतम, निट्ठितं भत्तं” ति ।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

R. 146

- अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा पञ्चास्ते आसने
 20 निसीदि सद्धिं भिक्खुसङ्घेन । अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो सत्ताहं बुद्धप्पमुखं^३ भिक्खुसङ्घं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्प-
 वारेसि । अथ खो भगवा तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन विदेहेसु चारिकं पक्कामि । अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो अचिरपक्कन्तस्स भगवतो कालमकासि । अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु ;
 25 उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “ब्रह्मायु, भन्ते, ब्राह्मणो कालङ्कतो^४ । तस्स का गति, को अभिसम्परायो” ति ?

B. 347

“पण्डितो, भिक्खवे, ब्रह्मायु ब्राह्मणो पच्चपादि धम्मस्सानु-

१. पटिग्गहेय्य — सी०, रो० । २. भगवन्तं — सी० । ३. बुद्धप्पमुखं — सी० । ४. काल-
 कतो — सी०, स्या, ०रो० ।

धम्मं, न च मं धम्माधिकरणं विहेठेसि'। ब्रह्मायु, भिक्खवे, ब्राह्मणो पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं परिक्खया ओपपातिको होति, तत्थ परिनिब्बायी, अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका" ति।

१४. इदमवोच भगवा। अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति।

5

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

४२. सेनसुत्तं

§ १. केणियेन जटिलेन भगवा निमन्तितो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा अङ्गुत्तरापेसु चारिकं चर-
मानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं अङ्गुतेल्लसेहि' भिक्खुसतेहि येन आपणं
नाम अङ्गुत्तरापानं निगमो तदवसरि । अस्सोसि खो केणियो जटिलो –
“समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो अङ्गुत्तरापेसु
५ चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं अङ्गुतेल्लसेहि भिक्खुसतेहि
आपणं अनुप्पत्तो । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्दो
अब्भुग्गतो – ‘इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो
सुगतो लोकविद् अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो
भगवा ति । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं
१० पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति
आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्बज्जनं, केवल-
परिपुण्णं परिसुद्धं सब्रह्मचरियं पकासेति । साधु खो पन तथारूपानं
अरहतं दस्सनं होती’ ” ति ।

अथ खो केणियो जटिलो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्क-
मित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा
एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो केणियं जटिलं भगवा धम्मिया
कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो केणियो
जटिलो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो
सम्पहंसितो भगवन्तं एतदवोच – “अधिवासेतु मे भवं गोतमो स्वातनाय
२० भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति । एवं वुत्ते, भगवा केणियं जटिलं
एतदवोच – “महा खो, केणिय, भिक्खुसङ्घो अङ्गुतेल्लसानि भिक्खु-
सतानि, त्वं च ब्राह्मणेसु अभिप्पसन्नो” ति । दुतियं पि खो केणियो
जटिलो भगवन्तं एतदवोच – “किञ्चापि खो, भो गोतम, महा भिक्खु-
सङ्घो अङ्गुतेल्लसानि भिक्खुसतानि, अहं च ब्राह्मणेसु अभिप्पसन्नो;

अधिवासेतु मे भवं गोतमो स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना”
 ति। दुतियं पि खो भगवा केणियं जटिलं एतदवोच — “महा खो,
 केणिय, भिक्खुसङ्घो अड्डुतेळसानि भिक्खुसतानि, त्वं च ब्राह्मणेषु
 अभिप्पसन्नो” ति। ततियं पि खो केणियो जटिलो भगवन्तं एतदवोच—
 “किञ्चापि खो, भो गोतम, महा भिक्खुसङ्घो अड्डुतेळसानि भिक्खु- 5
 सतानि, अहं च ब्राह्मणेषु अभिप्पसन्नो; अधिवासेतु मे भवं
 गोतमो स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति। अधिवासेसि भगवा
 तुण्हीभावेन। अथ खो केणियो जटिलो भगवतो अधिवासनं विदित्वा
 उट्ठायासना येन सको अस्समो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा मित्तामच्चे
 जातिसालोहिते आमन्तेसि — “सुणन्तु मे भोन्तो, मित्तामच्चा जाति- 10
 सालोहिता; समणो मे गोतमो निमन्तितो स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खु-
 सङ्घेन। येन मे कायवेय्यावटिकं करेय्याथा” ति। “एवं, भो” ति
 खो केणियस्स जटिलस्स मित्तामच्चा जातिसालोहिता केणियस्स जटि-
 लस्स पटिस्सुत्वा अप्पेकच्चे उद्धनानि खणन्ति, अप्पेकच्चे कट्टानि
 फालेन्ति, अप्पेकच्चे भाजनानि धोवन्ति, अप्पेकच्चे उदकमणिकं पतिट्ठा- 15
 पेन्ति, अप्पेकच्चे आसनानि पञ्जापेन्ति। केणियो पन जटिलो सामं येव
 मण्डलमालं पटियादेति।

§ २. सेलब्राह्मणस्स भगवति पसादो

२. तेन खो पन समयेन सेलो ब्राह्मणो आपणे पटिवसति तिण्णं
 वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहासपञ्चमानं,
 पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेषु अनवयो, तीणि च 20
 माणवकसतानि मन्ते वाचेति। तेन खो पन समयेन केणियो जटिलो
 सेले ब्राह्मणे अभिप्पसन्नो होति। अथ खो सेलो ब्राह्मणो तीहि माणवक-
 सतेहि परिवुतो जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन केणि-
 यस्स जटिलस्स अस्समो तेनुपसङ्कमि। अद्दसा खो सेलो ब्राह्मणो केणि-
 यस्स^१ जटिलस्स अस्समे^२ अप्पेकच्चे उद्धनानि खणन्ते, अप्पेकच्चे कट्टानि 25
 फालेन्ते, अप्पेकच्चे भाजनानि धोवन्ते, अप्पेकच्चे उदकमणिकं पतिट्ठा-
 पेन्ते, अप्पेकच्चे आसनानि पञ्जापेन्ते^३, केणियं पन जटिलं सामं येव
 मण्डलमालं पटियादेन्तं। दिस्वान केणियं जटिलं एतदवोच — “किं नु

B. 349

१. ० वक्तिकं — स्या०। २ — २. केणियस्मिं जटिले — स्या०। ३. पञ्जापेन्ते — म०।

भोतो केणियस्स आवाहो वा भविस्सति विवाहो वा भविस्सति महा-
यञ्जो वा पच्चुपट्ठितो, राजा वा मागधो सेनियो बिम्बिसारो निमन्तितो
स्वातनाय सद्धिं बलकायेना” ति ?

“न मे, भो सेल, आवाहो भविस्सति न पि विवाहो” भविस्सति
5 न पि राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो निमन्तितो स्वातनाय सद्धिं
बलकायेन; अपि च खो मे महायञ्जो पच्चुपट्ठितो । अत्थि, भो, समणो
गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो अङ्गुतरापेसु चारिकं चरमानो
महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं अट्ठतेल्लसेहि भिक्खुसतेहि आपणं अनुप्पत्तो ।
तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसदो अब्भुगगतो — इति
10 पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू
अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि^१ सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ ति । सो
मे निमन्तितो स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति ।

“बुद्धो ति — भो केणिय, वदेसि” ?

“बुद्धो ति — भो सेल, वदामि” ।

15 “बुद्धो ति — भो केणिय, वदेसि” ?

“बुद्धो ति — भो सेल, वदामी” ति ।

३. अथ खो सेलस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि — “घोसो पि खो
एसो दुल्लभो लोकस्मिं — यदिदं ‘बुद्धो’ ति । आगतानि खो पनम्हाकं
मन्तेसु द्वित्तिसमहापुरिसलक्खणानि, येहि समन्नागतस्स महापुरिसस्स
20 द्वे^२ येव^३ गतियो भवन्ति अनञ्जा । सचे अगारं अज्झावसति, राजा
होति चक्कवत्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपद-
त्थावरियप्पत्तो सत्तरतनसमन्नागतो । तस्सिमानि सत्त रतनानि भवन्ति,
सेय्यथीदं — चक्करतनं, हत्थिरतनं, अस्सरतनं, मणिरतनं, इत्थिरतनं,
गहपतिरतनं, परिणायकरतनमेव^४ सत्तमं । परोसहस्सं खो पनस्स पुत्ता
25 भवन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमद्दना । सो इमं पठवि^५ सागरपरि-
यन्तं अदण्डेन असत्थेन धम्मेन अभिविजिय अज्झावसति । सचे पन
अगारस्सा अनगारियं पब्बजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके
विवट्ठच्छदो^६” ।

१. विवाहो वा — सी०, स्या० । २. ० सारथी — सी० । ३-३. द्वेव — स्या० । ४. परि-
नायकरतनमेव — स्या०, सी० । ५. पठवि — म०, । ६. विवट्ठच्छदो — सी०; विवट्ठच्छदो — स्या० ।

“कहं पन, भो केणिय, एतरहि सो भवं गोतमो विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो” ति ? एवं वुत्ते, केणियो जटिलो दक्खिणं बाहुं पग्गहेत्वा सेलं ब्राह्मणं एतदवोच — “येनेसा, भो सेल, नीलवनराजी” ति । अथ खो सेलो ब्राह्मणो तीहि माणवकसतेहि सद्धिं येन भगवा तेनुपसङ्कमि । अथ खो सेलो ब्राह्मणो ते माणवके आमन्तेसि — “अप्पसद्दा भोन्तो 5 आगच्छन्तु पदे पदं निक्खिपन्ता; दुरासदा हि ते भगवन्तो सीहा व एकचरा । यदा चाहं, भो^१, समणेन गोतमेन सद्धिं मन्तेय्यं, मा मे भोन्तो अन्तरन्तरा कथं ओपातेथ । कथापरियोसानं मे भवन्तो आगमेन्तू” ति । अथ खो सेलो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं^२ वीतिसारेत्वा 10 एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सेलो ब्राह्मणो भगवतो काये द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि समन्नेसि ।

अद्दसा खो सेलो ब्राह्मणो भगवतो काये द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि, येभ्य्येन ठपेत्वा द्वे । द्वीसु महापुरिसलक्खणेषु कद्ध्वति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति — कोसोहिते च वत्थगुह्ये, 15 पहतजिव्हाय^३ च । अथ खो भगवतो एतदहोसि — “पस्सति खो मे अयं सेलो ब्राह्मणो द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि, येभ्य्येन ठपेत्वा द्वे । द्वीसु महापुरिसलक्खणेषु कद्ध्वति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति — कोसोहिते च वत्थगुह्ये, पहतजिव्हाय चा” ति । अथ खो भगवा 20 तथारूपं इद्धाभिसङ्खारं अभिसङ्खासि, यथा अद्दस सेलो ब्राह्मणो भगवतो कोसोहितं वत्थगुह्यं । अथ खो भगवा जिव्हं निन्नामेत्वा उभो पि कण्णसोतानि अनुमसि पटिमसि^४; उभो पि नासिकसोतानि अनुमसि पटिमसि; केवलं^५ पि^६ नलाटमण्डलं^७ जिव्हाय छादेसि । अथ खो सेलस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि — ‘समन्नागतो खो समणो गोतमो द्वत्तिसमहा- 25 पुरिसलक्खणेहि परिपुण्णेहि, नो अपरिपुण्णेहि; नो च खो नं जानामि बुद्धो वा नो वा । सुतं खो पन मेतं ब्राह्मणानं बुद्धानं^८ महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं — ‘ये ते भवन्ति अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा ते सके वण्णे भञ्जमाने अत्तानं पातुकरोन्ती’ ति । यन्नूनाहं समणं गोतमं सम्मुखा सारुप्पाहि गाथाहि अभित्थवेय्यं’ ति ।

१. भोता — स्या० । २. साराणीयं — म० । ३. पहतजिव्हाय — स्या० । ४. परिमसि — सी० । ५-५. केवलकण्ठं — स्या० । ६. ललाटमण्डलं — सी० । ७. बुद्धानं — स्या० ।

§ ३. सेलब्राह्मणपब्बज्जा

४. अथ खो सेलो ब्राह्मणो भगवन्तं सम्मुखा सारुप्पाहि गाथाहि अभित्थवि -

“परिपुण्णकायो सुरुचि^१, सुजातो चारुदस्सनो ।
सुवण्णवण्णोसि भगवा, सुसुक्कदाठोसि^२ विरियवा^३ ॥

5

“नरस्स हि सुजातस्स, ये भवन्ति वियञ्जना^४ ।
सब्बे ते तव कायस्मिं, महापुरिसलक्खणा ॥

“पसन्ननेत्तो सुमुखो, ब्रह्मा^५ उज्जु पतापवा ।
मज्झे समणसङ्घस्स, आदिच्चो व विरोचसि ॥

10

“कल्याणदस्सनो भिक्खु, कञ्चनसन्निभत्तचो ।
किं ते समणभावेन, एवं उत्तमवण्णिनो ॥

“राजा अरुहसि भवितुं, चक्कवत्ती रथेसभो ।
चातुरन्तो विजितावी, जम्बुसण्डस्स इस्सरो ॥

“खत्तिया भोगिराजानो,^६ अनुयन्ता^७ भवन्तु ते ।
राजाभिराजा मनुजिन्दो, रज्जं कारेहि गोतम” ॥

B. 352

15

“राजाहमस्मि सेला ति, धम्मराजा अनुत्तरो ।
धम्मेन चक्कं वत्तेमि, चक्कं अप्पटिवत्तियं” ॥

“सम्बुद्धो पटिजानासि, धम्मराजा अनुत्तरो ।
धम्मेन चक्कं वत्तेमि, इति भाससि गोतम ॥

20

“को नु सेनापति^८ भोतो, सावको सत्थुरन्वयो^९ ।
को ते तमनुवत्तेति^९, धम्मचक्कं पवत्तितं” ॥

“मया पवत्तितं चक्कं, (सेला ति भगवा) धम्मचक्कं अनुत्तरं ।
सारिपुत्तो अनुवत्तेति, अनुजातो तथागतं ॥

“अभिञ्जेय्यं अभिञ्जातं, भावेतब्बं च भावितं ।
पहातब्बं पहीनं मे, तस्मा बुद्धोस्मि ब्राह्मण ॥

१. सुरुची - स्या० । २-२. सुसुक्कदाठो सविरियवा - स्या० । ३. व्यञ्जना - सी० ;
विमुञ्जना - स्या० । ४. ब्रह्मा - स्या०, कं० । ५. भोजराजानो - स्या० । ६. अनुयुत्ता -
सी०, स्या० । ७. सेनापती - सी० । ८. सत्थुदन्वयो - स्या० । ९. नो मं अनुवत्तेति - स्या० ।

“विनयस्सु मयि कद्धं, अधिमुच्चस्सु ब्राह्मण ।
दुल्लभं दस्सनं होति, सम्बुद्धानं अभिण्हसो ॥

“येसं वे दुल्लभो लोके, पातुभावो अभिण्हसो ।
सोहं ब्राह्मण सम्बुद्धो, सल्लकत्तो अनुत्तरो ॥

“ब्रह्मभूतो अतितुलो, मारसेनप्पमद्दनो ।
सब्बामित्ते वसी कत्वा, मोदामि अकुतोभयो” ॥

“इमं भोन्तो निसामेथ, यथा भासति चक्खुमा ।
सल्लकत्तो महावीरो, सीहो व नदती वने ॥

“ब्राह्मभूतं अतितुलं, मारसेनप्पमद्दनं ।
को दिस्वा नप्पसीदेय्य, अपि कण्हाभिजातिको ॥

“यो मं इच्छति अन्वेतु, यो वा^१ निच्छति गच्छतु ।
इधाहं पब्बजिस्सामि, वरपञ्जस्स सन्तिके” ॥

“एवं^२ चे रुच्चति भोतो, सम्मासम्बुद्धसासने^३ ।
मयं पि पब्बजिस्साम, वरपञ्जस्स सन्तिके” ॥

“ब्राह्मणा तिसता इमे, याचन्ति पञ्जलीकता ।
ब्रह्मचरियं चरिस्साम, भगवा तव सन्तिके” ॥

“स्वाक्खातं ब्रह्मचरियं, (सेला ति भगवा) सन्दिट्टिकमकालिकं ।
यत्थ अमोघा पब्बज्जा, अप्पमत्तस्स सिक्खतो”ति ॥

अलत्थ खो सेलो ब्राह्मणो सपरिसो भगवतो सन्तिके पब्बज्जं,
अलत्थ उपसम्पदं ।

५. अथ खो केणियो जटिलो तस्सा रत्तिया अच्चयेन सके
अस्समे पणीतं खादनीयं भोजनीयं पटियादापेत्वा भगवतो कालं
आरोचापेसि—“कालो, भो गोतम, निट्ठितं भत्तं” ति । अथ खो भगवा
पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन केणियस्स जटिलस्स
अस्समो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि सद्धिं
भिक्षुसङ्घेन । अथ खो केणियो जटिलो बुद्धप्पमुखं^४ भिक्षुसङ्घं पणीतेन
खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि, सम्पवारेसि । अथ खो

१. च—स्या० । २. एतं—सी० । ३. ० सासनं—सी० । ४. बुद्धप्पमुखं—सी० ।
म०२-५१

केणियो जटिलो भगवन्तं भुत्तावि ओनीतपत्तपाणिं अञ्जतरं नीचं
आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो केणियं जटिलं
भगवा इमाहि गाथाहि अनुमोदि -

“अग्गिहुत्तमुखा^१ यञ्जा, सावित्ती छन्दसो मुखं ।

5 राजा मुखं मनुस्सानं, नदीनं सागरो मुखं ॥

“नक्खत्तानं मुखं चन्दो, आदिच्चो तपतं मुखं ।

पुञ्जं आकङ्खमानानं, सङ्खो वे यजतं मुखं” ति ॥

अथ खो भगवा केणियं जटिलं इमाहि गाथाहि अनुमोदित्वा
उट्ठायासना पक्कामि ।

§ ४. सपरिसस्स सेलस्स अरहत्तलाभो

10 ६. अथ खो आयस्मा सेलो सपरिसो एको^२ वूपकट्ठो अप्पमत्तो
आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव - यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव
अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं - ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव
धम्मो सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहासि । ‘खीणा जाति,
वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति अब्भञ्जासि ।
15 अञ्जतरो खो पनायस्मा सेलो सपरिसो अरहतं अहोसि । अथ खो
आयस्मा सेलो सपरिसो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा एकसं
चीवरं कत्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं गाथाहि
अञ्जभासि -

“यं तं सरणमागम्म,^३ इतो अट्ठमि चक्खुमा ।

20 अनुत्तरेन भगवा, दन्तम्ह तव सासने ॥

“तुवं बुद्धो तुवं सत्था, तुवं माराभिभू मुनि^४ ।

तुवं अनुसये छेत्वा,^५ तिण्णो तारेसिमं पजं ॥

“उपधी ते समतिक्कन्ता, आसवा ते पदालिता ।

सीहो व अनुपादानो, पहीनभयभेरवो ॥

25 “भिक्षवो^६ तिसत्ता^६ इमे, तिट्ठन्ति पञ्जलीकता ।

पादे वीर पसारेहि, नागा वन्दन्तु सत्थुनो” ति ॥

—:०:—

१. अग्गिहुत्तमुखा - स्या० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. सरणमागम्म - स्या० ।
४. मुनी - सी० । ५. छेको - स्या० । ६ - ६. भिक्षवो ति सत्ता - स्या० ।

४३. अस्सलायनसुत्तं

§ १. अस्सलायनस्स जातिवादो निराकतो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन नानावेरज्जकानं ब्राह्मणानं पञ्चमत्तानि ब्राह्मणसत्तानि सावत्थियं पटिवसन्ति केनचिदेव करणीयेन । अथ खो तेसं ब्राह्मणानं एतदहोसि — “अयं खो समणो गोतमो चातुवण्णिं सुद्धिं पञ्जापेति” । को नु खो पहोति समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतु” ति ? तेन खो पन समयेन अस्सलायनो नाम माणवो सावत्थियं पटिवसति दहरो, वुत्तसिरो, सोळसवस्सुद्देसिको जातिया, तिण्णं वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहासपञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायत-महापुरिसलक्खणेसु अनवयो । अथ खो तेसं ब्राह्मणानं एतदहोसि — “अयं खो अस्सलायनो माणवो सावत्थियं पटिवसति दहरो, वुत्तसिरो, सोळसवस्सुद्देसिको जातिया, तिण्णं वेदानं पारगू...पे०... अनवयो । सो खो पहोति समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतु” ति ।

अथ खो ते ब्राह्मणा येन अस्सलायनो माणवो तेनुपङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा अस्सलायनं माणवं एतदवोचुं — “अयं, भो अस्सलायन, समणो गोतमो चातुवण्णिं सुद्धिं पञ्जापेति । एतु भवं अस्सलायनो समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतु” ति ।

एवं वुत्ते, अस्सलायनो माणवो ते ब्राह्मणे एतदवोच — “समणो खलु, भो, गोतमो धम्मवादी; धम्मवादिनो च पन दुप्पटिमन्तिया भवन्ति । नाहं सक्कोमि समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतु” ति । दुतियं पि खो ते ब्राह्मणा अस्सलायनं माणवं एतदवोचुं — “अयं, भो अस्सलायन, समणो गोतमो चातुवण्णिं सुद्धिं पञ्जापेति । एतु भवं अस्सलायनो समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतु ।

चरितं खो पन भोता अस्सलायनेन परिब्बाजकं” ति । दुतियं पि खो अस्सलायनो माणवो ते ब्राह्मणे एतदवोच — “समणो खलु, भो, गोतमो धम्मवादी; धम्मवादिनो च पन दुप्पटिमन्तिया भवन्ति । नाहं सक्कोमि समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतुं” ति । ततियं पि खो
 5 ते ब्राह्मणा अस्सलायनं माणवं एतदवोचुं — “अयं, भो अस्सलायन, समणो गोतमो चातुवण्णिं सुद्धिं पञ्जापेति । एतु भवं अस्सलायनो समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतु । चरितं खो पन भोता अस्सलायनेन परिब्बाजकं । मा भवं अस्सलायनो अयुद्धपराजितं पराजयी” ति ।

एवं वुत्ते, अस्सलायनो माणवो ते ब्राह्मणे एतदवोच — “अद्धा खो
 10 अहं भवन्तो न लभामि । समणो खलु, भो, गोतमो धम्मवादी; धम्मवादिनो च पन दुप्पटिमन्तिया भवन्ति । नाहं सक्कोमि समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतुं ति । अपि चाहं भवन्तानं वचनेन गमिस्सामी” ति ।

२. अथ खो अस्सलायनो माणवो महता ब्राह्मणगणेन सद्धिं
 15 येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वोतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो अस्सलायनो माणवो भगवन्तं एतदवोच — “ब्राह्मणा, भो गोतम, एवमाहंसु — ‘ब्राह्मणो’ व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणो व सुक्को वण्णो, कण्हो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणो व सुज्झन्ति, नो अब्राह्मणा; ब्राह्मणा व ब्रह्मणो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिम्मिता ब्रह्मदायादा’ ति । इध भवं गोतमो किमाहा” ति ?

“दिस्सन्ति” खो पन, अस्सलायन, ब्राह्मणानं ब्राह्मणियो उतुनियो पि गब्भिनियो पि विजायमाना पि पायमाना पि । ते च ब्राह्मणियोनिजा व समाना एवमाहंसु — ‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो;
 25 ब्राह्मणो व सुक्को वण्णो, कण्हो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणो व सुज्झन्ति, नो अब्राह्मणा; ब्राह्मणा व ब्रह्मणो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिम्मिता ब्रह्मदायादा’ ति ।

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्य” ब्राह्मणा एवमेतं

१. ब्राह्मणा — सी०, स्या०, रो० । २. दिस्सन्ते — सी०, स्या०, रो० । ३. खो — सी०,

मञ्जन्ति - 'ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो...पे०... ब्रह्मदायादा' " ति ।

३. "तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, सुतं ते - 'योनकम्बोजेसु', अञ्जेसु च पच्चन्तिमेसु जनपदेसु द्वेव वण्णा - अय्यो चेव दासो च; अय्यो हुत्वा दासो होति, दासो हुत्वा अय्यो होती' " ति ?

"एवं, भो, सुतं तं मे - 'योनकम्बोजेसु अञ्जेसु च पच्चन्तिमेसु जनपदेसु द्वेव वण्णा - अय्यो चेव दासो च; अय्यो हुत्वा दासो होति, दासो हुत्वा अय्यो होती' " ति ।

"एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु - 'ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो...पे०... ब्रह्मदायादा' " ति ?

"किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं मञ्जन्ति - 'ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो...पे०... ब्रह्मदायादा' " ति ।

४. "तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, खत्तियो व नु खो पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो^१ फरुसवाचो^२ सम्फप्पलापी अभिज्झालु^३ व्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्ठि^४ कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य^५, नो ब्राह्मणो ? वेस्सो व^६ नु खो...पे०... सुट्ठो व नु खो पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो फरुसवाचो सम्फप्पलापी अभिज्झालु व्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्ठि कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, नो ब्राह्मणो" ति ?

"नो हिदं, भो गोतम । खत्तियो पि हि, भो गोतम, पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो फरुसवाचो सम्फप्पलापी अभिज्झालु व्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्ठि कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य । ब्राह्मणो पि हि, भो

१. योनकम्बोजेसु - स्या० । २. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ३-३. पिसुणावाचो फरुसावाचो - सी०, रो० । ४. अभिज्झालू - सी०, रो० । ५. मिच्छादिट्ठं - स्या०, रो० । ६. उपपज्जेय्य - सी०, रो० । ७. च - रो० ।

गोतम ... पे० ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... पे० ... सुद्धो पि हि, भो गोतम ... पे० ... सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वण्णा पाणातिपातिनो अदिन्नादायिनो कामेसुमिच्छाचारिनो मुसावादिनो पिसुणवाचा फरुसावाचा सम्फप्पलापिनो अभिज्झालू अब्यापन्नचित्ता मिच्छादिट्ठो
 5 कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपज्जेय्युं” ति ।

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु—‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अज्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’ ” ति ?

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं
 10 मज्जन्ति—‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अज्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’ ” ति ।

५. “तं किं मज्जसि, अस्सलायन, ब्राह्मणो व नु खो पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो मुसावादा पटिविरतो पिसुणाय वाचाय पटिविरतो फरुसाय वाचाय
 15 पटिविरतो सम्फप्पलापा पटिविरतो अनभिज्झालू अब्यापन्नचित्तो सम्मादिट्ठो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य, नो खत्तियो नो वेस्सो, नो सुद्धो” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम ! खत्तियो पि हि, भो गोतम, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो
 20 मुसावादा पटिविरतो पिसुणाय वाचाय पटिविरतो फरुसाय वाचाय पटिविरतो सम्फप्पलापा पटिविरतो अनभिज्झालू अब्यापन्नचित्तो सम्मादिट्ठो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्य । ब्राह्मणो पि हि, भो गोतम ... पे० ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... पे० ... सुद्धो पि हि, भो गोतम ... पे० ... सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वण्णा पाणातिपाता
 25 पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता पिसुणाय वाचाय पटिविरता फरुसाय वाचाय पटिविरता सम्फप्पलापा पटिविरता अनभिज्झालू अब्यापन्नचित्ता सम्मादिट्ठो कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्युं” ति ।

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु — ‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’ ” ति ?

B. 358

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं मञ्जन्ति — ‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’ ” ति ।

R. 151

६. “तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, ब्राह्मणो व नु खो पहोति अस्मिं पदेसे अवेरं अब्याबज्झं^१ मेत्तचित्तं भावेतुं, नो खत्तियो, नो वेस्सो नो सुट्ठो” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम ! खत्तियो पि हि, भो गोतम, पहोति अस्मिं पदेसे अवेरं अब्याबज्झं मेत्तचित्तं भावेतुं; ब्राह्मणो पि हि, भो गोतम ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... सुट्ठो पि हि, भो गोतम ... सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वण्णा पहोन्ति अस्मिं पदेसे अवेरं अब्याबज्झं मेत्तचित्तं भावेतुं” ति ।

10

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु — ‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’ ” ति ?

15

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं मञ्जन्ति — ‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’ ” ति ।

20

७. “तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, ब्राह्मणो व नु खो पहोति सोत्तिसिनानि^२ आदाय नदिं गत्वा रजोजल्लं पवाहेतुं, नो खत्तियो, नो वेस्सो, नो सुट्ठो” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम ! खत्तियो पि, भो गोतम, पहोति सोत्तिसिनानि आदाय नदिं गत्वा रजोजल्लं पवाहेतुं, ब्राह्मणो पि हि, भो गोतम ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... सुट्ठो पि हि, भो गोतम ... सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वण्णा पहोन्ति सोत्तिसिनानि आदाय नदिं गत्वा रजोजल्लं पवाहेतुं” ति ।

25

१. अब्यापज्झं — सी०, स्या०; अब्यापज्झं — रो० । २. सोत्ति सिनानं — स्या०; सोत्ति सिनानि — रो०; सोत्थिं सिनानि — सी० ।

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु - ‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे०... ब्रह्मदायादा’ ” ति ?

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं मञ्जन्ति - ‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’ ” ति ।

८. ‘तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, इध राजा खत्तियो मुद्धा-
वसित्तो नानाजच्चानं पुरिसानं पुरिससतं सन्निपातेय्य - ‘आयन्तु भोन्तो
ये तत्थ खत्तियकुला ब्राह्मणकुला राजञ्जकुला उप्पन्ना, साकस्स^१ वा
१० सालस्स वा सलळस्स^२ वा चन्दनस्स वा पदुमकस्स^३ वा उत्तरारणि आदाय,
अग्गिं अभिनिब्बत्तेन्तु, तेजो पातुकरोन्तु । आयन्तु पनं^४ भोन्तो ये तत्थ
चण्डालकुला नेसादकुला वेनकुला^५ रथकारकुला पुक्कुसकुला उप्पन्ना,
सापानदोणिया वा सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एरण्डकट्टस्स^६
वा उत्तरारणि आदाय, अग्गिं अभिनिब्बत्तेन्तु, तेजो पातुकरोन्तु’ ति ।
१५ तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, यो एवं नु खो सो खत्तियकुला ब्राह्मणकुला
राजञ्जकुला उप्पन्नेहि साकस्स^१ वा सालस्स वा सलळस्स वा चन्दनस्स
वा पदुमकस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तो, तेजो पातुकतो,
सो एव नु ख्वास्स अग्गिं अच्चिमा चेव वण्णवा^७ च पभस्सरो च, तेन
च सक्का अग्गिना अग्गिकरणीयं कातुं; यो पन सो चण्डालकुला
२० नेसादकुला वेनकुला रथकारकुला पुक्कुसकुला उप्पन्नेहि सापानदोणिया
वा सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एरण्डकट्टस्स वा उत्तरारणि
आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तो, तेजो पातुकतो स्वास्स अग्गिं न चेव
अच्चिमा न च वण्णवा न च पभस्सरो, न च तेन सक्का अग्गिना
अग्गिकरणीयं कातुं” ति ?

२५ “नो हिदं, भो गोतम ! यो पि हि सो, भो गोतम, खत्तियकुला
ब्राह्मणकुला राजञ्जकुला उप्पन्नेहि साकस्स वा सालस्स वा सलळस्स
वा चन्दनस्स वा पदुमकस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तो,

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. सलळस्स - सी० । ३. पदुमस्स - सी० ।
४. पुन - सी० । ५. वेणकुला - सी०, स्या०, रो० । ६. एरण्डकट्टस्स - स्या०, रो०;
एलण्डकट्टस्स - सी० । ७. वण्णिमा - स्या०, रो० ।

तेजो पातुकतो स्वास्स अग्गि अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो च, तेन च सक्का अग्गिना अग्गिकरणीयं कातुं; यो पि सो चण्डालकुला नेसाद-कुला वेनकुला रथकारकुला पुक्कुसकुला उप्पन्नेहि सापानदोणिया वा सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एरण्डकट्टस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्गि अभिनिव्वत्तो, तेजो पातुकतो, स्वास्स^१ अग्गि अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो च, तेन च सक्का अग्गिना अग्गिकरणीयं कातुं । सब्बो पि हि, भो गोतम, अग्गि अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो च, सब्बेन पि सक्का अग्गिना अग्गिकरणीयं कातुं” ति । 5

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु — ‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणो व सुक्को वण्णो, कण्हो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणा व सुज्झन्ति, नो अब्राह्मणा; ब्राह्मणा व ब्रह्मनो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिम्मिता ब्रह्मदायादा’ ” ति ? 10

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं मञ्जन्ति — ‘ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’ ” ति । 15

९. “तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, इध खत्तियकुमारो ब्राह्मण-कञ्जाय सद्धि संवासं कप्पेय्य, तेसं संवासमन्वाय पुत्तो जायेथ; यो सो खत्तियकुमारेन ब्राह्मणकञ्जाय पुत्तो उप्पन्नो, सिया सो मातु पि सदिसो पितु पि सदिसो, ‘खत्तियो’ ति पि वत्तब्बो ‘ब्राह्मणो’ ति पि वत्तब्बो” ति ? 20

“यो सो, भो गोतम, खत्तियकुमारेन ब्राह्मणकञ्जाय पुत्तो उप्पन्नो, सिया सो मातु पि सदिसो पितु पि सदिसो, ‘खत्तियो’ ति पि वत्तब्बो ‘ब्राह्मणो’ ति पि वत्तब्बो” ति ।

“तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, इध ब्राह्मणकुमारो खत्तिय-कञ्जाय सद्धि संवासं कप्पेय्य, तेसं संवासमन्वाय पुत्तो जायेथ; यो सो ब्राह्मणकुमारेन खत्तियकञ्जाय पुत्तो उप्पन्नो, सिया सो मातु पि सदिसो पितु पि सदिसो, ‘खत्तियो’ ति पि वत्तब्बो ‘ब्राह्मणो’ ति पि वत्तब्बो” ति ? 25

१. सोपस्स — स्या०; सो चस्स — सी०, रो० ।

“यो सो, भो गोतम, ब्राह्मणकुमारेण खत्तियकञ्जाय पुत्तो उप्पन्नो, सिया सो मातु पि सदिसो पितु पि सदिसो, ‘खत्तियो’ ति पि वत्तब्बो ‘ब्राह्मणो’ ति पि वत्तब्बो” ति ।

“तं किं मञ्जसि, अस्सलायन इध वल्लवं^१ गद्वभेन सम्पयोजेय्युं,
५ तेसं सम्पयोगमन्वाय किंसोरो^२ जायेथ; यो सो वल्लवाय गद्वभेन किंसोरो उप्पन्नो, सिया सो मातु पि सदिसो पितु पि सदिसो, ‘अस्सो’ ति पि वत्तब्बो ‘गद्वभो’ ति पि वत्तब्बो” ति ?

R. 154 “कुण्डं^३ हि सो, भो गोतम, अस्सतरो होति । इदं हिस्स, भो
B. 361 गोतम, नानाकरणं पस्सामि; अमुत्र च पनेसानं^४ न किञ्चि नानाकरणं
10 पस्सामी” ति ।

“तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, इधास्सु द्वे माणवका भातरो सोदरिया^५, एको अज्झायको उपनीतो एको अनज्झायको अनुपनीतो; कमेत्थ ब्राह्मणा पठमं भोजेय्युं सद्धे वा थालिपाके वा यञ्जे वा पाहुने^६ वा” ति ?

15 “यो सो, भो गोतम, माणवको अज्झायको उपनीतो तमेत्थ ब्राह्मणा पठमं भोजेय्युं सद्धे वा थालिपाके वा यञ्जे वा पाहुने वा । किं हि, भो गोतम, अनज्झायके अनुपनीते दिन्नं महप्फलं भविस्सती” ति ?

“तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, इधास्सु द्वे माणवका भातरो सोदरिया, एको अज्झायको उपनीतो दुस्सीलो पापधम्मो, एको अनज्झाय-
20 यको अनुपनीतो सीलवा कल्याणधम्मो; कमेत्थ ब्राह्मणा पठमं भोजेय्युं सद्धे वा थालिपाके वा यञ्जे वा पाहुने वा” ति ?

“यो सो, भो गोतम, माणवको अनज्झायको अनुपनीतो सीलवा कल्याणधम्मो तमेत्थ ब्राह्मणा पठमं भोजेय्युं सद्धे वा थालिपाके वा यञ्जे वा पाहुने वा । किं हि, भो गोतम, दुस्सीले पापधम्मे दिन्नं
25 महप्फलं भविस्सती” ति ?

“पुब्बे खो त्वं, अस्सलायन, जातिं अगमासि; जातिं गन्त्वा मन्ते अगमासि; मन्ते गन्त्वा तपे^७ अगमासि; तपे गन्त्वा^८ चातु-

१. वल्लवं - स्या० । २. किंसरो - स्या० । ३. वेकुरञ्जाय - सी०, रो०; सो कुमार-
ण्डुपि - स्या० । ४. पनेसानं - स्या०, रो० । ५. सउदरिया - सी०, रो० । ६. पाहुने - सी० ।
७-८. तमेव ठपेत्वा - स्या०; तमेतं त्वं - सी०, रो० ।

वणिं सुद्धि पच्चागतो, यमहं पञ्चापेमी" ति । एवं वुत्ते, अस्सलायनो
माणवो तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पञ्जायन्तो
अप्पटिभानो निसीदि ।

§ २. असितदेवलइसिवत्थु

१०. अथ खो भगवा अस्सलायनं माणवं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं
पत्तक्खन्धं अधोमुखं पञ्जायन्तं अप्पटिभानं^१ विदित्वा अस्सलायनं 5
माणवं एतदवोच — "भूतपुब्बं, अस्सलायन, सत्तन्नं ब्राह्मणिसीनं अरञ्जा-
यतने पण्णकुटीसु सम्मन्तानं एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति —
'ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा' ति ।
अस्सोसि खो, अस्सलायन, असितो देवलो इसि — 'सत्तन्नं किर ब्राह्म-
णिसीनं अरञ्जायतने पण्णकुटीसु सम्मन्तानं एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं 10
उप्पन्नं' — ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा' ति । अथ खो,
अस्सलायन, असितो देवलो इसि केसमस्सुं कप्पेत्वा मञ्जिट्टवण्णानि^२
दुस्सानि निवासेत्वा पटलियो^३ उपाहन्ता आरुहित्वा^४ जातरूपमयं दण्डं
गहेत्वा सत्तन्नं ब्राह्मणिसीनं पत्थण्डिले पातुरहोसि । अथ खो, अस्सलायन,
असितो देवलो इसि सत्तन्नं ब्राह्मणिसीनं^५ पत्थण्डिले चङ्कममानो 15
एवमाह — 'हन्द, को नु खो इमे भवन्तो ब्राह्मणिसयो गता' ; हन्द, को
नु खो इमे भवन्तो ब्राह्मणिसयो गता' ति ? अथ खो, अस्सलायन,
सत्तन्नं ब्राह्मणिसीनं एतदहोसि — 'को नायं गामण्डलरूपो विय सत्तन्नं
ब्राह्मणिसीनं पत्थण्डिले चङ्कममानो एवमाह — हन्द, को नु खो इमे
भवन्तो ब्राह्मणिसयो गता ; हन्द, को नु खो इमे भवन्तो ब्राह्मणिसयो 20
गता ति ? हन्द, नं अभिसपामा' ति । अथ खो, अस्सलायन, सत्त ब्राह्मणि-
सयो असितं देवलं इसि अभिसपिंसु — 'भस्मा', वसल, होहि ; भस्मा,
वसल, होही' ति^६ । यथा यथा खो, अस्सलायन, सत्त ब्राह्मणिसयो असितं
देवलं इसि अभिसपिंसु तथा तथा असितो देवलो इसि अभिरूपतरो चैव
होति दस्सनीयतरो च पासादिकतरो च । अथ खो, अस्सलायन, सत्तन्नं 25

R. 155

B. 362

Indira Gandhi National

१. अपटिभानं — रो० ; अपटिभाणं — सी० ; अप्पटिभाणं — स्या० । २. ० होति —
सी०, रो० । ३. मञ्जेट्टवण्णानि — सी०, स्या०, रो० । ४. अटलियो — सी०, रो० ; अगलियो
— स्या० । ५. आरोहित्वा — स्या०, रो० । ६. गन्ता — स्या० । ७-७. भस्मा चपला होहि भस्मा
चपली भस्मा चपली होही ति — स्या० ; भस्मा वसली होही ति — रो० ; भस्मा वसला होही ति
— सी० ।

ब्राह्मणिसीनं एतदहोसि — 'मोघं वत नो तपो, अफलं ब्रह्मचरियं । मयं हि पुब्बे यं अभिसपाम — भस्मा, वसल, होहि; भस्मा, वसल, होही ति भस्मा व भवति एकच्चो । इमं पन मयं यथा यथा अभिसपाम तथा तथा अभिरूपतरो चेव होति दस्सनीयतरो च पासादिकतरो चा' ति ।

'न भवन्तानं मोघं तपो, नाफलं' ब्रह्मचरियं । इद्ध भवन्तो, यो मयि मनोपदोसो तं पजहथा' ति ।

R. 156

'यो भवति मनोपदोसो तं पजहाम । को नु भवं होती' ति ?

'सुतो नु भवं — असितो देवलो इसी' ति ?

10 'एवं, भो' ।

'सो खाहं, भो, होमी' ति ।

B. 363

15 "अथ खो, अस्सलायन, सत्त ब्राह्मणिसयो असितं देवलं इसि अभिवादेतुं उपक्कमिस्सु । अथ खो, अस्सलायन, असितो देवलो इसि सत्त ब्राह्मणिसयो एतदवोच — 'सुतं मेतं, भो, सत्तन्नं किर ब्राह्मणिसीनं अरञ्जायतने पण्णकुटीसु सम्मन्तानं एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ब्राह्मणो व सेट्ठो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणो व सुक्को वण्णो, कण्हो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणा व सुज्जन्ति, नो अब्राह्मणा; ब्राह्मणा व ब्रह्मनो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिम्मिता ब्रह्म-
दायादा' ति ।

20 'एवं, भो' ।

'जानन्ति पन भोन्तो — या जनिका माता ब्राह्मणं येव अगमासि, नो अब्राह्मणं' ति ?

'नो हिदं, भो' ।

25 'जानन्ति पन भोन्तो — या जनिकामातु माता याव सत्तमा मातुमातामहयुगा ब्राह्मणं येव अगमासि, नो अब्राह्मणं' ति ?

'नो हिदं, भो' ।

'जानन्ति पन भोन्तो — यो जनको पिता ब्राह्मणिं येव अगमासि, नो अब्राह्मणिं' ति ?

१. न पनाप्फलं — स्या० । २. उपसङ्कमिस्सु — सी०, रो० । ३. भो ति — स्या० । ४-४. जनिमाता — स्या०; जनीमाता — सी०, रो० । ५-५. जनिपिता — स्या०; जनीपिता — सी०, रो० ।

‘नो हिदं, भो’ ।

‘जानन्ति पन भोन्तो — यो जनकपितु पिता याव सत्तमा
पितुपितामहयुगा ब्राह्मणि येव अगमासि, नो अब्राह्मणि’ ति ?

‘नो हिदं, भो’ ।

‘जानन्ति पन भोन्तो — यथा गब्भस्स अवक्कन्ति होती’ ति ? 5

‘जानाम मयं, भो — यथा गब्भस्स अवक्कन्ति होति । इध
मातापितरो च सन्निपतिता होन्ति, माता च उत्तुनी होति, गन्धब्बो
च पच्चुपट्ठितो होति; एवं तिण्णं सन्निपाता गब्भस्स अवक्कन्ति
होती’ ति ।

R. 157

‘जानन्ति पन भोन्तो — तग्घ’, सो गन्धब्बो खत्तियो वा 10
ब्राह्मणो वा वेस्सो वा सुद्धो वा’ ति ?

‘न मयं, भो, जानाम — तग्घ सो गन्धब्बो खत्तियो वा
ब्राह्मणो वा वेस्सो वा सुद्धो वा’ ति ।

‘एवं सन्ते, भो, जानाथ — के तुम्हे होथा’ ति ?

‘एवं सन्ते, भो, न मयं जानाम — के मयं होमा’ ति ।

15 B. 364

“ते हि नाम, अस्सलायन, सत्त ब्राह्मणिसयो असितेन देवलेन
इसिना सके जातिवादे समनुयुञ्जीयमाना^१ समनुग्गाहीयमाना^२ समनु-
भासीयमाना न सम्पायिस्सन्ति; किं पन त्वं एतरहि मया सकस्मिं
जातिवादे समनुयुञ्जीयमानो समनुग्गाहीयमानो समनुभासीयमानो
सम्पायिस्ससि, येसं त्वं साचरियको न पुण्णो दब्बिगाहो” ति ।

20

एवं वुत्ते, अस्सलायनो माणवो भगवन्तं एतदवोच —
“अभिवक्कन्तं, भो गोतमः... पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्ज-
तग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

—:०:—

१. यग्घे — सी०, स्या०, रो० । २. भोन्तो — स्या० । ३-३. केचि मयं — स्या०,
रो०; के च मयं — सी० । ४. समनुञ्जियमाना — सी०, स्या०, रो० । ५. समनुगाहियमाना
— सी०; समनुगाहियमाना — स्या०, रो० ।

४४. घोटमुखसुतं

§ १. आयस्मतो उदेनस्स धम्मदेसना

१. एवं मे सुतं। एकं समयं आयस्मा उदेनो बाराणसियं विहरति खेमियम्बवने। तेन समयेन घोटमुखो ब्राह्मणो बाराणसियं अनुपपत्तो होति केनचिदेव करणीयेन। अथ खो घोटमुखो ब्राह्मणो जङ्घाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन खेमियम्बवने 5 तेनुपसङ्कमि। तेन खो पन समयेन आयस्मा उदेनो अब्भोकासे चङ्कमति। अथ खो घोटमुखो ब्राह्मणो येनायस्मा उदेनो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता उदेनेन सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा आयस्मन्तं उदेनं चङ्कमन्तं अनुचङ्कममानो एवमाह—
“अब्भो समण, ‘नत्थि धम्मिको परिब्बाजो’—एवं मे एत्थ होति।
10 तं च खो भवन्तरूपानं वा अदस्सना, यो वा पनेत्थ धम्मो” ति।

एवं वुत्ते, आयस्मा उदेनो चङ्कमा ओरोहित्वा विहारं पविसित्वा पञ्चत्ते आसने निसीदि। घोटमुखो पि खो ब्राह्मणो चङ्कमा ओरोहित्वा विहारं पविसित्वा एकमन्तं अट्ठासि। एकमन्तं ठितं खो घोटमुखं ब्राह्मणं आयस्मा उदेनो एतदवोच—“संविज्जन्ति खो,
15 ब्राह्मण, आसनानि। सचे आकङ्खसि, निसीदा” ति।

“एतदेव खो पन मयं भोतो उदेनस्स आगमयमाना न निसीदाम। कथं हि नाम मादिसो पुब्बे अनिमन्तितो आसने निसीदितब्बं मज्जेय्या” ति ?

अथ खो घोटमुखो ब्राह्मणो अञ्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा
20 एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो घोटमुखो ब्राह्मणो आयस्मन्तं उदेनं एतदवोच—“अब्भो समण, ‘नत्थि धम्मिको परिब्बाजो’—एवं मे एत्थ होति। तं च खो भवन्तरूपानं वा अदस्सना, यो वा पनेत्थ धम्मो” ति।

“सचे खो पन मे त्वं, ब्राह्मण, अनुञ्जेय्यं^१ अनुजानेय्यासि, पटिक्कोसितब्बं च पटिक्कोसेय्यासि; यस्स च पन मे भासितस्स अत्थं न जानेय्यासि, ममं येव तत्थ उत्तरि^२ पटिपुच्छेय्यासि — ‘इदं, भो उदेन, कथं, इमस्स क्वत्थो’ ति? एवं कत्वा सिया नो एत्थ कथा-सल्लापो” ति ।

5

“अनुञ्जेय्यं खाहं भोतो उदेनस्स अनुजानिस्सामि, पटिक्को-सितब्बं च पटिक्कोसिस्सामि; यस्स च पनाहं भोतो उदेनस्स भासितस्स अत्थं न जानिस्सामि, भवन्तं येव तत्थ उदेनं उत्तरि पटिपुच्छिस्सामि — ‘इदं, भो उदेन, कथं, इमस्स क्वत्थो’ ति? एवं कत्वा होतु नो एत्थ कथासल्लापो” ति ।

R. 159

10

चत्तारो पुग्गला

२. “चत्तारोमे, ब्राह्मण, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं । कतमे चत्तारो? इध, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो अत्तन्तपो होति अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो परन्तपो होति परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो अत्तन्तपो च होति अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । इध पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो नेवत्तन्तपो होति नात्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो, न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । सो अनत्तन्तपो अपरन्तपो दिट्ठेव धम्मे निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो^३ सुखप्पटिसंवेदी^४ ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति । इमेसं, ब्राह्मण, चतुन्नं पुग्गलानं कतमो ते पुग्गलो चित्तं आराधेती” ति ?

15

20

“खायं, भो उदेन, पुग्गलो अत्तन्तपो अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो अयं मे पुग्गलो चित्तं नाराधेति; यो पायं, भो उदेन, पुग्गलो परन्तपो परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो अयं पि मे पुग्गलो चित्तं नाराधेति; यो पायं, भो उदेन, पुग्गलो अत्तन्तपो च अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो अयं पि मे पुग्गलो चित्तं नाराधेति; यो च खो अयं, भो उदेन, पुग्गलो नेवत्तन्तपो नात्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो न परन्तपो न परपरितापनानुयोग-

B. 366

25

१. अनुमञ्जेय्यं — स्या०, रो० । २. उत्तरि — सी०, स्या०, रो० । ३. सीतीभूतो — सी०, रो० । ४. सुखप्पटिसंवेदी — सी०, स्या०, रो० ।

मनुयुत्तो सो अनत्तन्तपो अपरन्तपो दिट्ठेव धम्मं निच्छातो निब्बुतो
सीतीभूतो सुखप्पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति अयमेव मे
पुग्गलो चित्तं आराधेती” ति ।

“कस्मा पन ते, ब्राह्मण, इमे तयो पुग्गला चित्तं
5 नाराधेन्ती” ति ?

“य्वायं, भो उदेन, पुग्गलो अत्तन्तपो अत्तपरितापनानुयोग-
मनुयुत्तो सो अत्तानं सुखकामं दुक्खपटिक्कूलं आतापेति परितापेति;
इमिना मे अयं पुग्गलो चित्तं नाराधेति । यो पायं, भो उदेन, पुग्गलो
परन्तपो परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो सो परं सुखकामं दुक्खपटिक्कूलं
10 आतापेति परितापेति; इमिना मे अयं पुग्गलो चित्तं नाराधेति ।
यो पायं, भो उदेन, पुग्गलो अत्तन्तपो च अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो
परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो सो अत्तानं च परं च सुखकामं
दुक्खपटिक्कूलं^१ आतापेति परितापेति; इमिना मे अयं पुग्गलो चित्तं
नाराधेति । यो च खो अयं, भो उदेन, पुग्गलो नेवत्तन्तपो नात्तपरिताप-
15 नानुयोगमनुयुत्तो न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो सो अनत्त-
न्तपो अपरन्तपो दिट्ठेव धम्मं निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो सुखप्पटि-
संवेदी ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति, सो अत्तानं च परं च सुखकामं
दुक्खपटिक्कूलं नेव आतापेति न परितापेति; इमिना मे अयं
पुग्गलो चित्तं आराधेती” ति ।

द्वे परिसा

20 ३. “द्वेमा, ब्राह्मण, परिसा । कतमा द्वे ? इध, ब्राह्मण, एकच्चा
परिसा सारत्तरत्ता मणिकुण्डलेसु पुत्तभरियं परियेसति, दासिदासं
परियेसति, खेत्तवत्थुं परियेसति, जातरूपरजतं परियेसति । इध पन,
ब्राह्मण, एकच्चा परिसा असारत्तरत्ता मणिकुण्डलेसु पुत्तभरियं पहाय,
दासिदासं पहाय, खेत्तवत्थुं पहाय, जातरूपरजतं पहाय, अगारस्मा
25 अनगारियं पब्बजिता । स्वायं^१, ब्राह्मण, पुग्गलो नेवत्तन्तपो नात्तपरिताप-
नानुयोगमनुयुत्तो न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । सो

१. सुखकामे - सी०, स्या०, रो० । २. दुक्खपटिक्कूले - सी०, स्या०, रो० । ३. य्वायं
- स्या० ।

अनत्तन्तपो अपरन्तपो दिट्ठेव धम्मो निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो
सुखप्पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति ।

“इध^१ कतमं त्वं, ब्राह्मण, पुग्गलं कतमाय परिसाय^२ बहुलं
समनुपस्ससि — या^३ चायं^४ परिसा सारत्तरत्ता मणिकुण्डलेसु पुत्तभरियं
परियेसति दासिदासं परियेसति खेत्तवत्थुं परियेसति जातरूपरजतं 5
परियेसति, या चायं परिसा असारत्तरत्ता मणिकुण्डलेसु पुत्तभरियं
पहाय दासिदासं पहाय खेत्तवत्थुं पहाय जातरूपरजतं पहाय अगारस्मा
अनगारियं पब्बजिता” ति ?

“य्वायं, भो उदेन, पुग्गलो नेवत्तन्तपो नात्तपरितापनानुयोग-
मनुयुत्तो न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो सो अनत्तन्तपो अपर- 10
न्तपो दिट्ठेव धम्मो निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो सुखप्पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन
अत्तना विहरति; इमाहं पुग्गलं यायं परिसा असारत्तरत्ता मणिकुण्डलेसु
पुत्तभरियं पहाय दासिदासं पहाय खेत्तवत्थुं पहाय जातरूपरजतं
पहाय अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता इमिस्सं परिसायं बहुलं
समनुपस्सामी” ति । 15

“इदनेव खो पन ते, ब्राह्मण, भासितं — ‘मयं एवं आजानाम-
अम्भो समण, नत्थि धम्मिको परिब्बाजो,^५ एवं मे एत्थ होति । तं
च खो भवन्तरूपानं वा अदस्सना, यो वा पनेत्थ धम्मो” ति ।

“अद्धा^६ मेसां^७, भो उदेन, सानुग्गहा वाचा भासिता । ‘अत्थि
धम्मिको परिब्बाजो’ — एवं मे एत्थ होति । एवं च पन मं भवं उदेनो 20
धारेतु । ये च मे भोता उदेनेन चत्तारो पुग्गला सङ्खित्तेन वुत्ता वित्थारेन
अविभक्ता, साधु मे भवं, उदेनो इमे चत्तारो पुग्गले वित्थारेन विभजतु
अनुकम्पं उपादाया” ति ।

“तेन हि, ब्राह्मण, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासि-
स्सामी” ति । 25

“एवं, भो” ति खो घोटमुखो ब्राह्मणो आयस्मतो उदेनस्स
पच्चस्सोसि । आयस्मा उदेनो एतदवोच —

१-१. इमं त्वं ब्राह्मण पुग्गलं कतमस्सं परिसायं — सी०, स्या०, रो० । २-२. या
वायं — रो०; य्वायं — सी० । ३. परिब्बजो — म० । ४-४. अद्धा खो मे सा — स्या० ।

(१) अत्तन्तपो अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो

४. “कतमो च, ब्राह्मण, पुग्गलो अत्तन्तपो अत्तपरितापनानु-
योगमनुयुत्तो ? इध, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो अचेलको होति मुत्ताचारो
हत्थापलेखनो^१ नएहिभदन्तिको^२ नतिट्ठभदन्तिको, नाभिहटं न उद्दिस्स-
कतं न निमन्तनं सादियति । सो न कुम्भीमुखा^३ पटिग्गण्हाति^४, न कळोपि-
5 मुखा^५ पटिग्गण्हाति, न एळकमन्तरं, न दण्डमन्तरं, न मुसलमन्तरं, न
द्विन्नं भुञ्जमानानं, न गब्भिनिया, न पायमानाय, न पुरिसन्तरगताय, न
सङ्घिक्तीसु, न यत्थ सा उपट्ठितो होति, न यत्थ मक्खिका सण्डसण्ड-
चारिनी, न मच्छं न मंसं, न सुरं न मेरयं न थुसोदकं पिवति । सो
एकागारिको वा होति एकालोपिको, द्वागारिको वा होति द्वालोपिको
10 ...पे०...सत्तागारिको वा होति सत्तालोपिको; एकिस्सा पि दत्तिया
यापेति, द्वीहि पि दत्तीहि यापेति ...पे०...सत्तहि पि दत्तीहि यापेति; एका-
हिकं पि आहारं आहारेति, द्वीहिकं पि आहारं आहारेति ...पे०...सत्ता-
हिकं पि आहारं आहारेति — इति एवरूपं अद्धमासिकं^६ परियायभत्त-
भोजनानुयुत्तो विहरति । सो साकभक्खो वा होति, सामाकभक्खो वा
15 होति, नीवारभक्खो वा होति, ददुल्लभक्खो वा होति, हटभक्खो वा
होति, कणभक्खो वा होति, आचामभक्खो वा होति, पिञ्जाकभक्खो
वा होति, तिणभक्खो वा होति, गोमयभक्खो वा होति, वनमूलफला-
हारो यापेति पवत्तफलभोजी । सो साणानि पि धारेति, मसाणानि पि
धारेति, छवदुस्सानि पि धारेति, पंसुकूलानि पि धारेति, तिरीटानि पि
20 धारेति, अजिनं पि धारेति, अजिनक्खिपं पि धारेति, कुसचीरं पि धारेति,
वाकचीरं पि धारेति, फलकचीरं पि धारेति, केसकम्बलं पि धारेति,
वाळकम्बलं^७ पि धारेति उलूकपक्खं पि धारेति; केसमस्सुलोचको पि होति
केसमस्सुलोचनानुयोगमनुयुत्तो, उब्भट्टको पि होति आसनपटिक्खित्तो,
उक्कुटिको पि होति उक्कुटिकप्पधानमनुयुत्तो, कण्टकापस्सयिको पि
25 होति कण्टकापस्सये सेय्यं कप्पेति; सायततियकं पि उदकोरोहनानुयोगमनु-
युत्तो विहरति — इति एवरूपं अनेकविहितं कायस्स आतापनपरितापना-

१. हत्थावलेखनो — सी०, स्या०, रो० । २. न एहि भदन्तिको — सी०, रो०; नएहि-
भदन्तिको — स्या० । ३. कुम्भीमुखा — रो० । ४. पतिग्गण्हाति — सी०, रो० । ५. खलोपि-
मुखा — सी० । ६. अद्धमासिकं — स्या० । ७. वालकम्बलं — स्या० ।

नयोगमनुयुत्तो विहरति । अयं वुच्चति, ब्राह्मण, पुग्गलो अत्तन्तपो अत्त-
परितापनानुयोगमनुयुत्तो ।

(२) परन्तपो परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो

५. “कतमो च, ब्राह्मण, पुग्गलो परन्तपो परपरितापनानुयोग-
मनुयुत्तो ? इध, ब्राह्मण, एकच्चो पुग्गलो ओरब्भिको होति सूकरिको
साकुणिको मागविको लुद्धो मच्छघातको चोरो चोरघातको गोघातको
बन्धनागारिको — ये वा पनञ्जे पि केचि कुरुरकम्मन्ता । अयं वुच्चति,
ब्राह्मण, पुग्गलो परन्तपो परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो ।

(३) अत्तन्तपो च अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो,

परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो

६. “कतमो च, ब्राह्मण, पुग्गलो अत्तन्तपो च अत्तपरितापना-
नुयोगमनुयुत्तो, परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो ? इध, ब्राह्मण,
एकच्चो पुग्गलो राजा वा होति खत्तियो मुद्वावसित्तो, ब्राह्मणो वा महा-
सालो । सो पुरत्थिमेन नगरस्स नवं सन्थागारं कारापेत्वा केसमस्सुं ओहा-
रेत्वा खराजिनं निवासेत्वा सप्पितेलेन कायं अब्भञ्जित्वा मगविसा-
णेन^१ पिट्ठिं कण्डुवमानो नवं सन्थागारं पविसति सद्धिं महेसिया
ब्राह्मणेन च पुरोहितेन । सो तत्थ अनन्तरहिताय भूमिया हरितुपलित्ताय
सेय्यं कप्पेति । एकस्साय गाविया सरूपवच्छायं यं एकस्मिं थने खीरं
होति तेन राजा यापेति, यं दुतियस्मिं थने खीरं होति तेन महेसी यापेति,
यं ततियस्मिं थने खीरं होति तेन ब्राह्मणो पुरोहितो यापेति, यं
चतुत्थस्मिं थने खीरं होति तेन अग्गिं जुहति, अवसेसेन वच्छको यापेति ।
सो एवमाह — ‘एत्तका उसभा हञ्जन्तु यञ्जत्थाय, एत्तका वच्छतरा
हञ्जन्तु यञ्जत्थाय, एत्तका वच्छतरियो हञ्जन्तु यञ्जत्थाय, एत्तका
अजा हञ्जन्तु यञ्जत्थाय’ एत्तका उरब्भा हञ्जन्तु यञ्जत्थाय, एत्तका
अस्सा हञ्जन्तु यञ्जत्थाय’ एत्तका रुक्खा छिज्जन्तु यूपत्थाय, एत्तका
दब्भा लूयन्तु बरिहिसत्थाया’ ति । ये पिस्स ते होन्ति ‘दासा’ ति वा
‘पेस्सा’ ति वा ‘कम्मकरा’ ति वा ते पि दण्डतज्जिता भयतज्जिता अस्सु-
मुखा रुदमाना परिकम्मानि करोन्ति । अयं वुच्चति, ब्राह्मण, पुग्गलो

B. 369

अत्तन्तपो च अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो, परन्तपो च परपरितापनानु-
योगमनुयुत्तो ।

(४) नेवत्तन्तपो नात्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो,
न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो

७. “कतमो च, ब्राह्मण, पुग्गलो नेवत्तन्तपो नात्तपरितापनानु-
योगमनुयुत्तो, न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो; सो अनत्तन्तपो
५ अपरन्तपो दिट्ठेव धम्मो निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो सुखप्पटिसंवेदी
ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति? इध, ब्राह्मण, तथागतो लोके उप्पज्जति
अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो
पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो इमं लोकं
सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिञ्चा
B. 370 10 सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्झेकल्याणं
परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं
पकासेति । तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपतिपुत्तो वा अञ्जतरस्मिं
वा कुले पच्चाजातो । सो तं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं पटिलभति । सो
तेन सद्धापटिलाभेन समन्नागतो इति पटिसञ्चिक्खति—‘सम्बाधो
15 घरावासो रजोपथो अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं
अज्झावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खल्लिखितं ब्रह्मचरियं
चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छा-
देत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं’ ति । सो अपरेण समयेन अप्पं
वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय, अप्पं वा जातिपरिवट्ठं
20 पहाय महन्तं वा जातिपरिवट्ठं पहाय, केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि
वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजति । सो एवं पब्ब-
जितो समानो भिक्खूनं सिक्खासाजीवसमापन्नो पाणातिपातं पहाय
पाणातिपाता पटिविरतो होति, निहितदण्डो निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो
सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति । अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना
25 पटिविरतो होति अदिन्नादायी दिन्नपाटिकङ्खी । अथेनेन सुचिभूतेन
अत्तना विहरति । अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी होति आराचारी विरतो
मेथुना गामधम्मा । मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति सच्च-
वादी सच्चसन्धो थेतो पच्चयिको अविस्संवादको लोकस्स । पिसुणं
वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति; इतो सुत्वा न अमुत्र

अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं
 भेदाय । इति भिन्नानं वा सन्धाता सहितानं वा अनुप्पदाता, समग्गा-
 रामो समग्गरतो समग्गनन्दी समग्गकरणिं वाचं भासिता होति ।
 फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति । या सा वाचा
 नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा 5
 तथारूपिं वाचं भासिता होति । सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटि-
 विरतो होति, कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी,
 निधानवतिं वाचं भासिता कालेन सापदेसं परियन्तवतिं अत्थसंहितं ।
 सो बीजगामभूतगामसमारम्भा पटिविरतो होति । एकभक्तिको होति
 रत्तूपरतो विरतो विकालभोजना । नच्चगीतवादितविसूकदस्सना 10
 पटिविरतो होति । मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनट्टाना पटि-
 विरतो होति । उच्चासयनमहासयना पटिविरतो होति । जातरूपरजत-
 पटिग्गहणा पटिविरतो होति । आमकधञ्जपटिग्गहणा पटिविरतो
 होति । आमकमंसपटिग्गहणा पटिविरतो होति । इत्थिकुमारिकपटि-
 ग्गहणा^१ पटिविरतो होति । दासिदासपटिग्गहणा^२ पटिविरतो होति । 15
 अजेळकपटिग्गहणा पटिविरतो होति । कुक्कुटसूकरपटिग्गहणा पटिविरतो
 होति । हत्थिगवस्सवळवपटिग्गहणा^३ पटिविरतो होति । खेत्तवत्थुपटि-
 ग्गहणा पटिविरतो होति । द्वूतेय्यपहिणगमनानुयोगा पटिविरतो होति ।
 कयविककया पटिविरतो होति । तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो
 होति । उक्कोटनवञ्चननिकतिसाचियोगा पटिविरतो होति । छेदन- 20
 वधवन्धनविपरामोसआलोपसहसाकारा पटिविरतो होति ।

“सो सन्तुट्ठो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन, कुच्छिपरि-
 हारिकेन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति ।
 सेय्यथापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारो व डेति,
 एवमेव भिक्खु सन्तुट्ठो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन कुच्छिपरिहारि- 25
 केन पिण्डपातेन । सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति । सो
 इमिना अरियेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो अज्झत्तं अनवज्जसुखं पटि-
 संवेदेति ।

१. इत्थिकुमारिकापटिगाहणा — स्या० । २. दासीदास० — स्या० । ३. ० गवास्स-
 वलव० — स्या० ।

८. “सो चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये संवरं आपज्जति । सो तेन
 5 सद्दं सुत्वा ... पे०... घानेन गन्धं घायित्वा ... जिह्वाय रसं सायित्वा ... कायेन फोट्टब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विञ्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवृतं विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपज्जति । सो
 10 इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेण समन्नागतो अज्झत्तं अब्यासेकसुखं पटिसंवेदेति ।

“सो अभिक्कन्ते पटिक्कन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिञ्जिते पसारिते सम्पजानकारी होति, सङ्घाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते
 15 सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुत्ते जागरिते भासिते तुण्हीभावे सम्पजानकारी होति ।

“सो इमिना च अरियेण सीलक्खन्धेन समन्नागतो, इमायं^१ च अरियाय सन्तुट्ठिया समन्नागतो^२, इमिना च अरियेण इन्द्रियसंवरेण समन्ना-
 20 गतो, इमिना च अरियेण सतिसम्पजञ्जेण समन्नागतो विवित्तं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पव्वतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो निसी-
 दति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उज्जुं कायं पणिधाय, परिमुखं सति उपट्ठापेत्वा । सो अभिज्झं लोके पहाय विगताभिज्झेण चेतसा विहरति,
 25 अभिज्झाय चित्तं परिसोधेति; व्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, व्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति; थीनमिद्धं^३ पहाय विगतथीनमिद्धो विहरति आलोकसञ्जी सतो सम्प-
 जानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति; उद्धच्चकुक्कुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति अज्भत्तं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुक्कुच्चा चित्तं परिसोधेति;

विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहरति अकथङ्कथी कुसलेसु धम्मेषु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

“सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपक्विकलेसे पञ्चाय दुब्बलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेषु सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । 5
वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्प-
जानो, सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अरिया आचिक्खन्ति —
‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । 10
सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

B. 373

९. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते पुब्बेनिवासा- 15
नुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेय्यथीदं — एकं पि जातिं द्वे पि जातियो तिस्रो पि जातियो चतस्सो पि जातियो पञ्च पि जातियो दस पि जातियो वीसं पि जातियो तिसं पि जातियो चत्तालीसं’ पि जातियो पञ्चासं पि जातियो जातिसतं पि जातिसहस्सं पि जातिसतसहस्सं पि, अनेके पि संवट्टकप्पे 20
अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके पि संवट्टविवट्टकप्पे — ‘अमुत्रासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरि-
यन्तो; सो ततो चुतो अमुत्र उदपादि; तत्रापासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो; सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं 25
अनुस्सरति ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतू-
पक्विकलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चुतूपपात-
जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्त-

मानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे
 दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति — ‘इमे वत भोन्तो
 सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता ... पे० ... अरियानं उपवादका
 मिच्छादिट्ठिका मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा
 5 अपायं दुग्गतिं विनिपातं निरयं उपपन्ना; इमे वा पन भोन्तो सत्ता
 कायसुचरितेन समन्नागता ... पे० ... अरियानं अनुपवादका सम्मा-
 दिट्ठिका सम्मादिट्ठिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं
 सगं लोकं उपपन्ना’ ति । इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्त-
 मानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे
 10 दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

B. 374

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतू-
 पक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय
 चित्तं अभिनिन्नामेति । सो ‘इदं दुक्खं’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं
 दुक्खसमुदयो’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ ति यथा-
 15 भूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं पजा-
 नाति; ‘इमे आसवा’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवसमुदयो’
 ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधो’ ति यथाभूतं पजानाति,
 ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं पजानाति । तस्स
 एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति, भवासवा पि
 20 चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मिं
 विमुत्तमिति ज्ञाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं
 करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति पजानाति ।

“अयं वुच्चति, ब्राह्मण, पुग्गलो नेवत्तन्तपो नात्तपरितापना-
 नुयोगमनुयुत्तो, न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । सो
 25 अनत्तन्तपो अपरन्तपो दिट्ठेव धम्मे निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो सुख-
 प्पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरती” ति ।

§ २. घोटमुखस्स ब्राह्मणस्स सरणगमनं

१०. एवं वुत्ते, घोटमुखो ब्राह्मणो आयस्मन्तं उदेनं एतद-
 वोच — “अभिककन्तं, भो उदेन, अभिककन्तं, भो उदेन सेय्यथापि
 भो उदेन, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्हस्स

वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — चक्खु-
मन्तो रूपानि दक्खन्ती^१ ति — एवमेवं भोता उदेनेन अनेकपरियायेन
धम्मो पकासितो । एसाहं भवन्तं उदेनं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खु-
सङ्घं च । उपासकं मं भवं उदेनो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं
गतं” ति ।

5

“मा खो मं त्वं, ब्राह्मण, सरणं अगमासि । तमेव^२ भगवन्तं सरणं
गच्छाहि^३ यमहं सरणं गतो” ति ।

“कहं पन, भो उदेन, एतरहि सो भवं गोतमो विहरति अरहं
सम्मासम्बुद्धो” ति ?

“परिनिब्बुतो खो, ब्राह्मण, एतरहि सो भगवा अरहं सम्मा- 10
सम्बुद्धो” ति ।

“सचे पि^४ मयं, भो उदेन, सुणेय्याम तं भवन्तं गोतमं दससु
योजनेसु, दस पि मयं योजनानि गच्छेय्याम तं भवन्तं गोतमं दस्सनाय
अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं । सचे पि मयं, भो उदेन, सुणेय्याम तं भवन्तं
गोतमं वीसतिया योजनेसु ... तिसाय^५ योजनेसु ... चत्तारीसाय^६ 15
योजनेसु ... पञ्चासाय योजनेसु, पञ्चासं पि मयं योजनानि गच्छे-
य्याम तं भवन्तं गोतमं दस्सनाय अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं । योजनसते
चे^७ पि मयं, भो उदेन, सुणेय्याम तं भवन्तं गोतमं, योजनसतं पि मयं
गच्छेय्याम तं भवन्तं दस्सनाय अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं ।

B. 375

R. 163

“यतो च खो, भो उदेन, परिनिब्बुतो सो भवं गोतमो, परिनिब्बुतं 20
पि मयं तं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च ।
उपासकं मं भवं उदेनो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं । अत्थि
च मे, भो उदेन, अङ्गराजा देवसिकं निच्चभिक्षं ददाति, ततो अहं
भोतो उदेनस्स एकं निच्चभिक्षं ददामी” ति ।

“किं पन ते, ब्राह्मण, अङ्गराजा देवसिकं निच्चभिक्षं 25
ददाती” ति ?

१. दक्खन्ती — सी०, रो० । २. ० त्वं — सी०, स्या०, रो० । ३. गच्छ — सी०, रो० ।
४. हि — सी०, स्या०, रो० । ५. तिसतिया — स्या० । ६. चत्तालीसाय — स्या० । ७. सी०,
स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।

“पञ्च^१, भो उदेन, कहापणसतानी” ति ।

“न खो नो, ब्राह्मण, कप्पति जातरूपरजतं पटिग्गहेतुं” ति ।

“सचे तं भोतो उदेनस्स न कप्पति विहारं भोतो उदेनस्स कारापेस्सामी” ति ।

५ “सचे खो मे त्वं, ब्राह्मण, विहारं, कारापेतुकामो, पाटलिपुत्ते सङ्खस्स उपट्ठानसालं कारापेही” ति ।

“इमिनापाहं^२ भोतो उदेनस्स भिय्योसोमत्ताय अत्तमनो अभिरद्धो यं मं भवं उदेनो सङ्खे दाने^३ समादपेति । एसाहं,* भो उदेन, एतिस्सा च निच्चभिक्षाय अपराय च निच्चभिक्षाय पाटलिपुत्ते १० सङ्खस्स उपट्ठानसालं कारापेस्सामी” ति । अथ खो घोटमुखो ब्राह्मणो एतिस्सा च निच्चभिक्षाय अपराय च निच्चभिक्षाय पाटलिपुत्ते सङ्खस्स उपट्ठानसालं कारापेसि । सा एतरहि ‘घोटमुखी’ ति वुच्चती ति ।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

—:०:—

१. पञ्च पि—स्या० । २. इमिनाहं—स्या०; इमिनापहं—रो०, सी० । ३. दानं—रो० । ४. सोहं—सी० ।

४५. चङ्कीसुतं

§ १. चङ्की ब्राह्मणो भगवन्तमुपसङ्कमि

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चर-
मानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं येन ओपासादं^१ नाम कोसलानं ब्राह्मण-
गामो तदवसरि । तत्र सुदं भगवा ओपासादे विहरति उत्तरेन ओपा-
सादं देववने सालवने । तेन खो पन समयेन चङ्की ब्राह्मणो ओपासादं
अज्झावसति सत्तुस्सदं सतिणकट्ठोदकं सधञ्जं राजभोगं रज्जा 5
पसेनदिना कोसलेन दिन्नं राजदायं ब्रह्मदेय्यं । अस्सोसुं खो ओपासादका
ब्राह्मणगहपतिका — “समणो खलु, भो, गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला
पब्बजितो कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं
ओपासादं अनुप्पत्तो, ओपासादे विहरति उत्तरेन ओपासादं देववने
सालवने । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्दो 10
अवभुग्गतो — ‘इति पि सो भगवा अरहं^२ सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरण-
सम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि^३ सत्था देवमनुस्सानं
बुद्धो भगवा’ ति । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समण-
ब्राह्मणि पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा पवेदेति । सो धम्मं
देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, 15
केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति । साधु खो पन तथारूपानं
अरहतं दस्सनं होती” ति ।

२. अथ खो ओपासादका ब्राह्मणगहपतिका ओपासादा निक्ख-
मित्वा सङ्घसङ्घी^४ गणीभूता उत्तरेनमुखा^५ गच्छन्ति येन देववनं सालवनं ।
तेन खो पन समयेन चङ्की ब्राह्मणो उपरिपासादे दिवासेय्यं उपगतो । 20
अद्दसा खो चङ्की ब्राह्मणो ओपासादके ब्राह्मणगहपतिके ओपासादा
निक्खमित्वा सङ्घसङ्घी^६ गणीभूते उत्तरेन मुखं^७ येन देववनं सालवनं

१. ओपासादं — सी०, रो० । २. ० सारथी — सी० । ३. सङ्घा सङ्घी — सी०, स्या०,
रो० । ४. उत्तरेनमुखे — रो० । ५. सङ्घे सङ्घी — सी०, स्या०, रो० । ६. मुखे गच्छन्ते — सी०
स्या०, रो० ।

तेनुपसङ्कमन्ते । दिस्वा खत्तं आमन्तेसि — “किं नु खो, भो खत्ते, ओपासादका ब्राह्मणगहपतिका ओपासादा निक्खमित्वा सङ्घसङ्घी गणीभूता उत्तरेनमुखा गच्छन्ति येन देववनं सालवनं” ति ?

“अत्थि, भो चङ्की, समणो गोतमो सक्थपुत्तो सक्थकुला
5 पव्वजितो कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं ओपासादं अनुप्पत्तो, ओपासादे विहरति उत्तरेन ओपासादं देववने सालवने । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसदो अब्भुगगतो — ‘इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदु अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ ति । तमेते
B. 377 10 भवन्तं गोतमं दस्सनाय गच्छन्ती” ति ।

“तेन हि, भो खत्ते, येन ओपासादका ब्राह्मणगहपतिका तेनुपसङ्कमं; उपसङ्कमित्वा ओपासादके ब्राह्मणगहपतिके एवं वदेहि-
‘चङ्की, भो, ब्राह्मणो एवमाह — आगमेन्तु किर भोन्तो, चङ्की पि ब्राह्मणो समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सती’ ” ति । “एवं, भो” ति
R. 165 15 खो सो खत्तो’ चङ्किस्स ब्राह्मणस्स पटिस्सुत्वा येन ओपासादका ब्राह्मणगहपतिका तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ओपासादके ब्राह्मणगहपतिके एतदवोच — “चङ्की, भो, ब्राह्मणो एवमाह — आगमेन्तु किर भोन्तो, चङ्की पि ब्राह्मणो समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सती” ति ।

३. तेन खो पन समयेन नानावेरज्जकानं ब्राह्मणानं पञ्च-
20 मत्तानि ब्राह्मणसतानि ओपासादे पटिवसन्ति केनचिदेव करणीयेन । अस्सोसुं खो ते ब्राह्मणा — “चङ्की किर ब्राह्मणो समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सती” ति । अथ खो ते ब्राह्मणा येन चङ्की ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा चङ्कि ब्राह्मणं एतदवोचुं — “सच्चं किर भवं चङ्की समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सती” ति ?

25 “एवं खो मे, भो, होति — ‘अहं’ समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सामी’ ” ति ।

“मा भवं चङ्की समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमि । न अरहति भवं चङ्की समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमितुं; समणोत्वेव गोतमो

अरहति भवन्तं चङ्की दस्सनाय उपसङ्कमितुं। भवं हि चङ्की उभतो
 सुजातो मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामह-
 युगा अक्खित्तो अनुपक्कुट्ठो जातिवादेन। यं पि भवं चङ्की उभतो
 सुजातो मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामहयुगा
 अक्खित्तो अनुपक्कुट्ठो जातिवादेन, इमिनापङ्गेन न अरहति भवं चङ्की 5
 समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमितुं; समणोत्वेव गोतमो अरहति
 भवन्तं चङ्की दस्सनाय उपसङ्कमितुं। भवं हि चङ्की अट्ठो महद्धनो
 महाभोगो ... पे० ... भवं हि चङ्की तिण्णं वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं
 साक्खरप्पभेदानं इतिहासपञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहा-
 पुरिसलक्खणेषु अनवयो ... पे० ... भवं हि चङ्की अभिरूपो दस्सनीयो 10
 पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो ब्रह्मवच्छसी^१
 अखुद्दावकासो दस्सनाय ... पे० ... भवं हि चङ्की सीलवा बुद्धसीली^२
 बुद्धसीलेन समन्नागतो ... पे० ... भवं हि चङ्की कल्याणवाचो कल्याण-
 वाक्करणो पोरिया^३ वाचाय समन्नागतो विस्सट्ठाय अनेलगळाय^४ अत्थस्स
 विञ्जापनिया ... पे० ... भवं हि चङ्की बहूनां आचरियपाचरियो, तीणि 15
 माणवकसतानि मन्ते वाचेति ... पे० ... भवं हि चङ्की रञ्जो पसेनदिस्स
 कोसलस्स सक्कतो गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो ... पे० ... भवं हि
 चङ्की ब्राह्मणस्स पोक्खरसातिस्स सक्कतो गरुकतो मानितो पूजितो
 अपचितो ... पे० ... भवं हि चङ्की ओपासादं अज्झावसति सत्तुस्सदं
 सतिणकट्ठोदकं सधञ्जं राजभोगं रञ्जा पसेनदिना कोसलेन दिन्नं 20
 राजदायं ब्रह्मदेय्यं। यं पि भवं चङ्की ओपासादं अज्झावसति सत्तुस्सदं
 सतिणकट्ठोदकं सधञ्जं राजभोगं रञ्जा पसेनदिना कोसलेन दिन्नं राज-
 दायं ब्रह्मदेय्यं, इमिनापङ्गेन न अरहति भवं चङ्की समणं गोतमं दस्सनाय
 उपसङ्कमितुं; समणोत्वेव गोतमो अरहति भवन्तं चङ्की दस्सनाय
 उपसङ्कमितुं” ति। 25

B. 378

R. 166

४. एवं वुत्ते, चङ्की ब्राह्मणो ते ब्राह्मणे एतदवोच - “तेन हि,
 भो, मम^५ पि^६ सुणाथ, यथा^७ मयमेव अरहाम तं समणं^८ गोतमं दस्सनाय
 उपसङ्कमितुं; नत्वेव अरहति सो भवं गोतमो अम्हाकं दस्सनाय उप-

१. ब्रह्मवच्छसी - सी०, रो०। २. बुद्धसीली - स्या०। ३. पोरिया - रो०। ४. अनेल-
 गलाय - म०। ५-५. ममा पि - स्या०। ६. यथा यथा - स्या०। ७. भवन्तं - सी०, रो०।

- सङ्कमितुं । समणो खलु, भो, गोतमो उभतो सुजातो मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामहयुगा अक्खित्तो अनुपक्कुट्ठो जाति-
वादेन । यं पि, भो, समणो गोतमो उभतो सुजातो मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामहयुगा अक्खित्तो अनुपक्कुट्ठो
5 जातिवादेन, इमिनापङ्गेन न अरहति सो भवं गोतमो अम्हाकं दस्सनाय उपसङ्कमितुं; अथ खो मयमेव अरहाम तं भवन्तं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमितुं । समणो खलु, भो, गोतमो पट्ठं हिरञ्जसुवण्णं ओहाय पब्बजितो भूमिगतं च वेहासट्ठं च ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो दहरो व समानो युवा^१ सुसुकाळकेसो भद्रेन योव्वनेन समन्नागतो पठमेन वयसा
- 10 अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो ... पे० ... समणो खलु, भो, गोतमो अकामकानं मातापितूनं अस्सुमुखानं रुदन्तानं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो अभिरूपो दस्सनीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो ब्रह्मवण्णी ब्रह्मवच्छसी अखुदावकासो
- R. 167 दस्सनाय ... पे०... समणो खलु, भो, गोतमो सीलवा अरियसीली कुसल-सीली कुसलेन सीलेन समन्नागतो ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो कल्याणवाचो कल्याणवाक्करणो पोरिया वाचाय समन्नागतो विस्सट्ठाय अनेलगट्ठाय अत्थस्स विज्जापनिया ... पे०... समणो खलु, भो, गोतमो बहूनं आचरियपाचरियो ... पे०... समणो खलु, भो, गोतमो खीणकाम-
- 20 रागो विगतचापल्लो ... पे०... समणो खलु, भो, गोतमो कम्मवादी किरियवादी अपापपुरेक्खारो ब्रह्मज्जाय पजाय ... पे० ... समणो खलु, भो, गोतमो उच्चा कुला पब्बजितो असम्भन्ना^२ खत्तियकुला^३ ... पे०... समणो खलु, भो, गोतमो अट्ठा^४ कुला^५ पब्बजितो महद्धना महाभोगा ... पे०... समणं खलु, भो, गोतमं तिरोरट्ठा^६ तिरोजनपदा सम्पुच्छित्तुं
- 25 आगच्छन्ति ... पे०... समणं खलु, भो, गोतमं अनेकानि देवतासहस्सानि पाणेहि^७ सरणं गतानि ... पे०... समणं खलु, भो, गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसट्ठो अब्भुग्गतो - 'इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जा-चरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा' ति ... पे०... समणो खलु, भो, गोतमो

१. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २-२. आदीनखत्तियकुला - सी०, रो० । ३-३. अट्ठकुला - सी०, रो०; अट्ठकुला - स्या० । ४. तिरोट्ठा - स्या० । ५. पाणेन - स्या० ।

द्वितिसमहापुरिसलक्खणेहि समन्नागतो ... पे० ... समणं खलु, भो, गोतमं
 राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सपुत्तदारो पाणेहि सरणं गतो
 ... पे० ... समणं खलु, भो, गोतमं राजा पसेनदि कोसलो सपुत्तदारो पाणेहि
 सरणं गतो ... पे० ... समणं खलु, भो, गोतमं ब्राह्मणो पोक्खरसाति
 सपुत्तदारो पाणेहि सरणं गतो ... पे० ... समणो खलु, भो, गोतमो 5
 ओपासादं अनुप्पत्तो ओपासादे विहरति उत्तरेन ओपासादं देववने
 सालवने। ये^१ खो ते^२ समणा वा ब्राह्मणा वा अम्हाकं गामक्खेत्तं
 आगच्छन्ति, अतिथी नो ते होन्ति। अतिथी खो पनम्हेहि सक्कातब्बा
 गरूकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा। यं पि समणो गोतमो ओपासादं
 अनुप्पत्तो ओपासादे विहरति उत्तरेन ओपासादं देववने सालवने, 10 B. 380
 अतिथिम्हाकं समणो गोतमो। अतिथि खो पनम्हेहि सक्कातब्बो
 गरूकातब्बो मानेतब्बो पूजेतब्बो। इमिना न अरहति सो भवं गोतमो
 अम्हाकं दस्सनाय उपसङ्कमितुं; अथ खो मयमेव अरहाम तं भवन्तं
 गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमितुं। एत्तके^३ खो अहं, भो, तस्स भोतो
 गोतमस्स वण्णे^४ परियापुणामि, नो च खो सो भवं गोतमो एत्तकवण्णो; 15
 अपरिमाणवण्णो हि सो भवं गोतमो। एकमेकेन पि तेन अङ्गेन
 समन्नागतो न अरहति, भो, भवं गोतमो अम्हाकं दस्सनाय उपसङ्कमितुं;
 अथ खो मयमेव अरहाम तं भवन्तं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमितुं ति।
 तेन हि, भो, सब्बेव मयं समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सामा” ति।

अथ खो चङ्की ब्राह्मणो महता ब्राह्मणगणेन सद्धिं येन भगवा 20
 तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं
 साराणीयं^५ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि।

§ २. भारद्वाजपुच्छाविसज्जनं

१. तेन खो पन समयेन भगवा बुद्धेहि^६ बुद्धेहि ब्राह्मणेहि सद्धिं
 किञ्चि किञ्चि कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा निसिन्नो होति। तेन खो पन
 समयेन कापटिको^७ नाम माणवो दहरो वुत्तसिरो सोळसवस्सुद्देसिको 25
 जातिया, तिण्णं वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहास-

१-१. ये पन खो केचि - सी०, स्या०, रो०। २. एत्तकं - सी०, स्या०, रो०। ३. वण्णं -
 सी०, स्या०, रो०। ४. सारणीयं - म०। ५. बुद्धेहि - स्या०। ६. कापटिको - सी०, रो०;
 कापलिको - स्या०।

पञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु अनवयो
 तस्सं परिसायं निसिन्नो होति । सो बुद्धानं बुद्धानं ब्राह्मणानं भगवता
 सद्धिं मन्तयमानानं अन्तरन्तरा कथं ओपातेति । अथ खो भगवा कापटिकं
 माणवं अपसादेति—“मायस्मा भारद्वाजो बुद्धानं बुद्धानं ब्राह्मणानं मन्तय-
 5 मानानं अन्तरन्तरा कथं ओपातेतु । कथापरियोसानं आयस्मा भारद्वाजो
 आगमेतू” ति । एवं वुत्ते, चङ्क्री ब्राह्मणो भगवन्तं एदवोच—“मा भवं
 गोतमो कापटिकं माणवं अपसादेसि । कुलपुत्तो च कापटिको माणवो,
 बहुस्सुतो च कापटिको माणवो, पण्डितो च कापटिको माणवो,
 कल्याणवाक्करणो च कापटिको माणवो, प्होति च कापटिको
 10 माणवो भोता गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतुं” ति । अथ खो
 भगवतो एतदहोसि—“अद्वा खो कापटिकस्स माणवस्स तेविज्जके
 पावचने कथा भविस्सति । तथा हि नं ब्राह्मणा सम्पुरेक्खरोन्ती” ति ।
 अथ खो कापटिकस्स माणवस्स एतदहोसि — “यदा मे समणो गोतमो
 चक्खुं^१ उपसंहरिस्सति, अथाहं समणं गोतमं पञ्चं पुच्छिस्सामी”
 15 ति । अथ खो भगवा कापटिकस्स माणवस्स चेतसा चेतोपरि-
 वितक्कमञ्जाय येन कापटिको माणवो तेन चक्खूनि उपसंहासि ।

(१) इदमेव सच्चं मोघमञ्जं

६. अथ खो कापटिकस्स माणवस्स एतदहोसि — “समन्नाहरति
 खो मं समणो गोतमो । यन्नूनाहं समणं गोतमं पञ्चं पुच्छेय्य” ति । अथ
 खो कापटिको माणवो भगवन्तं एतदवोच—“यदिदं, भो गोतम, ब्राह्मणानं
 20 पोरानं मन्तपदं इतिहिहिपरम्पराय^२ पिटकसम्पदाय, तत्थ च ब्राह्मणा
 एकंसेन निट्ठं गच्छन्ति — “इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं” ति । इध भवं गोतमो
 किमाहा” ति ?

“किं पन, भारद्वाज, अत्थि कोचि ब्राह्मणानं एकब्राह्मणो पि
 यो एवमाह — ‘अहमेतं जानामि, अहमेतं पस्सामि । इदमेव सच्चं,
 25 मोघमञ्जं’ ” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“किं पन, भारद्वाज, अत्थि कोचि ब्राह्मणानं एकाचरियो पि,

१. कतं—स्या०, रो०; कथं—सी० । २. चक्खुना चक्खुं—सी०, स्या०, रो० ३. इति-
 हीतिह०—स्या०, रो० ।

एकाचरियपाचरियो पि, याव सत्तमा आचरियमहयुगा पि, यो एवमाह — ‘अहमेतं जानामि, अहमेतं पस्सामि । इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“किं पन, भारद्वाज, ये पि ते ब्राह्मणानं पुब्बका इसयो मन्तानं 5
कत्तारो मन्तानं पवत्तारो येसमिदं एतरहि ब्राह्मणा पोराणं मन्तपदं गीतं
पवुत्तं समिहितं तदनुगायन्ति तदनुभासन्ति भासितमनुभासन्ति वाचित्त-
मनुवाचेन्ति सेय्यथीदं — अट्ठको वामको वामदेवो वेस्सामित्तो यमतग्गि
अङ्गीरसो भारद्वाजो वासेट्ठो कस्सपो भग्गु, ते पि एवमाहंसु — ‘मयमेतं
जानाम, मयमेतं पस्साम । इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’” ति ? 10

“नो हिदं, भो गोतम” ।

R. 170

“इति किर, भारद्वाज, नत्थि कोचि ब्राह्मणानं एकब्राह्मणो पि
यो एवमाह — ‘अहमेतं जानामि, अहमेतं पस्सामि । इदमेव सच्चं,
मोघमञ्जं’ ति; नत्थि कोचि ब्राह्मणानं एकाचरियो पि एकाचरिय-
पाचरियो पि, याव सत्तमा आचरियमहयुगा पि, यो एवमाह—‘अहमेतं 15
जानामि, अहमेतं पस्सामि । इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति; ये पि ते
ब्राह्मणानं पुब्बका इसयो मन्तानं कत्तारो मन्तानं पवत्तारो येसमिदं
एतरहि ब्राह्मणा पोराणं मन्तपदं गीतं पवुत्तं समिहितं तदनुगायन्ति तदनु-
भासन्ति भासितमनुभासन्ति वाचित्तमनुवाचेन्ति सेय्यथीदं — अट्ठको
वामको वामदेवो वेस्सामित्तो यमतग्गि अङ्गीरसो भारद्वाजो वासेट्ठो 20
कस्सपो भग्गु, ते पि न एवमाहंसु — ‘मयमेतं जानाम, मयमेतं पस्साम ।
इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति ।

B. 382

७. “सेय्यथापि, भारद्वाज, अन्धवेणि परम्परासंसत्ता पुरिमो
पि न पस्सति मज्झिमो पि न पस्सति पच्छिमो पि न पस्सति; एवमेव
खो, भारद्वाज, अन्धवेणूपमं^१ मञ्जे ब्राह्मणानं भासितं सम्पज्जति—पुरिमो 25
पि न पस्सति मज्झिमो पि न पस्सति पच्छिमो पि न पस्सति । तं किं
मञ्जसि, भारद्वाज, ननु एवं सन्ते ब्राह्मणानं अमूलिका सद्धा
सम्पज्जती” ति ?

“न ख्वेत्य, भो गोतम, ब्राह्मणा सद्वायेव पयिरूपासन्ति,^१ अनुस्स-
वापेत्य ब्राह्मणा पयिरूपासन्ती” ति ।

“पुब्बेव खो त्वं, भारद्वाज, सद्धं अगमासि, अनुस्सवं इदानी
वदेसि । पञ्च खो इमे, भारद्वाज, धम्मा दिट्ठेव धम्मे द्विधा^२ विपाका ।
५ कतमे पञ्च ? सद्धा, रुचि, अनुस्सवो, आकारपरिवितक्को, दिट्ठिनिज्झा-
नक्खन्ति — इमे खो, भारद्वाज, पञ्च धम्मा दिट्ठेव धम्मे द्विधा विपाका ।
अपि च, भारद्वाज, सुसद्दहितं येव होति, तं च होति रित्तं तुच्छं मुसा ;
नो चे पि सुसद्दहितं होति, तं च होति भूतं तच्छं^३ अनञ्जथा । अपि च,
भारद्वाज, सुरुचितं येव होति ... पे० ... स्वानुस्सुतं येव होति ... पे० ...
१० सुपरिवितक्कितं येव होति ... पे० ... सुनिज्झायितं येव होति, तं च होति
रित्तं तुच्छं मुसा ; नो चे पि सुनिज्झायितं होति, तं च होति भूतं तच्छं
अनञ्जथा । सच्चमनुरक्खता, भारद्वाज, विञ्जुना पुरिसेन नालमेत्थ
एकंसेन निट्ठं गन्तुं — ‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ” ति ।

(२) कित्तावता सच्चानुरक्खणा होति

८. “कित्तावता पन, भो गोतम, सच्चानुरक्खणा” होति,
१५ कित्तावता सच्चमनुरक्खति^४ सच्चानुरक्खणं मयं भवन्तं गोतमं
पुच्छामा” ति ।

“सद्धा चे पि, भारद्वाज, पुरिसस्स होति ; ‘एवं मे सद्धा’ ति —
इति वदं सच्चमनुरक्खति, नत्वेव ताव एकंसेन निट्ठं^५ गच्छति — ‘इदमेव
सच्चं, मोघमञ्जं’ ति^६ । रुचि चे पि भारद्वाज, पुरिसस्स होति ... पे० ...
२० अनुस्सवो चे पि, भारद्वाज, पुरिसस्स होति ... पे० ... आकारपरि-
वितक्को चे पि, भारद्वाज, पुरिसस्स होति ... पे० ... दिट्ठिनिज्झानक्खन्ति
चे पि, भारद्वाज, पुरिसस्स होति ; ‘एवं मे दिट्ठिनिज्झा-
नक्खन्ती’ ति — इति वदं सच्चमनुरक्खति, नत्वेव ताव एकंसेन निट्ठं
गच्छति — ‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति । एत्तावता खो, भारद्वाज,

१. पयिरूपासन्ति — रो० । २. द्वेधा — म० । ३. तुच्छं — रो० । ४. सच्चानुरक्खणा —
रो० । ५. नट्ठं — स्या० । ६. एत्थ ‘एत्तावता खो भारद्वाज सच्चानुरक्खणा (सच्चमनु-
रक्खणा — स्या०) होति एत्तावता सच्चमनुरक्खति एत्तावता च मयं सच्चानुरक्खनं
पञ्जापेमि न त्वेव ताव सच्चानुबोधो होति’ इति अधिको पाठो सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु
अत्थि ।

सच्चानुरक्खणा होति, एत्तावता सच्चमनुरक्खति, एत्तावता च मयं सच्चानुरक्खणं पञ्चापेम^१; न त्वेव ताव सच्चानुबोधो होती” ति ।

(३) कित्तावता सच्चानुबोधो होति

९. “एत्तावता, भो गोतम, सच्चानुरक्खणा होति, एत्तावता सच्चमनुरक्खति, एत्तावता च मयं सच्चानुरक्खणं पेक्खाम । कित्तावता पन, भो गोतम, सच्चानुबोधो होति, कित्तावता सच्चमनुबुज्झति? सच्चानुबोधं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

“इध, भारद्वाज, भिक्खु अञ्जतरं गामं वा निगमं वा उप-
निस्साय विहरति । तमेनं गहपति वा गहपतिपुत्तो वा उपसङ्कमित्रा
तीसु धम्मेषु समन्नेसति — लोभनीयेसु धम्मेषु, दोसनीयेसु धम्मेषु, मोह-
नीयेसु धम्मेषु । अत्थि नु खो इमस्सायस्मतो तथारूपा लोभनीया धम्मा
यथारूपेहि लोभनीयेहि धम्मेषु परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य —
जानामी ति, अपस्सं वा वदेय्य — पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय^२ समाद-
पेय्य यं परेसं अस्स दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया ति ? तमेनं समन्ने-
समानो एवं जानाति — ‘नत्थि खो इमस्सायस्मतो तथारूपा लोभनीया
धम्मा यथारूपेहि लोभनीयेहि धम्मेषु परियादिन्नचित्तो अजानं वा
वदेय्य — जानामी ति, अपस्सं वा वदेय्य — पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय
समादपेय्य यं परेसं अस्स दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । तथारूपो खो
पनिमस्सायस्मतो कायसमाचारो तथारूपो वचीसमाचारो यथा तं
अलुद्धस्स । यं खो पन अयमायस्मा धम्मं देसेति, गम्भीरो सो धम्मो
दुद्दसो दुरनुबोधो सन्तो पणीतो अतक्कावचरो निपुणो^३ पण्डित-
वेदनीयो^४; न सो धम्मो सुदेसियो लुद्धेना’ ति ।

१०. “यतो नं समन्नेसमानो विसुद्धं लोभनीयेहि^५ धम्मेषु
समनुपस्सति ततो नं उत्तरि^६ समन्नेसति दोसनीयेसु धम्मेषु । अत्थि
नु खो इमस्सायस्मतो तथारूपा दोसनीया धम्मा यथारूपेहि दोसनीयेहि
धम्मेषु परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य — जानामी ति, अपस्सं वा
वदेय्य — पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय समादपेय्य यं परेसं अस्स

१. पञ्चापेम — म० । २. तथत्ताय — सी०, स्या०, रो० । ३. निपुणो — सी० । ४. पण्डित-
वेदनियो — रो० । ५. लोभनीयेहि — रो० । ६. उत्तरि — सी०, स्या०, रो० ।

- दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया ति ? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति —
 'नत्थि खो इमस्सायस्मतो तथारूपा दोसनीया धम्मा यथारूपेहि दोस-
 नीयेहि धम्मेहि परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य — जानामी ति,
 अपस्सं वा वदेय्य — पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय समादपेय्य यं परेसं अस्स
 5 दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । तथारूपो खो पनिमस्सायस्मतो कायसमा-
 चारो तथारूपो वचीसमाचारो यथा तं अद्दुस्स । यं खो पन आयस्मा
 धम्मं देसेति, गम्भीरो सो धम्मो दुद्दसो दुरनुबोधो सन्तो पणीतो अतक्का-
 वचरो निपुणो पण्डितवेदनीयो; न सो धम्मो सुदेसियो दुट्ठेना' ति ।

- R. 173 10 ११. 'यतो नं समन्नेसमानो विसुद्धं दोसनीयेहि धम्मेहि
 समनुपस्सति, ततो नं उत्तरि समन्नेसति मोहनीयेसु' धम्मेसु । अत्थि
 नु खो इमस्सायस्मतो तथारूपा मोहनीया धम्मा यथारूपेहि मोहनीयेहि
 धम्मेहि परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य — जानामी ति, अपस्सं वा
 वदेय्य — पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय समादपेय्य यं परेसं अस्स दीघरत्तं
 अहिताय दुक्खाया ति ? तमेनं समन्नेसमानो एवं जानाति — 'नत्थि खो
 15 इमस्सायस्मतो तथारूपा मोहनीया धम्मा यथारूपेहि मोहनीयेहि धम्मेहि
 परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य — जानामी ति, अपस्सं वा वदेय्य —
 पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय समादपेय्य यं परेसं अस्स दीघरत्तं अहिताय
 दुक्खाय । तथारूपो खो पनिमस्सायस्मतो कायसमाचारो तथारूपो
 वचीसमाचारो यथा तं अमूहस्स । यं खो पन अयमायस्मा धम्मं देसेति,
 B. 385 20 गम्भीरो सो धम्मो दुद्दसो दुरनुबोधो सन्तो पणीतो अतक्कावचरो
 निपुणो पण्डितवेदनीयो; न सो धम्मो सुदेसियो मूब्हेना' ति ।

- “यतो नं समन्नेसमानो विसुद्धं मोहनीयेहि धम्मेहि समनुपस्सति;
 अथ तम्हि सद्धं निवेसेति, सद्धाजातो उपसङ्कमति^१, उपसङ्कमन्तो
 पयिरुपासति, पयिरुपासन्तो सोतं ओदहति, ओहितसोतो धम्मं सुणाति,
 25 सुत्वा धम्मं धारेति, धतानं^२ धम्मानं अत्थं उपपरिक्खति, अत्थं उप-
 परिक्खतो धम्मा निज्झानं खमन्ति, धम्मनिज्झानक्खन्तिया^३ सति छन्दो
 जायति, छन्दजातो उस्सहति, उस्सहित्वा तुलेति, तुलयित्वा पदहति,
 पहित्तो समानो कायेन चैव परमसच्चं^४ सच्छिकरोति पञ्जाय च नं^५

१. मोहनियेसु — रो० । २. रो० पोत्यके नत्थि । ३. धारितानं — रो० । ४. धम्म-
 निज्झानक्खन्तिया — रो० । ५. परमत्थसच्चं — स्या० । ६. तं — रो० ।

अतिविज्भ पस्सति । एत्तावता खो, भारद्वाज, सच्चानुबोधो होति,
एत्तावता सच्चमनुबुज्भति, एत्तावता च मयं सच्चानुबोधं पञ्जापेम;
न त्वेव ताव' सच्चानुप्पत्ति' होती" ति ।

(४) कित्तावता सच्चानुप्पत्ति होति

१२. "एत्तावता, भो गोतम, सच्चानुबोधो होति, एत्तावता
सच्चमनुबुज्भति, एत्तावता च मयं सच्चानुबोधं पेक्खाम । कित्तावता 5
पन, भो गोतम, सच्चानुप्पत्ति होति, कित्तावता सच्चमनुपापुणाति ?
सच्चानुप्पत्तिं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा" ति ।

"तेसं येव, भारद्वाज, धम्मानं आसेवना भावना बहुलीकम्मं
सच्चानुप्पत्ति होति । एत्तावता खो, भारद्वाज, सच्चानुप्पत्ति होति, 01
एत्तावता सच्चमनुपापुणाति, एत्तावता च मयं सच्चानुप्पत्तिं पञ्जा- 10
पेमा" ति ।

१३. "एत्तावता, भो गोतम, सच्चानुप्पत्ति होति, एत्तावता
सच्चमनुपापुणाति, एत्तावता च मयं सच्चानुप्पत्तिं पेक्खाम । सच्चा- 01
नुप्पत्तिया पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? सच्चानुप्पत्तिया
बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा" ति । 15

"सच्चानुप्पत्तिया खो, भारद्वाज, पधानं बहुकारं । नो चेतं
पदहेय्य, नयिदं सच्चमनुपापुणेय्य । यस्मा च खो पदहति तस्मा
सच्चमनुपापुणाति । तस्मा सच्चानुप्पत्तिया पधानं बहुकारं" ति । 02

"पधानस्स पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? पधानस्स
बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा" ति । 20

"पधानस्स खो, भारद्वाज, तुलना बहुकारा । नो चेतं तुलेय्य,
नयिदं पदहेय्य । यस्मा च खो तुलेति तस्मा पदहति । तस्मा पधानस्स
तुलना बहुकारा" ति । 03

"तुलनाय पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? तुलनाय
बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा" ति । 25

"तुलनाय खो, भारद्वाज, उस्साहो बहुकारो । नो चेतं उस्सहेय्य,

नयिदं तुलेय्य । यस्मा च खो उस्सहति तस्मा तुलेति । तस्मा तुलनाय उस्साहो बहुकारो” ति ।

“उस्साहस्स पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? उस्साहस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

5 “उस्साहस्स खो, भारद्वाज, छन्दो बहुकारो । नो चेत्तं छन्दो जायेथ, नयिदं उस्सहेय्य । यस्मा च खो छन्दो जायति तस्मा उस्सहति । तस्मा उस्साहस्स छन्दो बहुकारो” ति ।

R. 175 “छन्दस्स पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? छन्दस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

10 “छन्दस्स खो, भारद्वाज, धम्मनिज्झानक्खन्ति बहुकारा । नो चेत्ते धम्मा निज्झानं खमेय्युं, नयिदं छन्दो जायेथ । यस्मा च खो धम्मा निज्झानं खमन्ति तस्मा छन्दो जायति । तस्मा छन्दस्स धम्मनिज्झानक्खन्ति बहुकारा” ति ।

15 “धम्मनिज्झानक्खन्तिया पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? धम्मनिज्झानक्खन्तिया बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

“धम्मनिज्झानक्खन्तिया खो, भारद्वाज, अत्थूपपरिक्खा बहुकारा । नो चेत्तं अत्थं उपपरिक्खेय्य, नयिदं धम्मा निज्झानं खमेय्युं । यस्मा च खो अत्थं उपपरिक्खति तस्मा धम्मा निज्झानं खमन्ति । तस्मा 20 धम्मनिज्झानक्खन्तिया अत्थूपपरिक्खा बहुकारा” ति ।

“अत्थूपपरिक्खाय पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? अत्थूपपरिक्खाय बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

“अत्थूपपरिक्खाय खो, भारद्वाज, धम्मधारणा बहुकारा । नो चेत्तं धम्मं धारेय्य, नयिदं अत्थं उपपरिक्खेय्य । यस्मा च खो धम्मं 25 धारेति तस्मा अत्थं उपपरिक्खति । तस्मा अत्थूपपरिक्खाय धम्मधारणा बहुकारा” ति ।

“धम्मधारणाय पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? धम्मधारणाय बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

“धम्मधारणाय खो, भारद्वाज, धम्मस्सवनं^१ बहुकारं । नो चेत्तं धम्मं सुणेय्य, नयिदं धम्मं धारेय्य । यस्मा च खो धम्मं सुणाति^२ तस्मा धम्मं^३ धारेति । तस्मा धम्मधारणाय धम्मस्सवनं बहुकारं” ति ।

“धम्मस्सवनाय पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? धम्मस्सवनस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

5

“धम्मस्सवनस्स खो, भारद्वाज, सोतावधानं बहुकारं । नो चेत्तं सोतं ओदहेय्य, नयिदं धम्मं सुणेय्य । यस्मा च खो सोतं ओदहति तस्मा धम्मं सुणाति । तस्मा धम्मस्सवनस्स सोतावधानं बहुकारं” ति ।

“सोतावधानस्स पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? सोतावधानस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

10

“सोतावधानस्स खो, भारद्वाज, पयिरूपासना बहुकारा । नो चेत्तं पयिरूपासेय्य, नयिदं सोतं ओदहेय्य । यस्मा च खो पयिरूपासति तस्मा सोतं ओदहति । तस्मा सोतावधानस्स पयिरूपासना बहुकारा” ति ।

“पयिरूपासनाय पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? पयिरूपासनाय बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

15

“पयिरूपासनाय खो, भारद्वाज, उपसङ्कमनं बहुकारं । नो चेत्तं उपसङ्कमेय्य, नयिदं पयिरूपासेय्य । यस्मा च खो उपसङ्कमति तस्मा पयिरूपासति । तस्मा पयिरूपासनाय उपसङ्कमनं बहुकारं” ति ।

“उपसङ्कमनस्स पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? उपसङ्कमनस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

20

“उपसङ्कमनस्स खो, भारद्वाज, सद्धा बहुकारा । नो चेत्तं सद्धा जायेथ, नयिदं उपसङ्कमेय्य । यस्मा च खो सद्धा जायति तस्मा उपसङ्कमति । तस्मा उपसङ्कमनस्स सद्धा बहुकारा” ति ।

§ ३. भारद्वाजसरणगमनं

१४. “सच्चानुरक्खणं मयं भवन्तं गोतमं अपुच्छिम्ह^३, सच्चानुरक्खणं भवं गोतमो व्याकासि; तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च

25

१. धम्मस्सवनं - रो०; धम्मस्सवणं - सी० । २-२. रो० पोत्यके नत्थि । ३. अपुच्छिम्हा - स्या० ।

तेन चम्ह^१ अत्तमना । सच्चानुबोधं मयं भवन्तं गोतमं अपुच्छिम्ह, सच्चा-
 नुबोधं भवं गोतमो व्याकासि; तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति
 च तेन चम्ह अत्तमना । सच्चानुप्पत्तिं मयं भवन्तं गोतमं अपुच्छिम्ह,
 सच्चानुप्पत्तिं भवं गोतमो व्याकासि; तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव
 खमति च तेन चम्ह अत्तमना । सच्चानुप्पत्तिया बहुकारं धम्मं मयं
 भवन्तं गोतमं अपुच्छिम्ह, सच्चानुप्पत्तिया बहुकारं धम्मं भवं गोतमो
 व्याकासि; तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च तेन चम्ह अत्तमना ।
 यं^२ यदेव^३ च मयं भवन्तं गोतमं अपुच्छिम्ह तं तदेव भवं गोतमो
 व्याकासि; तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च तेन चम्ह अत्तमना ।
 10 मयं हि, भो गोतम, पुब्बे एवं जानाम — ‘के च मुण्डका समणका इव्भा
 01 कण्हा बन्धुपादापच्चा, के च धम्मस्स अज्जातारो’ ति ? अजनेसि वत मे
 भवं गोतमो समणेषु समणपेमं, समणेषु समणपसादं, समणेषु समण-
 गारवं । अभिक्कन्तं, भो गोतम ...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु
 अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

४६. एसुकारीसुत्तं

§ १. चतस्सो पारिचरिया

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने
 अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो एसुकारी ब्राह्मणो येन भगवा
 तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं
 साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो
 एसुकारी ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “ब्राह्मणा, भो गोतम, चतस्सो 5
 पारिचरिया पञ्जापेन्ति^१—ब्राह्मणस्स पारिचरियं पञ्जापेन्ति, खत्तियस्स
 पारिचरियं पञ्जापेन्ति, वेस्सस्स पारिचरियं पञ्जापेन्ति, सुद्दस्स पारि-
 चरियं पञ्जापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा ब्राह्मणस्स पारिचरियं
 पञ्जापेन्ति — ‘ब्राह्मणो वा ब्राह्मणं परिचरेय्य, खत्तियो वा ब्राह्मणं
 परिचरेय्य, वेस्सो वा ब्राह्मणं परिचरेय्य, सुद्दो वा ब्राह्मणं परिचरेय्या’ 10
 ति । इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा ब्राह्मणस्स पारिचरियं पञ्जापेन्ति ।
 तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा खत्तियस्स पारिचरियं पञ्जापेन्ति —
 ‘खत्तियो वा खत्तियं परिचरेय्य, वेस्सो वा खत्तियं परिचरेय्य, सुद्दो वा
 खत्तियं परिचरेय्या’ ति । इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा खत्तियस्स
 पारिचरियं पञ्जापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा वेस्सस्स पारि- 15
 चरियं पञ्जापेन्ति — ‘वेस्सो वा वेस्सं परिचरेय्य, सुद्दो वा वेस्सं परि-
 चरेय्या’ ति । इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा वेस्सस्स पारिचरियं
 पञ्जापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा सुद्दस्स पारिचरियं पञ्जापेन्ति
 — ‘सुद्दो वा^२ सुद्दं परिचरेय्य । को^३ पनञ्जो सुद्दं परिचरिस्सती’ ति ?
 इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा सुद्दस्स पारिचरियं पञ्जापेन्ति । ब्राह्मणा, 20
 भो गोतम, इमा चतस्सो पारिचरिया पञ्जापेन्ति । इध भवं गोतमो
 किमाहा” ति ?

२. “किं पन, ब्राह्मण, सब्बो लोको ब्राह्मणानं एतदब्भनु-
 जानाति — ‘इमा चतस्सो पारिचरिया पञ्जापेन्तू’” ति ।

१. पञ्जपेन्ति — म० । २. च — सी० । ३. को वा — सी० । ४. पञ्जपेन्ती — म० ।

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“सेय्यथापि, ब्राह्मण, पुरिसो दलिद्दो’ अस्सको अनाब्बिहयो ।
तस्स अकामस्स विलं ओलग्गेय्युं—‘इदं ते, अम्भो पुरिस, मंसं खादि-
तब्बं, मूलं च अनुप्पदातब्बं’ ति । एवमेव खो, ब्राह्मण, ब्राह्मणा
5 अप्पटिञ्जाय तेसं समणब्राह्मणानं, अथ च पनिमा चतस्सो पारिचरिया
पञ्जापेन्ति । नाहं, ब्राह्मण, ‘सब्बं परिचरितब्बं’ ति वदामि; नाहं,
ब्राह्मण, ‘सब्बं न परिचरितब्बं’ ति वदामि । यं हिस्स, ब्राह्मण,
परिचरतो पारिचरियाहेतु पापियो अस्स न सेय्यो, नाहं तं ‘परिचरि-
तब्बं’ ति वदामि; यं च ख्वास्स, ब्राह्मण, परिचरतो पारिचरियाहेतु
10 सेय्यो अस्स न पापियो तमहं ‘परिचरितब्बं’ ति वदामि । खत्तियं चे
पि, ब्राह्मण, एवं पुच्छेय्युं—‘यं वा ते परिचरतो पारिचरियाहेतु पापियो
अस्स न सेय्यो, यं वा ते परिचरतो पारिचरियाहेतु सेय्यो अस्स न
पापियो; कमेत्थ परिचरेय्यासी’ ति, खत्तियो पि हि, ब्राह्मण, सम्मा
व्याकरमानो एवं व्याकरेय्य—‘यं हि मे परिचरतो पारिचरियाहेतु
15 पापियो अस्स न सेय्यो, नाहं तं परिचरेय्यं; यं च खो मे परिचरतो
पारिचरियाहेतु सेय्यो अस्स न पापियो तमहं परिचरेय्यं’ ति । ब्राह्मणं
चे पि, ब्राह्मण ... पे०... वेस्स चे पि, ब्राह्मण ... पे०... सुदं चे पि,
ब्राह्मण, एवं पुच्छेय्युं—‘यं वा ते परिचरतो पारिचरियाहेतु पापियो
अस्स न सेय्यो, यं वा ते परिचरतो पारिचरियाहेतु सेय्यो अस्स न
20 पापियो; कमेत्थ परिचरेय्यासी’ ति, सुदो पि हि, ब्राह्मण, सम्मा
व्याकरमानो एवं व्याकरेय्य—‘यं हि मे परिचरतो पारिचरियाहेतु
पापियो अस्स न सेय्यो, नाहं तं परिचरेय्यं; यं च खो मे परिचरतो
पारिचरियाहेतु सेय्यो अस्स न पापियो तमहं परिचरेय्यं’ ति । नाहं,
ब्राह्मण, ‘उच्चाकुलीनता सेय्यंसो’ ति वदामि, न पनाहं, ब्राह्मण,
B. 390 25 ‘उच्चाकुलीनता पापियंसो’ ति वदामि; नाहं, ब्राह्मण, ‘उल्लारवण्णता
सेय्यंसो’ ति वदामि, न पनाहं, ब्राह्मण, ‘उल्लारवण्णता पापियंसो’ ति
वदामि; नाहं, ब्राह्मण, ‘उल्लारभोगता सेय्यंसो’ ति वदामि, न पनाहं,
ब्राह्मण, ‘उल्लारभोगता पापियंसो’ ति वदामि ।

३. “उच्चाकुलीनो पि हि, ब्राह्मण, इधेकच्चो पाणातिपातो

होति, अदिन्नादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति, पिसुणावाचो होति, फरुसावाचो होति, सम्फप्पलापी होति, अभिज्जालु^१ होति, व्यापन्नचित्तो^२ होति, मिच्छादिट्ठि होति। तस्मा 'न उच्चाकुलीनता सेय्यंसो' ति वदामि। उच्चाकुलीनो पि हि, ब्राह्मण, इधेकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय^३ वाचाय^४ पटिविरतो होति, फरुसाय^५ वाचाय^६ पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्जालु होति, अब्यापन्नचित्तो होति, सम्मादिट्ठि होति। तस्मा 'न उच्चाकुलीनता पापियंसो' ति वदामि।

४. "उत्थारवण्णो पि हि, ब्राह्मण ...पे०... उत्थारभोगो पि हि, ब्राह्मण, इधेकच्चो पाणातिपाती होति ...पे०... मिच्छादिट्ठि होति। तस्मा 'न उत्थारभोगता सेय्यंसो' ति वदामि। उत्थारभोगो पि हि, ब्राह्मण, इधेकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति ...पे०... सम्मादिट्ठि होति। तस्मा 'न उत्थारभोगता पापियंसो' ति वदामि। नाहं, ब्राह्मण, 'सब्बं परिचरितब्बं' ति वदामि, न पनाहं, ब्राह्मण, 'सब्बं न परिचरितब्बं' ति वदामि। यं हिस्स, ब्राह्मण, परिचरतो पारिचरियाहेतु सद्धा वड्ढति, सीलं वड्ढति, सुतं वड्ढति, चागो वड्ढति, पज्जा वड्ढति, तमहं 'परिचरितब्बं' ति वदामि^१। यं हिस्स, ब्राह्मण, परिचरतो पारिचरियाहेतु न सद्धा वड्ढति, न सीलं वड्ढति, न सुतं वड्ढति, न चागो वड्ढति, न पज्जा वड्ढति, नाहं तं 'परिचरितब्बं' ति^२ वदामी" ति।

§ २. चत्तारि धनानि

५. एवं वुत्ते, एसुकारी ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच—“ब्राह्मणा, भो गोतम, चत्तारि धनानि पज्जापेन्ति—ब्राह्मणस्स सन्धनं^१ पज्जापेन्ति, खत्तियस्स सन्धनं पज्जापेन्ति, वेस्सस्स सन्धनं पज्जापेन्ति, सुद्धस्स सन्धनं पज्जापेन्ति। तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा ब्राह्मणस्स सन्धनं पज्जापेन्ति भिक्खाचरियं; भिक्खाचरियं च पन ब्राह्मणो सन्धनं

१. अभिज्जालू—सी०, रो०। २. व्यापन्नचित्तो—रो०। ३-३. पिसुणावाचा—सी०; पिसुणावाचाय—रो०। ४-४. फरुसा वाचा—सी०; फरुसावाचाय—रो०। ५-५. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि। ६. सद्धनं—स्या०।

- अतिमञ्जामानो अकिच्चकारी होति गोपो व अदिन्नं आदियमानो ति ।
इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा ब्राह्मणस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति । तत्रिदं,
भो गोतम, ब्राह्मणा खत्तियस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति धनुकलापं; धनु-
कलापं च पन खत्तियो सन्धनं अतिमञ्जामानो अकिच्चकारी होति
5 गोपो व अदिन्नं आदियमानो ति । इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा खत्ति-
यस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा वेस्सस्स
सन्धनं पञ्जापेन्ति कसिगोरक्खं; कसिगोरक्खं च पन वेस्सो सन्धनं
अतिमञ्जामानो अकिच्चकारी होति गोपो व अदिन्नं आदियमानो ति ।
इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा वेस्सस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति । तत्रिदं,
10 भो गोतम, ब्राह्मणा सुद्धस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति असितव्याभङ्गिं; असित-
व्याभङ्गि च पन सुद्धो सन्धनं अतिमञ्जामानो अकिच्चकारी होति
गोपो व अदिन्नं आदियमानो ति । इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा सुद्धस्स
सन्धनं पञ्जापेन्ति । ब्राह्मणा, भो गोतम, इमानि चत्तारि धनानि
पञ्जापेन्ति । इध भवं गोतमो किमाहा” ति ?

- 15 ६. “किं पन, ब्राह्मण, सब्बो लोको ब्राह्मणानं एतदब्भनु-
जानाति — ‘इमानि चत्तारि धनानि पञ्जापेन्तू’ ” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

- “सेय्यथापि, ब्राह्मण, पुरिसो दलिट्ठो अस्सको अनाब्बिह्यो ।
तस्स अकामस्स बिलं ओलग्गेय्युं—‘इदं ते, अम्मो पुरिस, मंसं खादितब्बं,
20 मूलं च अनुप्पदातब्बं’ ति । एवमेव खो, ब्राह्मण, ब्राह्मणा अप्पटिञ्जाय
तेसं समणब्राह्मणानं, अथ च पनिमानि चत्तारि धनानि पञ्जापेन्ति ।
अरियं खो अहं, ब्राह्मण, लोकुत्तरं धम्मं पुरिसस्स सन्धनं पञ्जापेमि ।
पोराणं खो पनस्स मातापेत्तिकं कुलवंसं अनुस्सरतो यत्थ यत्थेव
अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति तेन तेनेव सङ्ख्यं गच्छति । खत्तिय-
25 कुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति ‘खत्तियो’ त्वेव सङ्ख्यं गच्छति;
ब्राह्मणकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति ‘ब्राह्मणो’ त्वेव सङ्ख्यं
गच्छति; वेस्सकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति ‘वेस्सो’ त्वेव
सङ्ख्यं गच्छति; सुद्धकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति ‘सुद्धो’
त्वेव सङ्ख्यं गच्छति । सेय्यथापि, ब्राह्मण, यं यदेव पच्चयं पटिच्च

अग्निं जलति तेन तेनेव सङ्ख्यं गच्छति। कटुं चे पटिच्च अग्निं जलति 'कटुग्नि' त्वेव सङ्ख्यं गच्छति; सकलिकं चे पटिच्च अग्निं जलति 'सकलिकग्नि' त्वेव सङ्ख्यं गच्छति; तिणं चे पटिच्च अग्निं जलति 'तिणग्नि' त्वेव सङ्ख्यं गच्छति; गोमयं चे पटिच्च अग्निं जलति 'गोमयग्नि' त्वेव सङ्ख्यं गच्छति। एवमेव खो अहं, ब्राह्मण, अरियं 5
लोकुत्तरं धम्मं पुरिसस्स सन्धनं पञ्जापेमि। पोरणं खो पनस्स मातापेत्तिकं कुलवंसं अनुस्सरतो यत्थ यत्थेव अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति तेन तेनेव सङ्ख्यं गच्छति।

“खत्तियकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति 'खत्तियो' त्वेव सङ्ख्यं गच्छति; ब्राह्मणकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति 10
'ब्राह्मणो' त्वेव सङ्ख्यं गच्छति; वेस्सकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति 'वेस्सो' त्वेव सङ्ख्यं गच्छति; सुद्धकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति 'सुद्धो' त्वेव सङ्ख्यं गच्छति।

“खत्तियकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटि- 15
विरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, अब्रह्मचरिया पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्झालु^१ होति, अव्यापन्नचित्तो होति, सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति जायं धम्मं कुसलं। 20

“ब्राह्मणकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति ...पे०... सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति जायं धम्मं कुसलं।

“वेस्सकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटि-
विरतो होति...पे०...सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति जायं धम्मं 25
कुसलं।

“सुद्धकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटि-

विरतो होति ...पे०... सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति जायं धम्मं कुसलं ।

“तं किं मञ्जसि, ब्राह्मण, ब्राह्मणो व नु खो पहोति अस्मि पदेसे अवेरं अब्यापज्झं^१ मेत्तचित्तं भावेतुं, नो खत्तियो नो वेस्सो नो सुद्धो” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम । खत्तियो पि हि, भो गोतम, पहोति अस्मि पदेसे अवेरं अब्यापज्झं मेत्तचित्तं भावेतुं; ब्राह्मणो पि हि, भो गोतम ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... सुद्धो पि हि, भो गोतम ... सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वण्णा पहोन्ति अस्मि पदेसे अवेरं अब्यापज्झं मेत्तचित्तं भावेतुं” ति ।

“एवमेव खो, ब्राह्मण, खत्तियकुला चे पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटिविरतो होति ...पे०... सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति जायं धम्मं कुसलं ।

“ब्राह्मणकुला चे पि, ब्राह्मण ... वेस्सकुला चे पि, ब्राह्मण ... सुद्धकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटिविरतो होति ...पे०... सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति जायं धम्मं कुसलं ।

७. “तं किं मञ्जसि, ब्राह्मण, ब्राह्मणो व नु खो पहोति सोत्तिसिना^२नि आदाय नदिं गन्त्वा रजोजल्लं पवाहेतुं, नो खत्तियो नो वेस्सो नो सुद्धो” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम । खत्तियो पि हि, भो गोतम, पहोति सोत्तिसिना^२नि आदाय नदिं गन्त्वा रजोजल्लं पवाहेतुं; ब्राह्मणो पि हि, भो गोतम ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... सुद्धो पि हि, भो गोतम ... सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वण्णा पहोन्ति सोत्तिसिना^२नि आदाय नदिं गन्त्वा रजोजल्लं पवाहेतुं” ति ।

“एवमेव खो, ब्राह्मण, खत्तियकुला चे पि अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म

पाणातिपाता पटिविरतो होति ... पे० ... सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति जायं धम्मं कुसलं । ब्राह्मणकुला चे पि ... वेस्सकुला चे पि सुद्धकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटिविरतो होति ... पे० ... सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति जायं धम्मं कुसलं ।

5

८. “तं किं मञ्जसि, ब्राह्मण, इध राजा खत्तियो मुद्वावसित्तो नानाजच्चानं पुरिसानं पुरिससतं सन्निपातेय्य — ‘आयन्तु भोन्तो ये तत्थ खत्तियकुला ब्राह्मणकुला राजञ्जकुला उप्पन्ना साकस्स’ वा^१ सालस्स वा सलळस्स वा चन्दनस्स वा पदुमकस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तेन्तु, तेजो पातुकरोन्तु; आयन्तु पन भोन्तो ये तत्थ चण्डालकुला नेसादकुला वेनकुला^२ रथकारकुला पुक्कुसकुला उप्पन्ना सापानदोणिया वा सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एण्डकट्टस्स^३ वा उत्तरारणि आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तेन्तु, तेजो पातुकरोन्तु’ ति ?

10

“तं किं मञ्जसि, ब्राह्मण, यो एव नु खो सो खत्तियकुला ब्राह्मणकुला राजञ्जकुला उप्पन्नेहि साकस्स वा सालस्स वा सलळस्स वा चन्दनस्स वा पदुम कस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तो तेजो पातुकतो सो एव नु स्वास्स अग्गि अच्चिमा चैव वण्णवा च पभस्सरो च तेन च सक्का अग्गिना अग्गिकरणीयं कातुं; यो पन सो चण्डालकुला नेसादकुला वेनकुला रथकारकुला पुक्कुसकुला उप्पन्नेहि सापानदोणिया वा सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एण्डकट्टस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तो तेजो पातुकतो स्वास्स अग्गि न^४ चैव^५ अच्चिमा न च वण्णवा^५ न च पभस्सरो न च तेन सक्का अग्गिना अग्गिकरणीयं कातुं” ति ?

15

20

“नो हिदं, भो गोतम । यो पि हि सो, भो गोतम, खत्तियकुला ब्राह्मणकुला राजञ्जकुला उप्पन्नेहि साकस्स वा सालस्स वा सलळस्स वा चन्दनस्स वा पदुमकस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तो तेजो पातुकतो स्वास्स अग्गि अच्चिमा चैव वण्णवा च पभस्सरो च तेन च अग्गिना अग्गिकरणीयं कातुं; यो पि सो चण्डालकुला नेसादकुला

25

R.184

१-१. सी० पोत्थके नत्थि । २. वेणकुला - सी०, स्या०, रो० । ३. एण्डकट्टस्स - स्या०, रो० ; एण्डकट्टस्स - सी० । ४-४. सी० पोत्थके नत्थि । ५. वण्णिमा - सी०, रो० ; वण्णमा - स्या० ।

वनकुला रथकारकुला पुक्कुसकुला उप्पन्नेहि सापानदोणिया वा
 सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एरण्डकट्टस्स वा उत्तरारणिं आदाय
 अग्निं अभिनिब्बत्तो तेजो पातुकतो स्वास्स अग्निं अच्चिमा चेव वण्णवा
 च पभस्सरो च तेन च सक्का अग्निना अग्गिकरणीयं कातुं । सब्बो पि
 5 हि, भो गोतम, अग्निं अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो च सब्बेन
 पि सक्का अग्निना अग्गिकरणीयं कातुं” ति ।

B. 395

“एवमेव खो, ब्राह्मण, खत्तियकुला चे पि अगारस्मा अनगारियं
 पब्बजितो होति ... पे० ... सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति आयं
 धम्मं कुसलं । ब्राह्मणकुला चे पि ... वेस्सकुला चे पि ... सुद्धकुला चे पि,
 10 ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं
 धम्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटि-
 विरतो होति, अब्रह्मचरिया पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो
 होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरुसाय वाचाय पटिविरतो
 होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्झालु होति, अब्यापन्न-
 15 चित्तो होति, सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति आयं धम्मं कुसलं”
 ति ।

Indira Gandhi National
 Centre for the Arts

एवं वुत्ते, एसुकारी ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच — “अभिवक्कन्तं,
 भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम ... पे० ... उपासकं मं भवं गोतमो
 धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

४७. धनञ्जानिसुतं^१

§ १. सारिपुत्त-धनञ्जानिब्राह्मणवत्थु

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो दक्खिणागिरिस्मिं चारिकं चरति महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं । अथ खो अञ्जतरो भिक्खु राजगहे वस्सं^२ वुत्थो^३ येन दक्खिणागिरि येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदि । 5 सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो तं भिक्खुं आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच — “कच्चावुसो, भगवा अरोगो च बलवा चा” ति ?

“अरोगो चावुसो, भगवा बलवा चा” ति ।

“कच्चि पनावुसो, भिक्खुसङ्घो अरोगो च बलवा चा” ति ? 10

“भिक्खुसङ्घो पि, आवुसो, अरोगो च बलवा चा” ति ।

“एत्थ, आवुसो, तण्डुलपालिद्वाराय^४ धनञ्जानि नाम ब्राह्मणो अत्थि । कच्चावुसो, धनञ्जानि ब्राह्मणो अरोगो च बलवा चा” ति ?

“धनञ्जानि पि खो, आवुसो, ब्राह्मणो अरोगो च बलवा चा” ति । 15

“कच्चि पनावुसो, धनञ्जानि ब्राह्मणो अप्पमत्तो” ति ? “कुतो पनावुसो, धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स अप्पमादो ? धनञ्जानि, आवुसो, ब्राह्मणो राजानं निस्साय ब्राह्मणगहपतिके विलुम्पति, ब्राह्मणगहपतिके निस्साय राजानं विलुम्पति । या पिस्स भरिया सद्धा सद्धकुला^५ आनीता सा पि^६ कालङ्कता^७; अञ्जास्स भरिया अस्सद्धा अस्सद्धकुला आनीता” । 20

“दुस्सुतं वतावुसो, अस्सुम्हा^८, दुस्सुतं वतावुसो, अस्सुम्हा; ये

१. धनञ्जानिसुतं—सी०, रो० । २-२. वस्संवुट्ठो—म०; वस्सं वुट्ठो—रो० ।

३. तण्डुलपालद्वारायं—सी०, स्या०, रो० । ४. नो आवुसो—सी०, स्या०, रो० । ५. सद्धा कुला—सी०, स्या०, रो० । ६. पिस्स—सी०, रो० । ७. कालकता—सी०, स्या०, रो० ।

८. अस्सुम्ह—म० ।

मयं धनञ्जानि ब्राह्मणं पमत्तं अस्सुम्हा । अप्पेव नाम मयं कदाचि करहचि
धनञ्जानिना ब्राह्मणेन सद्धि समागच्छेय्याम, अप्पेव नाम सिया कोचि-
देव कथासल्लापो” ति ?

२. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो दक्खिणागिरिस्मिं यथाभिरन्तं
5 विहरित्वा येन राजगहं तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चर-
मानो येन राजगहं तदवसरि । तत्र सुदं आयस्मा सारिपुत्तो राजगहे
विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो पुब्बण्ह-
समयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसि । तेन खो
पन समयेन धनञ्जानि ब्राह्मणो बहिनगरे मावो गोठे दुहापेति^१ । अथ
10 खो आयस्मा सारिपुत्तो राजगहे पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपात-
पटिक्कन्तो येन धनञ्जानि ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमि । अद्दसा खो धन-
ञ्जानि ब्राह्मणो आयस्मन्तं सारिपुत्तं दूरतो व आगच्छन्तं । दिस्वान
येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं
एतदवोच — “इतो, भो सारिपुत्त, पयो, पीयत्तं ताव^२ भत्तस्स कालो भवि-
15 स्सती” ति ।

“अलं, ब्राह्मण । कत्तं मे अज्ज भत्तकिच्चं । अमुकस्मिं मे रुक्खमूले
दिवाविहारो भविस्सति । तत्थ^३ आगच्छेय्यासी” ति । “एवं, भो” ति खो
धनञ्जानि ब्राह्मणो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसि । अथ खो
धनञ्जानि ब्राह्मणो पच्छाभत्तं भुत्तपातरासो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुप-
20 सङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धि सम्मोदि । सम्मोद-
नीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं
खो धनञ्जानि ब्राह्मणं आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच — “कच्चिसि,^४
धनञ्जानि, अप्पमत्तो” ति ?

“कुतो, भो सारिपुत्त, अम्हाकं अप्पमादो येसं नो मातापितरो
25 पोसेतब्बा, पुत्तदारो पोसेतब्बो, दासकम्मकरा^५ पोसेतब्बा, मित्तामच्चानं
मित्तामच्चकरणीयं कातब्बं, जातिसालोहितानं जातिसालोहितकरणीयं
कातब्बं, अतिथीनं अतिथिकरणीयं कातब्बं, पुब्बपेतानं पुब्बपेतकरणीयं

१. दोहापेति — सी०, रो० । २. तव — स्या० । ३. तत्र — स्या० । ४. कच्चासि —
म० । ५. दासकम्मकरपोरिसं — सी०, स्या०, रो० । ६. पोसेतब्बं — सी०, स्या०, रो० ।

कातब्बं, देवतानं देवताकरणीयं कातब्बं, रञ्जो राजकरणीयं कातब्बं, अयं पि कायो पीणेतब्बो ब्रूहेतब्बो” ति ?

§ २. अधम्मचारी निरया न मुच्चति

३. “तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो मातापितूनं^१ हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं निरयपाला उपकट्ठेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो मातापितूनं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसिं, मा मं निरयं निरयपाला’ ति, माता-पितरो वा पनस्स लभेय्युं ‘एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसिं, मा नं निरयं निरयपाला’ ” ति ?

R. 187

“नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विक्कन्दन्तं^२ येव निरये निरयपाला पक्खिपेय्युं” ।

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो पुत्तदारस्स हेतु अधम्म-चारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं निरयपाला उपकट्ठेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो पुत्तदारस्स हेतु अधम्म-चारी विसमचारी अहोसिं, मा मं निरयं निरयपाला’ ति, पुत्तदारो वा पनस्स लभेय्य ‘एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसिं मा नं निरयं निरयपाला’ ” ति ?

“नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विक्कन्दन्तं येव निरये निरयपाला पक्खिपेय्युं” ।

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो दासकम्मकरपोरिसस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं निरयपाला उपकट्ठेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो दासकम्मकर-पोरिसस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसिं, मा मं निरयं निरय-पाला’ ति, दासकम्मकरपोरिसा^३ वा पनस्स लभेय्युं ‘एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसिं, मा नं निरयं निरयपाला’ ” ति ?

“नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विक्कन्दन्तं येव निरये निरयपाला पक्खिपेय्युं” ।

१. ० पितुन्नं—सी०, रो० । २. विक्कन्दन्तं—स्या०, रो० । ३. ० पोरिसं—सी०, स्या०, रो० । ४. लभेय्य—सी०, रो०, स्या० ।

B. 398

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो मित्तामच्चानं हेतु
अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु
निरयं निरयपाला उपकट्ठेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो मित्तामच्चानं
हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसिं, मा मं निरयं निरयपाला’ ति,
5 मित्तामच्चा वा पनस्स लभेय्युं ‘एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी
विसमचारी अहोसिं, मा नं निरयं निरयपाला’ ” ति ?

“नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विक्कन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्खिपेय्युं” ।

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो जातिसालोहितानं
10 हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरिया-
हेतु निरयं निरयपाला उपकट्ठेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो जाति-
सालोहितानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसिं, मा मं निरयं
निरयपाला’ ति, जातिसालोहिता वा पनस्स लभेय्युं ‘एसो खो अम्हाकं
हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसिं, मा नं निरयं निरयपाला’ ” ति ?

15 “नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विक्कन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्खिपेय्युं” ।

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो अतिथीनं हेतु अधम्म-
चारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं
निरयपाला उपकट्ठेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो अतिथीनं हेतु अधम्म-
20 चारी विसमचारी अहोसिं, मा मं निरयं निरयपाला’ ति, अतिथी’ वा
पनस्स लभेय्युं ‘एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसिं,
मा नं निरयं निरयपाला’ ” ति ?

“नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विक्कन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्खिपेय्युं” ।

R. 188 25

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो पुब्बपेतानं हेतु
अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु
निरयं निरयपाला उपकट्ठेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो पुब्बपेतानं हेतु
अधम्मचारी विसमचारी अहोसिं, मा मं निरयं निरयपाला’ ति,

पुब्वपेता वा पनस्स लभेय्युं 'एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसम-
चारी अहोसि, मा नं निरयं निरयपाला' " ति ?

"नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विक्कन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्खिपेय्युं" ।

"तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो देवतानं हेतु अधम्म- 5 B. 399
चारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं
निरयपाला उपकड्ढेय्युं; लभेय्य नु खो सो 'अहं खो देवतानं हेतु
अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं निरयपाला' ति, देवता
वा पनस्स लभेय्युं 'एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी
अहोसि, मा नं निरयं निरयपाला' " ति ? 10

"नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विक्कन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्खिपेय्युं" ।

"तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो रञ्जो हेतु अधम्म-
चारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं
निरयपाला उपकड्ढेय्युं; लभेय्य नु खो सो 'अहं खो रञ्जो हेतु अधम्म- 15
चारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं निरयपाला' ति, राजा वा
पनस्स लभेय्युं 'एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि,
मा नं निरयं निरयपाला' " ति ?

"नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विक्कन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्खिपेय्युं" । 20

"तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो कायस्स पीणनाहेतुं
ब्रूहनाहेतुं अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसम-
चरियाहेतु निरयं निरयपाला उपकड्ढेय्युं; लभेय्य नु खो सो 'अहं खो
कायस्स पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा मं
निरयं निरयपाला' ति, परे वा पनस्स लभेय्युं 'एसो खो कायस्स 25
पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा नं निरयं
निरयपाला' " ति ?

"नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विक्कन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्खिपेय्युं" ।

४. “तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो वा मातापितूनं हेतु
अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा मातापितूनं हेतु धम्मचारी
समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

“यो हि, भो सारिपुत्त, मातापितूनं हेतु अधम्मचारी विसमचारी
5 अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, मातापितूनं हेतु धम्मचारी
समचारी अस्स, तदेवेत्थं सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि^१, भो
सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

‘अत्थि खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका^२ धम्मिका कम्मन्ता,
येहि सक्का मातापितरो चेव पोसेतुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च
10 पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो वा पुत्तदारस्स
हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा पुत्तदारस्स हेतु धम्मचारी
समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

§ ३. अधम्मचारि-धम्मचारीसु कतमो सेय्यो

५. “यो हि, भो सारिपुत्त, पुत्तदारस्स हेतु अधम्मचारी
विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, पुत्तदारस्स हेतु
15 धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थं सेय्यो । अधम्मचरियाविसम-
चरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

“अत्थि खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं^३ हेतुका^४ धम्मिका कम्मन्ता
येहि सक्का पुत्तदारं^५ चेव पोसेतुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च
20 पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो वा दासकम्मकर-
पोरिसस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा दासकम्मकर-
पोरिसस्स हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

“यो हि, भो सारिपुत्त, दासकम्मकरपोरिसस्स हेतु अधम्मचारी
विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, दासकम्मकर-
पोरिसस्स हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थं सेय्यो । अधम्म-
25 चरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया
सेय्यो” ति ।

१. अधम्मचरियविसमचरियाहि - स्या० । २. सहेतुका - सी०, रो०, स्या० । ३. कत्तुं -
सी० । ४-४. अञ्जे सहेतुका - सी०, रो०, स्या० । ५. पुत्तदारे - सी०, रो०, स्या० ।

“अत्थि खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि सक्का दासकम्मकरपोरिसे^१ चेव पोसेतुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो वा मित्तामच्चानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा मित्तामच्चानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

5

“यो हि, भो सारिपुत्त, मित्तामच्चानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, मित्तामच्चानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

“अत्थि खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि सक्का मित्तामच्चानं चेव मित्तामच्चकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो वा जातिसालोहितानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा जातिसालोहितानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

B. 401

“यो हि, भो सारिपुत्त, जातिसालोहितानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, जातिसालोहितानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

15

R. 190

“अत्थि खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि सक्का जातिसालोहितानं चेव जातिसालोहितकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो वा अतिथीनं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा अतिथीनं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

20

“यो हि, भो सारिपुत्त, अतिथीनं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, अतिथीनं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

25

“अत्थि खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता,

येहि सक्का अतिथीनं चेव अतिथिकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्ञं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्ञसि, धनञ्ञानि, यो वा पुब्बपेतानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा पुब्बपेतानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

5 “यो हि, भो सारिपुत्त, पुब्बपेतानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, पुब्बपेतानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

10 “अत्थि खो, धनञ्ञानि, अञ्ञेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि सक्का पुब्बपेतानं चेव पुब्बपेतकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्ञं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं म ञ्ञसि, धनञ्ञानि, यो वा देवतानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा देवतानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

B. 402

15 “यो हि, भो सारिपुत्त, देवतानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, देवतानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

R. 191

20 “अत्थि खो, धनञ्ञानि, अञ्ञेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि सक्का देवतानं चेव देवताकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्ञं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्ञसि, धनञ्ञानि, यो वा रञ्ञो हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा रञ्ञो हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

25 “यो हि, भो सारिपुत्त, रञ्ञो हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, रञ्ञो हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

“अत्थि खो, धनञ्ञानि, अञ्ञेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि सक्का रञ्ञो चेव राजकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्ञं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्ञसि, धनञ्ञानि, यो वा कायस्स

पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा कायस्स पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

“यो हि, भो सारिपुत्त, कायस्स पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु अधम्म-
चारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त,
कायस्स पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ 5
सेय्यो। अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया
समचरिया सेय्यो” ति।

“अत्थि खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता,
येहि सक्का कायं चेव पीणेतुं ब्रूहेतुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं
च पटिपदं पटिपज्जितुं” ति।

10

§ ४. ब्रह्मसहस्रनाम मग्नो

६. अथ खो धनञ्जानि ब्राह्मणो आयस्मतो सारिपुत्तस्स
भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना पक्कामि। अथ खो
धनञ्जानि ब्राह्मणो अपरेण समयेन आबाधिको अहोसि दुक्खितो
बाब्बहगिलानो। अथ खो धनञ्जानि ब्राह्मणो अञ्जतरं पुरिसं आम-
न्तेसि — “एहि त्वं, अम्भो पुरिस, येन भगवा तेनुपसङ्कम; उपसङ्क-
मित्वा मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दाहि — ‘धनञ्जानि,
भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्खितो बाब्बहगिलानो। सो भगवतो पादे
सिरसा वन्दती’ ति। येन च आयस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कम;
उपसङ्कमित्वा मम वचनेन आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा
वन्दाहि — ‘धनञ्जानि, भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्खितो बाब्बह-
गिलानो। सो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा वन्दती’ ति। एवं
च वदेहि — ‘साधु किर, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो येन धनञ्जानिस्स
ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया’” ति। “एवं,
भन्ते” ति खो सो पुरिसो धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स पटिस्सुत्वा^१
येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एक-
मन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो भगवन्तं एतद-
वोच — “धनञ्जानि, भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्खितो बाब्बह-
गिलानो। सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती” ति। येन चायस्मा सारि-

B. 403

R. 192

15

20

25

१. पिणेतुं — स्या०। २. पटिमुत्वा — रो०।

पुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच - “धनञ्जानि, भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्खितो बाब्बहगिलानो। सो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा वन्दति, एवं च वदेति - ‘साधु किर, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो येन धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया’” ति। अधिवासेसि खो आयस्मा सारिपुत्तो तुण्हीभावेन।

७. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि। निसज्ज खो आयस्मा सारिपुत्तो धनञ्जानिं ब्राह्मणं एतदवोच - “कच्चि ते, धनञ्जानि, खमनीयं, कच्चि यापनीयं? कच्चि दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति, नो अभिक्कमन्ति? पटिक्कमोसानं पञ्जायति, नो अभिक्कमो” ति?

“न मे, भो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं। बाब्बहा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति। अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो। सेय्यथापि, भो सारिपुत्त, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन^१ मुद्धनि^२ अभिमत्थेय्य^३; एवमेव खो, भो सारिपुत्त, अधिमत्ता वाता मुद्धनि च ऊहनन्ति। न मे, भो सारिपुत्त, खमनीयं, न यापनीयं। बाब्बहा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति। अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो। सेय्यथापि, भो सारिपुत्त, बलवा पुरिसो दब्बहेन वरत्तक्खण्डेन^४ सीसे सीसवेठं ददेय्य; एवमेव खो, भो सारिपुत्त, अधिमत्ता सीसे सीसवेदना। न मे, भो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं। बाब्बहा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति। अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो। सेय्यथापि, भो सारिपुत्त, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकत्तनेन^५ कुच्छिं परिकत्तन्ति। न मे, भो सारिपुत्त, खमनीयं, न यापनीयं। बाब्बहा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति। अभिक्कमोसानं

१. सिखरेण - सी०। २. मुद्धानं - सी०, स्या०, रो०। ३. अभिमत्थेय्य - सी०।

४. मे भो - सी०, स्या०, रो०। ५. वरत्तक्खणेन - स्या०; वरत्तक्खणेन - सी०; वरत्ताक्खणेन - रो०। ६. गोविकत्तनेन - सी०।

पञ्जायति, नो पटिक्कमो । सेय्यथापि, भो सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं सम्परितापेय्युं; एवमेव खो भो सारिपुत्त, अधिमत्तो कायस्मिं डाहो^१ । न मे, भो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति । अभिक्कमोसानं पञ्जायति, नो पटिक्कमो” ति । 5

८. “तं किं मञ्जासि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – निरयो वा तिरच्छानयोनि वा” ति ?

“निरया, भो सारिपुत्त, तिरच्छानयोनि सेय्यो” ति ।

“तं किं मञ्जासि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – तिरच्छानयोनि वा पेत्तिविसयो^२ वा” ति ? 10

“तिरच्छानयोनिया, भो सारिपुत्त, पेत्तिविसयो सेय्यो” ति ।

“तं किं मञ्जासि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – पेत्तिविसयो वा मनुस्सा वा” ति ?

“पेत्तिविसया, भो सारिपुत्त, मनुस्सा सेय्यो” ति । 15

“तं किं मञ्जासि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – मनुस्सा वा चातुमहाराजिका^३ वा देवा” ति ?

“मनुस्सेहि, भो सारिपुत्त, चातुमहाराजिका देवा सेय्यो” ति ।

“तं किं मञ्जासि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – चातुमहाराजिका वा देवा तावतिसा वा देवा” ति ? 20

“चातुमहाराजिकेहि, भो सारिपुत्त, देवेहि तावतिसा देवा सेय्यो” ति ।

“तं किं मञ्जासि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – तावतिसा वा देवा यामा वा देवा” ति ?

“तावतिसेहि, भो सारिपुत्त, देवेहि यामा देवा सेय्यो” ति । 25

“तं किं मञ्जासि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – यामा वा देवा तुसिता वा देवा” ति ?

१. दाहो – सी०, रो० । २. पित्तिविसयो – स्या० । ३. चातुम्महाराजिका – सी०, स्या०, रो० । B. 405

“यामेहि, भो सारिपुत्त, देवेहि तुसिता देवा सेय्यो” ति ।

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो—तुसिता वा देवा निम्मानरती वा देवा” ति ?

“तुसितेहि, भो सारिपुत्त, देवेहि निम्मानरती देवा सेय्यो” ति ।

5 “तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो—निम्मानरती वा देवा परनिम्मितवसवत्ती वा देवा” ति ?

“निम्मानरतीहि, भो सारिपुत्त, देवेहि परनिम्मितवसवत्ती देवा सेय्यो” ति ।

10 “तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो परनिम्मित-वसवत्ती वा देवा ब्रह्मलोको वा” ति ?

“‘ब्रह्मलोको’ ति—भवं सारिपुत्तो आह; ‘ब्रह्मलोको’ ति—भवं सारिपुत्तो आह” ति ।

अथ खो आयस्मतो सारिपुत्तस्स एतदहोसि—“इमे खो ब्राह्मणा ब्रह्मलोकाधिमुत्ता । यन्नूनाहं धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स ब्रह्मानं सहव्यताय”
15 मगं देसेय्यं” ति ।

“ब्रह्मानं ते, धनञ्जानि, सहव्यताय मगं देसेस्सामि; तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी” ति । “एवं, भो” ति खो धनञ्जानि ब्राह्मणो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसि । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच—“कतमो च, धनञ्जानि, ब्रह्मानं सहव्यताय
20 मगो ? इध, धनञ्जानि, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं^१; इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय^२ सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेण अब्यापज्जेण फरित्वा विहरति । अयं खो, धनञ्जानि, ब्रह्मानं सहव्यताय मगो ।

25 ९. “पुन च परं, धनञ्जानि, भिक्खु करुणासहगतेन चेतसा ... पे०... मुदितासहगतेन चेतसा ... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं; इति उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन

१. सहव्यताय—सी०, रो० । २. चतुत्थि—सी०, रो० । ३. सब्बत्तताय—सी० ।

चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अव्यापज्जेन फरित्वा विहरति । अयं खो, धनञ्जानि, ब्रह्मानं सहव्यताय मग्गो” ति ।

“तेन हि, भो सारिपुत्त, मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दाहि — ‘धनञ्जानि, भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्खितो बाह्-
गिलानो । सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती’ ति । अथ खो आयस्मा 5
सारिपुत्तो धनञ्जानिं ब्राह्मणं सति उत्तरिकरणीये’ हीने ब्रह्मलोके
पतिट्ठापेत्वा उट्ठायासना पक्कामि । अथ खो धनञ्जानि ब्राह्मणो
अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते सारिपुत्ते कालमकासि, ब्रह्मलोकं च
उपपज्जि ।

१०. अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “एसो, भिक्खवे, 10
सारिपुत्तो धनञ्जानिं ब्राह्मणं सति उत्तरिकरणीये हीने ब्रह्मलोके
पतिट्ठापेत्वा उट्ठायासना पक्कन्तो” ति । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो
येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा
एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं
एतदवोच — “धनञ्जानि, भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्खितो बाह्- 15
गिलानो । सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती” ति ।

“किं पन त्वं, सारिपुत्त, धनञ्जानिं ब्राह्मणं सति उत्तरिकरणीये
हीने ब्रह्मलोके पतिट्ठापेत्वा उट्ठायासना पक्कन्तो” ति ?

“मय्हं खो, भन्ते, एवं अहोसि — ‘इमे खो ब्राह्मणा ब्रह्मलोकाधि-
मुत्ता । यन्नूनाहं धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स ब्रह्मानं सहव्यताय मग्गं 20
देसेय्यं’ ” ति ।

“कालङ्कतो च, सारिपुत्त, धनञ्जानि ब्राह्मणो, ब्रह्मलोकं च
उपपन्नो” ति ।

—:०:—

४८. वासेट्टसुतं

§ १. वासेट्ट-भारद्वाजानं माणवानं अन्तरकथा

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा इच्छानङ्गले^१ विहरति इच्छानङ्गलवनसण्डे । तेन खो पन समयेन सम्बहुला अभिञ्जाता अभिञ्जाता ब्राह्मणमहासाला इच्छानङ्गले पटिवसन्ति, सेय्यथीदं - चङ्की ब्राह्मणो, तारुखो ब्राह्मणो, पोक्खरसाति ब्राह्मणो, जानुस्सोणि^२ ब्राह्मणो, तोदेय्यो ब्राह्मणो, अञ्जे च अभिञ्जाता अभिञ्जाता ब्राह्मणमहासाला^३ ।
- ५ अथ खो वासेट्टभारद्वाजानं माणवानं जङ्घाविहारं अनुचङ्कमन्तानं^४ अनु-विचरन्तानं^५ अयमन्तराकथा उदपादि - “कथं, भो, ब्राह्मणो होती” ति ? भारद्वाजो माणवो एवमाह - “यतो खो, भो, उभतो सुजातो मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामहयुगा अक्खित्तो अनुप-
१० क्कुट्टो जातिवादेन - एत्तावता खो, भो, ब्राह्मणो होती” ति । वासेट्टो माणवो एवमाह - “यतो खो, भो, सीलवा च होति वत्तसम्पन्नो च - एत्तावता खो, भो, ब्राह्मणो होती” ति । नेव खो असक्खि भारद्वाजो माणवो वासेट्टं माणवं सञ्जापेतुं, न पन असक्खि वासेट्टो माणवो भारद्वाजं माणवं सञ्जापेतुं । अथ खो वासेट्टो माणवो भारद्वाजं माणवं आम-
१५ न्तेसि - “अयं खो, भो भारद्वाज, समणो गोतमो सक्कपुत्तो सक्ककुला पब्बजितो इच्छानङ्गले विहरति इच्छानङ्गलवनसण्डे । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्दो अब्भुगतो - ‘इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदु अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ ति ।
२० आयाम, भो भारद्वाज, येन समणो गोतमो तेनुपसङ्कमिस्साम; उप-सङ्कमित्वा समणं गोतमं एतमत्थं पुच्छिस्साम । यथा नो समणो गोतमो ब्याकरिस्सति तथा नं धारेस्सामा” ति । “एवं, भो” ति खो भारद्वाजो माणवो वासेट्टस्स माणवस्स पच्चस्सोसि ।

१. इच्छानङ्गले - सी० । २. जानुस्सोणि - सी० । ३. महासाला - सी० । ४. अनु-चङ्कमन्तानं - सी० । ५. अनुविचरमानानं - सी० ।

§ २. जातिवादं आरब्ध भगवतो देसना

२. अथ खो वासेट्टुभारद्वाजा माणवा येन भगवा तेनुपसङ्क-
मिसु; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धि सम्मोदिसु। सम्मोदनीयं कथं
साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्नो खो
वासेट्टो माणवो भगवन्तं गाथाहि अज्झभासि —

“अनुज्जातपटिज्जाता, तेविज्जा मयमस्सु^१ भो^२।

5

अहं पोक्खरसातिस्स, तारुक्खस्सायं माणवो॥

“तेविज्जानं यदक्खातं, तत्र^३ केवलिनोस्मसे।

पदकस्मा वेय्याकरणा,^४ जप्पे आचरियसादिसा।

तेसं नो जातिवादस्मिं, विवादो अत्थि गोतम॥

“जातिया ब्राह्मणो होति, भारद्वाजो इति भासति।

10 B. 408

अहं च कम्मुना^५ ब्रूमि, एवं जानाहि चक्खुम॥

“ते न सक्कोम आपेतुं, अज्जमज्जं मयं उभो।

भगवन्तं पुट्ठुमागमा^६, सम्बुद्धं इति विस्सुतं।

“चन्दं यथा खयातीतं^७, पेच्च पञ्जलिका^८ जना।

वन्दमाना नमस्सन्ति, एवं लोकस्मिं^९ गोतमं॥

15

“चक्खुं लोके समुप्पन्नं, मयं पुच्छाम गोतमं।

जातिया ब्राह्मणो होति, उदाहु भवति कम्मुना।

अजानतं नो^{१०} पब्रूहि^{११}, यथा जानेमु ब्राह्मणं” ति॥

३. “तेसं वो अहं व्यक्खिस्सं,^{१२} (वासेट्टा ति भगवा)

अनुपुब्बं यथातथं^{१३}।

20

जातिविभङ्गं पाणानं, अज्जमज्जा हि जातियो॥

“तिण्णक्खे पि जानाथ, न चा^{१४} पि पटिजानरे^{१५}।

लिङ्गं जातिमयं तेसं, अज्जमज्जा हि जातियो॥

१-१. मयमस्सु भो-सी०। २. तत्थ-सी०। ३. नो व्याकरणा-स्या०।

४. कम्मुना-सी०। ५. पुट्ठुमागम्-सी०; पुट्ठुं आगम्-स्या०। ६. खयातीकं-सी०।

७. पञ्जलिका-स्या०। ८. लोकस्मि-स्या०। ९-९. नो च ब्रूहि-स्या०। १०. व्याचि-

क्खिस्सं-स्या०; व्याचिक्खिस्सं-सी०। ११. यथाकथं-स्या०। १२. वा-स्या०। १३. पटि-

जाने-स्या०।

“ततो कीटे पटङ्गे^१ च, याव कुन्थकिपिल्लिके ।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

“चतुप्पदे पि जानाथ, खुदुके च महल्लके ।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

5

“पादुदरे पि जानाथ, उरगे दीघपिट्टिके^२ ।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

“ततो मच्छे पि जानाथ, उदके वारिगोचरे ।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

10

“ततो पक्खी पि जानाथ, पत्तयाने विहङ्गमे ।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

“यथा एतासु जातीसु, लिङ्गं जातिमयं पृथु ।
एवं नत्थि मनुस्सेसु, लिङ्गं जातिमयं पृथु ॥

“न केसेहि न सीसेहि^३, न कण्णेहि न अक्खीहि ।
न मुखेन न नासाय, न ओढेहि भमूहि वा ॥

15

“न गीवाय न असेहि, न उदरेन न पिट्टिया ।
न सोणिया न उरसा^४, न सम्बाधे न मेथुने ॥

“न हत्थेहि न पादेहि, नङ्गुलीहि^५ नखेहि वा ।
न जङ्घाहि न ऊरुहि, न वण्णेन सरेन वा ।

लिङ्गं जातिमयं नेव, यथा अञ्जासु जातिसु ॥

20

४. “पच्चत्तं च^६ सरीरेसु, मनुस्सेस्वेतं न विज्जति ।
वोकारं च मनुस्सेसु, समञ्जाय पवुच्चति ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, गोरक्खं उपजीवति ।
एवं वासेट्ठ जानाहि, कस्सको सो न ब्राह्मणो ॥

25

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, पृथुसिप्पेन जीवति ।
एवं वासेट्ठ जानाहि, सिप्पिको सो न ब्राह्मणो ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, वोहारं उपजीवति ।
एवं वासेट्ठ जानाहि, वाणिजो^७ सो न ब्राह्मणो ॥

१. पटङ्गे - सी० । २. पिट्टिके - सी० । ३. सीसेन - सी० । ४. उरस्मा - स्या० ।

५. नाङ्गुलीहि - सी०; न अङ्गुलीहि - स्या० । ६. स - सी० । ७. वानिजो - स्या० ।

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, परपेस्सेन जीवति ।
एवं वासेट्ठ जानाहि, पेस्सको^१ सो न ब्राह्मणो ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, अदिन्नं उपजीवति ।
एवं वासेट्ठ जानाहि, चोरो एसो न ब्राह्मणो ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, इस्सत्थं उपजीवति ।
एवं वासेट्ठ जानाहि, योधाजीवो न ब्राह्मणो ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, पोरोहिच्चेन जीवति ।
एवं वासेट्ठ जानाहि, याजको सो न ब्राह्मणो ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, गामं रट्ठं च भुञ्जति ।
एवं वासेट्ठ जानाहि, राजा एसो न ब्राह्मणो ॥

“न चाहं ब्राह्मणं ब्रूमि, योनिजं मत्ति सम्भवं ।
भोवादि नाम सो होति, सचे होति सकिञ्चनो ।
अकिञ्चनं अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

५. “सब्बसंयोजनं छेत्वा, यो वे न परितस्सति ।
सङ्गातिगं^२ विसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“छेत्वा नद्धि^३ वरत्तं च, सन्दानं^४ सहनुक्कमं ।
उक्खित्तपल्लिधं^५ बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“अक्कोसं वधबन्धं च, अदुट्ठो यो तितिक्खति ।
खन्तीबलं^६ बलानीकं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“अक्कोधनं वतवन्तं^७, सीलवन्तं अनुस्सदं^८ ।
दन्तं अन्तिमसारीरं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“वारिपोक्खरपत्तेव, आरग्गेरिव सासपो ।
यो न लिम्पति कामेसु, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यो दुक्खस्स पजानाति, इधेव खयमत्तनो ।
पन्नभारं विसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

१. पेस्सिको—सी० । २. सङ्गातीतं—स्या० । ३. नद्धि—सी० । ४. सन्दानं—स्या० ।

५. उक्खित्तपल्लिधं—सी० । ६. खन्तिबलं—सी०, स्या० । ७. धुतवन्तं—स्या० । ८. अनुस्सुदं

—स्या०; अनुस्सुकं—सी० ।

“गम्भीरपञ्चं मेधावि, मग्गामग्गस्स कोविदं ।
उत्तमत्थमनुप्पत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“असंसद्वं गहद्वेहि, अनागारेहि चूभयं ।
अनोकसारिमप्पिच्छं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

5

“निधाय दण्डं भूतेसु, तसेसु थावरेसु च ।
यो न हन्ति न घातेति, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“अविरुद्धं विरुद्धेसु, अत्तदण्डेसु निब्बुतं ।
सादानेसु अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

10

“यस्स रागो च दोसो च, मानो मक्खो च ओहितो ।
सासपोरिव आरग्गा, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

B. 411

६. “अक्ककसं विञ्जापनिं, गिरं सच्चं उदीरये ।
याय नाभिसजे किञ्चि, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यो च दीघं व रस्सं वा, अणुं थूलं सुभासुभं ।
लोके अदिन्नं नादेति, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

15

“आसा यस्स न विज्जन्ति, अस्मिं लोके परमिह च ।
निरासासं विसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यस्सालया न विज्जन्ति, अञ्जाय अकथङ्कथी ।
अमतोगधं अनुप्पत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

20

“योध पुञ्चं च पापं च, उभो सङ्गं उपच्चगा ।
असोकं विरजं सुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“चन्दं व विमलं सुद्धं, विप्पसन्नं अनाविलं ।
नन्दीभवपरिक्खीणं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यो इमं पलिपथं दुग्गं, संसारं मोहमच्चगा ।
तिण्णो पारङ्गतो भायी, अनेजो अकथङ्कथी ।

25

अनुपादाय निब्बुतो, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

१. पातितो-सी०, स्या० । २. विञ्जापनि-सी० । ३. नाभिसज्जे-म०, रो०, स्या० । ४. पि-स्या० । ५. रस्वं-सी० । ६. नादियति-सी०; नामेति-स्या० । ७. निरासयं-सी० । ८. अकथकथि-म०, स्या० । ९. पळिपथं-सी० । १०. पारगतो-सी० ।

“योध कामे पहन्त्वान^१, अनागारो परिब्वजे ।
कामभवपरिक्खीणं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“योध तण्हं पहन्त्वान, अनागारो परिब्वजे ।
तण्हाभवपरिक्खीणं,^२ तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“हित्वा मानुसकं योगं, दिब्बं योगं उपच्चगा ।
सब्बयोगविसंयुत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“हित्वा रतिं च अरतिं, सीतीभूतं निरूपधिं ।
सब्बलोकाभिभुं वीरं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“चुतिं यो वेदि संत्तानं, उपपत्तिं च सब्बसो ।
असत्तं सुगतं बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यस्स गतिं न जानन्ति, देवा गन्धब्बमानुसा ।
खीणासवं अरहन्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यस्स पुरे च पच्छा च, मज्झे च नत्थि किञ्चनं ।
अकिञ्चनं अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“उसभं पवरं वीरं, महेसि विजिताविनं ।
अनेजं न्हातकं^३ बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“पुब्बेनिवासं यो वेदि, सग्गापायं च पस्सति ।
अथो जातिक्खयं पत्तो, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

७. “समञ्जा हेसा लोकस्मिं, नामगोत्तं पकप्पितं ।
सम्मूच्चा^४ समुदागतं, तत्थ तत्थ पकप्पितं ॥

“दीघरत्तानुसयितं,^५ दिट्ठिगतमजानतं ।
अजानन्ता^६ नो पब्रुन्ति,^७ जातिया होति ब्राह्मणो ॥

“न जच्चा ब्राह्मणो^८ होति, न जच्चा होति अब्राह्मणो^९ ।
कम्मुना^{१०} ब्राह्मणो^{११} होति, कम्मुना होति अब्राह्मणो^{१२} ॥

१. पहत्त्वान—सी० । २. कामभवपरिक्खीणं—स्या० । ३. नहातकं—सी० ।

४. सम्मुच्च—स्या० । ५. दीघरत्तमनुसयितं—सी०, स्या० । ६. जानन्ता—सी० । ७. च
ब्रूहन्ति—स्या०; पब्रुवन्ति—सी० । ८. वसलो—स्या० । ९. ब्राह्मणो—स्या० । १०.
कम्मुना—सी० । ११. वसलो—स्या० । १२. ब्राह्मणो—स्या० ।

- “कस्सको कम्मुना होति, सिप्पिको होति कम्मुना ।
 वाणिजो कम्मुना होति, पेस्सको होति कम्मुना ॥
 “चोरो पि कम्मुना होति, योधाजीवो पि कम्मुना ।
 याजको कम्मुना होति, राजा पि होति कम्मुना ॥
 5 “एवमेतं यथाभूतं, कम्मं पस्सन्ति पण्डिता ।
 पटिच्चसमुप्पाददसा’, कम्मविपाककोविदा ॥
 “कम्मुना वत्तति लोको, कम्मुना वत्तति पजा ।
 कम्मनिबन्धना सत्ता, रथस्साणी व यायतो ॥
 “तपेन ब्रह्मचरियेन, संयमेन दमेन च ।
 10 एतेन ब्राह्मणो होति, एतं ब्राह्मणमुत्तमं ॥
 “तीहि विज्जाहि सम्पन्नो, सन्तो खीणपुनब्भवो ।
 एवं वासेट्ठ जानाहि, ब्रह्मा सक्को विजानतं” ति ॥

§ ३. वासेट्ठ-भारद्वाजानं सरणगमनं

- B. 413 ८. एवं वुत्ते, वासेट्ठभारद्वाजा माणवा भगवन्तं एतदवोचुं —
 “अभिवक्कन्तं, भो गोतम, अभिवक्कन्तं, भो गोतम ! सेय्यथापि, भो गोतम,
 15 निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्हस्स वा मग्गं
 आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — चक्खुमन्तो रूपानि
 दक्खन्ती^१ ति — एवमेवं^२ भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मोपकासितो ।
 एते मयं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छाम धम्मं च भिक्खुसङ्घं च ।
 उपासके नो भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं^४ सरणं गते” ति ।

—:०:—

१. ०दस्सा — रो०, म० । २. दक्खन्ती — सी० । ३. एवमेव — स्या० । ४. पाणुपेतं — स्या० ।

४६. सुभसुत्तं

§ १. गहट्टपब्बजितकम्मट्ठानेसु विभज्जवादो

१. एवं मे सुत्तं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो सावत्थियं पटिवसति अञ्जतरस्स गहपतिस्स निवेसने केनचिदेव करणीयेन । अथ खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो यस्स गहपतिस्स निवेसने पटिवसति तं गहपति एतदवोच—“सुत्तं मेत्तं”, गहपति—“अविचित्ता सावत्थी^१ अरहन्तेही” ति । कं नु ख्वज्ज समणं-ब्राह्मणं वा पयिरुपासेय्यामा” ति ?

“अयं, भन्ते, भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथवा पिण्डकस्स आरामे । तं, भन्ते, भगवन्तं पयिरुपासस्सू” ति ।

अथ खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो तस्स गहपतिस्स पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि ; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं^२ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच—“ब्राह्मणा, भो गोतम, एवमाहंसु—‘गहट्टो आराधको होति जायं धम्मं कुसलं, न पब्बजितो आराधको होति जायं धम्मं कुसलं’ ति । इध भवं गोतमो किमाहा” ति ?

२. “विभज्जवादो खो अहमेत्थ, माणव ; नाहमेत्थ एकंसवादो । गिहिस्स वाहं, माणव, पब्बजितस्स वा मिच्छापटिपत्तिं न वण्णेमि । गिही वा हि, माणव, पब्बजितो वा मिच्छापटिपत्तो मिच्छापटिपत्ताधिकरणहेतु न आराधको होति जायं धम्मं कुसलं । गिहिस्स वाहं, माणव, पब्बजितस्स वा सम्मापटिपत्तिं वण्णेमि । गिही वा हि, माणव, पब्बजितो वा सम्मापटिपत्तो सम्मापटिपत्ताधिकरणहेतु आराधको होति जायं धम्मं कुसलं” ति ।

“ब्राह्मणा, भो गोतम, एवमाहंसु—‘महट्ठमिदं’ महाकिच्चं महा-

१-१. सुतमेत्तं-स्या० । २. सावत्थि-सी०, रो० । ३. सारणीयं-म० । ४. महत्थमिदं

धिकरणं महासमारम्भं घरावासकम्मट्टानं महप्फलं होति; अप्पट्टमिदं^१ अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं पब्बज्जा कम्मट्टानं अप्पफलं^२ होती' ति । इध भवं गोतमो किमाहा' ति ।

“एत्था^३ पि खो अहं, माणव, विभज्जवादो^४; नाहमेत्थ एकं-
 5 वादो । अत्थि, माणव, कम्मट्टानं महट्ठं महाकिच्चं महाधिकरणं महासमा-
 रम्भं विपज्जमानं अप्पफलं^५ होति; अत्थि, माणव, कम्मट्टानं महट्ठं महा-
 किच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति; अत्थि,
 माणव, कम्मट्टानं अप्पट्ठं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं विपज्ज-
 मानं अप्पफलं होति; अत्थि, माणव, कम्मट्टानं अप्पट्ठं अप्पकिच्चं अप्पा-
 10 धिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति । कतमं च, माणव,
 कम्मट्टानं महट्ठं महाकिच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं विपज्जमानं अप्प-
 फलं होति ? कसि^६ खो, माणव, कम्मट्टानं महट्ठं महाकिच्चं महाधिकरणं
 महासमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं होति । कतमं च, माणव, कम्मट्टानं
 महट्ठं महाकिच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं
 15 होति ? कसि येव खो, माणव, कम्मट्टानं महट्ठं महाकिच्चं महाधिकरणं
 महासमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति । कतमं च, माणव, कम्मट्टानं
 अप्पट्ठं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं
 होति ? वणिज्जा^७ खो, माणव, कम्मट्टानं अप्पट्ठं अप्पकिच्चं अप्पाधि-
 करणं अप्पसमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं होति । कतमं च माणव,
 20 कम्मट्टानं अप्पट्ठं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं
 महप्फलं होति ? वणिज्जा येव खो, माणव, कम्मट्टानं अप्पट्ठं अप्पकिच्चं
 अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति ।

३. “सेय्यथापि, माणव, कसि कम्मट्टानं महट्ठं महाकिच्चं महा-
 धिरकणं महासमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं होति; एवमेव खो, माणव,
 B. 415 25 घरावासकम्मट्टानं महट्ठं महाकिच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं विपज्ज-
 मानं अप्पफलं होति । सेय्यथापि, माणव, कसि येव कम्मट्टानं महट्ठं
 महाकिच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति;
 एवमेव खो, माणव, घरावासकम्मट्टानं महट्ठं महाकिच्चं महाधिकरणं

१. अप्पट्ठमिदं - स्या० । २. एत्थ - स्या०, रो० । ३. विभज्जवादो - स्या० । ४. अप्प-
 फलं - स्या० । ५. कसी - रो० । ६. वणिज्जा - स्या० ।

महासमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति । सेय्यथापि, माणव, वणिज्जा कम्मट्ठानं अप्पट्ठं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं होति; एवमेव खो, माणव, पब्बज्जा कम्मट्ठानं अप्पट्ठं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं होति । 5
 सेय्यथापि, माणव, वणिज्जा येव कम्मट्ठानं अप्पट्ठं अप्पकिच्चं 5
 अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति; एवमेव
 खो, माणव, पब्बज्जा कम्मट्ठानं अप्पट्ठं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं
 अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होती” ति ।

R. 199

§ २. अन्धवेणूपमा ब्राह्मणा

४. “ब्राह्मणा, भो गोतम, पञ्च धम्मे पञ्जापेन्ति पुञ्ञस्स 10
 किरियाय, कुसलस्स आराधनाया” ति ।

“ये ते, माणव, ब्राह्मणा पञ्च धम्मे पञ्जापेन्ति पुञ्ञस्स
 किरियाय, कुसलस्स आराधनाय — सचे ते अगुरु — साधु ते पञ्च धम्मे
 इमस्मिं परिसति भासस्सू” ति ।

“न खो मे, भो गोतम, गुरु यत्थस्सु भवन्तो वा निसिन्नो^१
 भवन्तरूपो^२ वा” ति । 15

“तेन हि, माणव, भासस्सू” ति ।

“सच्चं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा पठमं धम्मं पञ्जापेन्ति
 पुञ्ञस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाय । तपं खो, भो गोतम,
 ब्राह्मणा दुतियं धम्मं पञ्जापेन्ति पुञ्ञस्स किरियाय, कुसलस्स आराध-
 नाय । ब्रह्मचरियं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा ततियं धम्मं पञ्जापेन्ति 20
 पुञ्ञस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाय । अज्जेनं^३ खो, भो गोतम,
 ब्राह्मणा चतुत्थं धम्मं पञ्जापेन्ति पुञ्ञस्स किरियाय, कुसलस्स आराध-
 नाय । चागं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा पञ्चमं धम्मं पञ्जापेन्ति
 पुञ्ञस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाय । ब्राह्मणा, भो गोतम, इमे
 पञ्च धम्मे पञ्जापेन्ति पुञ्ञस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाया 25
 ति । इध भवं गोतमो किमाहा” ति ?

१. निसिन्ना — सी०, रो०, स्या० । २. भवन्तरूपा — सी०, स्या०, रो० ।

३. अज्जेसनं — सी० ।

५. “किं पन, माणव, अत्थि कोचि ब्राह्मणानं एकब्राह्मणो पि यो एवमाह — ‘अहं इमेसं पञ्चन्नं धम्मानं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा विपाकं पवेदेमी’ ” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

6 “किं पन, माणव, अत्थि कोचि ब्राह्मणानं एकाचरियो पि एकाचरियपाचरियो पि याव सत्तमा आचरियमहयुगा पि यो एवमाह — ‘अहं इमेसं पञ्चन्नं धम्मानं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा विपाकं पवेदेमी’ ” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

R. 200 10 “किं पन, माणव, ये पि ते ब्राह्मणानं पुब्बका इसयो मन्तानं कत्तारो मन्तानं पवत्तारो येसमिदं एतरहि ब्राह्मणा^१ पोराणं मन्तपदं गीतं पवुत्तं समिहितं तदनुगायन्ति तदनुभासन्ति भासितमनुभासन्ति वाचितमनुवाचेन्ति, सेय्यथीदं — अट्ठको वामको वामदेवो वेस्सामित्तो यमतग्गि अङ्गिरसो^२ भारद्वाजो वासेट्ठो कस्सपो भगु, ते पि एवमाहंसु — 15 ‘मयं इमेसं पञ्चन्नं धम्मानं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा विपाकं पवेदेमा’ ” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

20 “इति किर, माणव, नत्थि कोचि ब्राह्मणानं एकब्राह्मणो पि यो एवमाह — ‘अहं इमेसं पञ्चन्नं धम्मानं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा विपाकं पवेदेमी’ ति; नत्थि कोचि ब्राह्मणानं एकाचरियो पि एकाचरियपाचरियो पि याव सत्तमा आचरियमहयुगा पि यो एवमाह — ‘अहं इमेसं पञ्चन्नं धम्मानं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा विपाकं पवेदेमी’ ति; ये पि ते ब्राह्मणानं पुब्बका इसयो ... पे०... ते पि न एवमाहंसु — ‘मयं इमेसं पञ्चन्नं धम्मानं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा 25 विपाकं पवेदेमा’ ति^३ ।

“सेय्यथापि, माणव, अन्धवेणि परम्परासंसत्ता^४ पुरिमो पि न पस्सति मज्झिमो पि न पस्सति पच्छिमो पि न पस्सति; एवमेव खो,

१. ब्राह्मणानं — स्या० । २. अङ्गिरसो — रो० । ३. एत्थ ‘नो हेतं भो गोतम’ इति सी० पोत्थके अधिको पाठो दिस्सति । ४. ० संसत्त — रो० ।

माणव, अन्धवेणूपमं मञ्जे ब्राह्मणानं भासितं सम्पज्जति — पुरिमो पि न पस्सति मज्झिमो पि न पस्सति पच्छिमो पि न पस्सती” ति ।

§ ३. उत्तरिमनुस्सधम्मानं सच्छिकिरिया

६. एवं वुत्ते, सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवता अन्धवेणूपमेन वुच्चमानो कुपितो अनत्तमनो भगवन्तं येव खुंसेन्तो भगवन्तं येव वम्भेन्तो भगवन्तं येव वदमानो — ‘समणो गोतमो पापितो भविस्सती’ ति भगवन्तं 5
एतदवोच — “ब्राह्मणो, भो गोतम, पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको एवमाह — ‘एवमेव पनिधेकच्चे समणब्राह्मणा उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियज्जाणदस्सनविसेसं पटिजानन्ति । तेसमिदं भासितं हस्सकं येव सम्पज्जति, नामकं येव सम्पज्जति, रिक्तकं येवासम्पज्जति, तुच्छकं येव सम्पज्जति । कथं हि नाम मनुस्सभूतो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरिय- 10
ज्जाणदस्सनविसेसं अस्सति’ वा दक्खति’ वा सच्छि वा करिस्सती ति — नेतं ठानं विज्जती’ ” ति ?

B. 417

R. 201

“किं पन, माणव, ब्राह्मणो पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको सब्बेसं येव समणब्राह्मणानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाती” ति ?

“सकाय पि हि, भो गोतम, पुण्णिकाय दासिया ब्राह्मणो 15
पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको चेतसा चेतो परिच्च न पजानाति, कुतो पन सब्बेसं येव समणब्राह्मणानं चेतसा चेतो परिच्च पजानिस्सती” ति ?

“सेय्यथापि, माणव, जच्चन्धो पुरसो न पस्सेय्य कण्हसुक्कानि रूपानि, न पस्सेय्य नीलकानि रूपानि, न पस्सेय्य पीतकानि रूपानि, न 20
पस्सेय्य लोहितकानि रूपानि, न पस्सेय्य मज्झिट्टुकानि^१ रूपानि, न पस्सेय्य समविसमं^२, न पस्सेय्य तारकरूपानि, न पस्सेय्य चन्दिम-सुरिये^३ । सो एवं वदेय्य — ‘नत्थि कण्हसुक्कानि रूपानि, नत्थि कण्हसुक्कानं रूपानं दस्सावी; नत्थि नीलकानि रूपानि, नत्थि नीलकानं रूपानं दस्सावी; नत्थि पीतकानि रूपानि, नत्थि पीतकानं 25
रूपानं दस्सावी; नत्थि लोहितकानि रूपानि, नत्थि लोहितकानं रूपानं

१. आधिस्सति — सी० । २. दक्खिस्सति — सी०, रो०; दक्खति — स्या० ।

३. मज्जेट्टुकानि — सी०, स्या०, रो० । ४. समविसमानि — रो०, स्या० । ५. ०सूरिये—म० ।

- दस्सावी; नत्थि मज्झिट्टुकानि रूपानि, नत्थि मज्झिट्टुकानं रूपानं दस्सावी; नत्थि समविसमं, नत्थि समविसमस्स दस्सावी; नत्थि तारकरूपानि, नत्थि तारकरूपानं दस्सावी; नत्थि चन्दिमसुरिया^१, नत्थि चन्दिमसुरियानं दस्सावी । अहमेतं न जानामि, अहमेतं न पस्सामि;
- 5 तस्मा तं नत्थी' ति । सम्मानु खो सो, माणव, वदमानो वदेय्या" ति ?

- “नो हिदं, भो गोतम । अत्थि कण्हसुक्कानि रूपानि, अत्थि कण्हसुक्कानं रूपानं दस्सावी; अत्थि नीलकानि रूपानि, अत्थि नीलकानं रूपानं दस्सावी; अत्थि पीतकानि रूपानि, अत्थि पीतकानं रूपानं दस्सावी; अत्थि लोहितकानि रूपानि, अत्थि लोहितकानं रूपानं दस्सावी;
- 10 अत्थि मज्झिट्टुकानि रूपानि, अत्थि मज्झिट्टुकानं रूपानं दस्सावी; अत्थि समविसमं, अत्थि समविसमस्स दस्सावी; अत्थि तारकरूपानि, अत्थि तारकरूपानं दस्सावी; अत्थि चन्दिमसुरिया, अत्थि चन्दिमसुरियानं दस्सावी । ‘अहमेतं न जानामि, अहमेतं न पस्सामि; तस्मा तं नत्थी' ति; न हि सो, भो गोतम, सम्मानु वदमानो वदेय्या" ति ।

- 15 “एवमेव खो, माणव, ब्राह्मणो पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभग-
वनिको अन्धो अचक्खुको । सो वत उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरिय-
ब्राणदस्सनविसेसं जस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा करिस्सती ति — नेतं
ठानं विज्जति ।

७. “तं किं मज्जसि, माणव, ये ते कोसलका ब्राह्मणमहासाला,^२
20 सेय्यथीदं — चङ्की ब्राह्मणो तारुखो ब्राह्मणो पोक्खरसाति ब्राह्मणो
जाणुस्सोणि ब्राह्मणो पिता च^३ ते तोदेय्यो, कतमा नेसं सेय्यो, यं वा ते
सम्मुच्चा^४ वाचं भासेय्युं यं वा असम्मुच्चा" ति ?

“सम्मुच्चा, भो गोतम” ।

- “कतमा नेसं^५ सेय्यो, यं वा ते मन्ता वाचं भासेय्युं यं वा
25 अमन्ता" ति ?

“मन्ता, भो गोतम” ।

“कतमा नेसं सेय्यो, यं वा ते पटिसङ्घाय वाचं भासेय्युं यं वा
अप्पटिसङ्घाया" ति ?

१. ० सुरिया-म० । २. ० महासाला-सी० । ३. वा-सी०, स्या०, रो० ।
४. सम्मुसा-सी०, रो०; सम्मुच्चा-स्या० । ५. तेसं-सी०, स्या०, रो० ।

“पटिसङ्घाय, भो गोतम” ।

“कतमा नेसं सेय्यो, यं वा ते अत्थसंहितं वाचं भासेय्युं यं वा अनत्थसंहितं” ति ?

“अत्थसंहितं, भो गोतम” ।

“तं किं मञ्जसि, माणव, यदि एवं सन्ते, ब्राह्मणेन पोक्खरसातिना 5 ओपमञ्जेन सुभगवनिकेन सम्मुच्चा वाचा भासिता असम्मुच्चा” ति ?

“असम्मुच्चा, भो गोतम” ।

“मन्ता वाचा भासिता अमन्ता वा” ति ?

“अमन्ता, भो गोतम” ।

“पटिसङ्घाय वाचा भासिता अप्पटिसङ्घाया” ति ? 10

“अप्पटिसङ्घाय, भो गोतम” ।

“अत्थसंहिता वाचा भासिता अनत्थसंहिता” ति ?

“अनत्थसंहिता, भो गोतम” ।

“पञ्च खो इमे, माणव, नीवरणा । कतमे पञ्च ? कामच्छन्द- 15 नीवरणं, व्यापादनीवरणं, धीनमिद्धनीवरणं उद्धच्चकुक्कुच्चनीवरणं, विचिकिच्छानीवरणं – इमे खो, माणव, पञ्च नीवरणा । इमेहि खो माणव, पञ्चहि नीवरणेहि ब्राह्मणो पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको आवुतो निवुतो ओफुटो परियोनद्धो । सो वत उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं अस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा करिस्सती ति – नेतं ठानं विज्जति । 20

८. “पञ्च खो इमे, माणव, कामगुणा । कतमे पञ्च ? चक्खुविज्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया, सोतविज्जेय्या सदा ... पे० ... धानविज्जेय्या गन्धा ... जिह्वा विज्जेय्या रसा ... कायविज्जेय्या फोटुब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया – इमे खो, माणव, पञ्च कामगुणा । इमेहि खो, माणव, पञ्चहि 25 कामगुणेहि ब्राह्मणो पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको गथितो मुच्छितो अज्झोपन्नो आदीनवदस्सावी अनिस्सरणपञ्जो परिभुज्जति । सो वत उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं अस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा करिस्सती ति – नेतं ठानं विज्जति ।

“तं किं मञ्जसि, माणव, यं वा तिणकट्ठुपादानं पटिच्च अग्निं जालेय्य यं वा निस्सट्ठुतिणकट्ठुपादानं अग्निं जालेय्य, कतमो नु खास्स अग्नि अच्चिमा चेव वण्णवा^१ च पभस्सरो चा” ति ?

“सचे तं, भो गोतम, ठानं निस्सट्ठुतिणकट्ठुपादानं अग्निं जालेतुं,
5 स्वास्स अग्नि अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो चा” ति ।

“अट्ठानं खो एतं, माणव, अनवकासो यं निस्सट्ठुतिणकट्ठुपादानं अग्निं जालेय्य अञ्जत्र इद्धिमता । सेय्यथापि, माणव, तिणकट्ठुपादानं पटिच्च अग्नि जलति तथूपमाहं, माणव, इमं पीतिं वदामि यायं पीति पञ्च कामगुणे पटिच्च । सेय्यथापि, माणव, निस्सट्ठुतिणकट्ठुपादानो^२
10 अग्नि जलति तथूपमाहं, माणव, इमं पीतिं वदामि यायं पीति अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेहि ।

“कतमा च, माणव, पीति अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेहि ? इध, माणव, भिक्खु विविच्चेव कामेहि...पे०...पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पि खो, माणव, पीति अञ्जत्रेव कामेहि
B. 420 15 अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेहि । पुन च परं, माणव, भिक्खु^३ वितक्कविचारानं वूपसमा दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पि खो, माणव, पीति अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेहि ।

९. “ये ते, माणव, ब्राह्मणा पञ्च धम्मे पञ्जापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, कतमेत्थ ब्राह्मणा धम्मं महप्फलतरं
20 पञ्जापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाया” ति ?

“येमे, भो गोतम, ब्राह्मणा पञ्च धम्मे पञ्जापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, चागमेत्थ ब्राह्मणा धम्मं महप्फलतरं पञ्जापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाया” ति ।

§ ४. अनुकम्पजातिका समणा सेट्ठा

१०. “तं किं मञ्जसि, माणव, इध अञ्जतरस्स ब्राह्मणस्स
25 महायञ्जो पच्चुपट्ठितो अस्स । अथ द्वे ब्राह्मणा आगच्छेय्युं — ‘इत्थन्ना-
मस्स ब्राह्मणस्स महायञ्जं अनुभविस्सामा’ ति । तत्रेकस्स^४ ब्राह्मणस्स

१. वण्णिमा — सी०, स्या०, रो० । २. ० तिणकट्ठुपादानं — सी०, रो० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि । ४. तत्थेकस्स — रो० ।

एवमस्स — ‘अहो वत ! अहमेव लभेय्यं भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं, न अञ्जो^१ ब्राह्मणो लभेय्यं भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं’ ति । ठानं खो पनेतं, माणव, विज्जति यं अञ्जो ब्राह्मणो लभेय्य भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं, न सो ब्राह्मणो लभेय्य भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं । ‘अञ्जो ब्राह्मणो लभति 5 भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं, नाहं लभामि भत्तग्गे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं’ ति — इति सो कुपितो होति अनत्तमनो । इमस्स पन, माणव, ब्राह्मणा किं विपाकं पञ्जापेत्ती” ति ?

R. 205

“न ख्वेत्य, भो गोतम, ब्राह्मणा एवं दानं देन्ति — ‘इमिना परो^२ कुपितो होतु अनत्तमनो’ ति । अथ ख्वेत्य ब्राह्मणा अनुकम्पा- 10 जातिकं येव दानं देन्ती” ति ।

“एवं सन्ते, खो, माणव, ब्राह्मणानं इदं छट्ठं पुञ्चकिरियवत्थु^३ होति — यदिदं अनुकम्पाजातिकं” ति ।

“एवं सन्ते, भो गोतम, ब्राह्मणानं इदं छट्ठं पुञ्चकिरियवत्थु होति — यदिदं अनुकम्पाजातिकं” ति । 15

“ये ते, माणव, ब्राह्मणा पञ्च धम्मं पञ्जापेन्ति पुञ्चस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, इमे त्वं पञ्च धम्मं कथ बहुलं समनु- पस्ससि — गहट्ठेसु वा पब्बजितेसु वा” ति ?

“येमे, भो गोतम, ब्राह्मणा पञ्च धम्मं पञ्जापेन्ति पुञ्चस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, इमाहं पञ्च धम्मं पब्बजितेसु बहुलं 20 समनुपस्सामि अप्पं गहट्ठेसु । गहट्ठो हि, भो गोतम, महट्ठो महाकिच्चो महाधिकरणो महासमारम्भो, न सततं समितं सच्चवादी होति; पब्ब- जितो खो पन, भो गोतम, अप्पट्ठो अप्पकिच्चो अप्पाधिकरणो अप्प- समारम्भो, सततं समितं सच्चवादी होति । गहट्ठो हि, भो गोतम, महट्ठो महाकिच्चो महाधिकरणो महासमारम्भो न सततं समितं 25 तपस्सी होति ... ब्रह्मचारी होति ... सज्जायबहुलो होति ... चागबहुलो होति; पब्बजितो खो पन, भो गोतम, अप्पट्ठो अप्पकिच्चो अप्पाधि- करणो अप्पसमारम्भो सततं समितं तपस्सी होति ... ब्रह्मचारी होति ...

B. 421

१-१. अञ्जे ब्राह्मणा लभेय्यं — स्या० । २. च वो — स्या० । ३. ० किरियावत्थु — सी०, रो०; किरियावत्थु — स्या० ।

सज्झायबहुलो होति ... चागबहुलो होति । येमे, भो गोतम, ब्राह्मणा^१ पञ्च धम्मे पञ्चापेन्ति पुञ्ञस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, इमाहं पञ्च धम्मे पब्बजितेसु बहुलं समनुपस्सामि अप्पं गहट्ठेसू” ति ।

- R. 206 5 “ये ते, माणव, ब्राह्मणा पञ्च धम्मे पञ्चापेन्ति पुञ्ञस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय चित्तस्साहं एते परिकखारे वदामि—यदिदं चित्तं अवेरं अब्याबज्झं तस्स भावनाय । इध, माणव, भिक्खु सच्चवादी होति । सो ‘सच्चवादीम्ही’ ति लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं^३ । यं तं कुसलूपसंहितं पामोज्जं, चित्तस्साहं एतं परिकखारं वदामि—यदिदं चित्तं अवेरं
- 10 अब्याबज्झं तस्स भावनाय । इध, माणव, भिक्खु तपस्सी होति ...पे०... ब्रह्मचारी होति...पे०...सज्झायबहुलो होति...पे०...चागबहुलो होति । सो ‘चागबहुलोम्ही’ ति लभति अत्थवेदं, लभति धम्मवेदं, लभति धम्मूपसंहितं पामोज्जं । यं तं कुसलूपसंहितं पामोज्जं, चित्तस्साहं एतं परिकखारं वदामि—यदिदं चित्तं अवेरं अब्याबज्झं
- 15 तस्स भावनाय । ये ते माणव, ब्राह्मणा, पञ्च धम्मे पञ्चापेन्ति पुञ्ञस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, चित्तस्साहं एते परिकखारे वदामि—यदिदं चित्तं अवेरं अब्याबज्झं तस्स भावनाया” ति ।

§ ५. ब्रह्मानं सहव्यताय मग्गो

११. एवं वुत्ते, सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतद-
वोच—“सुतं मेतं, भो गोतम—‘समणो गोतमो ब्रह्मानं सहव्यताय’
20 मग्गं जानाती’ ” ति ।

“तं किं मञ्ञसि, माणव, आसन्ने इतो नळकारगामो, नयितो दूरे नळकारगामो” ति ?

- B. 422 “एवं, भो, आसन्ने इतो नळकारगामो, नयितो दूरे नळ-
कारगामो” ति ।

- 25 “तं, किं मञ्ञसि माणव, इधस्स पुरिसो नळकारगामे जात-
वद्धो^१; तमेनं नळकारगामतो तावदेव अवसटं नळकारगामस्स मग्गं

१. समणब्राह्मणा—रो० । २. सच्चवादिम्ही—सी०, स्या० । ३. पामुज्जं—सी०, स्या०, रो० । ४. सहव्यताय—सी०, रो० । ५. जातवद्धो—स्या० ।

पुच्छेय्युं; सिया नु खो, माणव, तस्स पुरिसस्स नळकारगामे जात-
वद्धस्स नळकारगामस्स मग्नं पुट्टस्स दन्धायितत्तं वा वित्थायितत्तं
वा” ति ?

‘नो हिदं, भो गोतम ।

“तं किस्स हेतु ?

5

“अमु हि, भो गोतम, पुरिसो नळकारगामे जातवद्धो ।
तस्स सब्बानेव नळकारगामस्स मग्नानि सुविदितानी” ति ।

“सिया नु खो, माणव, तस्स पुरिसस्स नळकारगामे जात-
वद्धस्स नळकारगामस्स मग्नं पुट्टस्स दन्धायितत्तं वा वित्थायितत्तं
वा ति, न त्वेव तथागतस्स ब्रह्मलोकं वा ब्रह्मलोकगामिनिं वा पटिपदं
पुट्टस्स दन्धायितत्तं वा वित्थायितत्तं वा । ब्रह्मानं चाहं, माणव, पजा-
नामि ब्रह्मलोकं च ब्रह्मलोकगामिनिं च पटिपदं; यथापटिपन्नो च
ब्रह्मलोकं उपपन्नो तं च पजानामी” ति ।

R. 207

“सुतं मेतं, भो गोतम—‘समणो गोतमो ब्रह्मानं सहव्यताय
मग्नं देसेती’ ति । साधु मे भवं गोतमो ब्रह्मानं सहव्यताय मग्नं
देसेतू” ति ।

15

“तेन हि, माणव, सुणाहि, साधुकं मनसि^१ करोहि^२; भासि-
स्सामी” ति । “एवं भो” ति खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवतो
पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच—

१२. “कतमो च, माणव, ब्रह्मानं सहव्यताय मग्नो ? इध,
माणव, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति,
तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थि^३; इति उद्धमधो तिरियं
सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन
महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यावज्झेन फरित्वा विहरति । एवं
भाविताय खो, माणव, मेत्ताय चेतोविमुत्तिया यं पमाणकत्तं कम्मं न
तं तत्रावसिस्सति, न तं तत्रावतिट्ठति । सेय्यथापि, माणव, बलवा
सङ्खमो अप्पकसिरेनेव चातुद्दिसा^१ विञ्जापेय्य; एवमेव खो, माणव

20

25

१-१. मनसिकरोहि—स्या०, रो० । २. चतुत्थं—म०, स्या० । ३. चतुद्दिसा—सी०,

...पे०...एवं भाविताय खो, माणव, मेत्ताय चेतोविमुत्तिया यं पमाण-
कतं कम्मं न तं तत्रावसिस्सति, न तं तत्रावतिट्ठति । अयं पि खो,
माणव, ब्रह्मानं सहव्यताय मग्गो ।

B. 423

“पुन च परं, माणव, भिक्खु करुणासहगतेन चेतसा ... पे०...
5 मुदितासहगतेन चेतसा ... पे० ... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं
फरित्वा विहरति, तथा दुत्तियं, तथा तत्तियं, तथा चतुत्थि; इति
उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन
R. 208 चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवरेण अब्बावज्जेन फरित्वा
विहरति । एवं भाविताय खो, माणव, उपेक्खाय चेतोविमुत्तिया यं
10 पमाणकतं कम्मं न तं तत्रावसिस्सति, न तं तत्रावतिट्ठति । सेय्यथापि,
माणव, बलवा सङ्खधमो अप्पकसिरेनेव चातुद्दिसा विञ्जापेय्य; एवमेव
खो, माणव ... पे० ... एवं भाविताय खो, माणव, उपेक्खाय चेतो-
विमुत्तिया यं पमाणकतं कम्मं न तं तत्रावसिस्सति, न तं तत्रावतिट्ठति ।
अयं पि खो, माणव, ब्रह्मानं सहव्यताय मग्गो” ति ।

§ ६. सुभस्स माणवस्स सरणगमनं

15 १३. एवं वुत्ते, सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच-
“अभिककन्तं, भो गोतम, अभिककन्तं, भो गोतम ! सेय्यथापि, भो
गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्बहस्स
वा मग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य—चक्खुमन्तो
रूपानि दक्खन्ती ति—एवमेवं’ भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो
20 पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं
च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं ।
हन्द, च दानि मयं, भो गोतम, गच्छाम; बहुकिच्चा मयं बहु-
करणीया” ति ।

“यस्सदानि त्वं, माणव, कालं मञ्जसी” ति ।

25

अथ खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवतो भासितं अभिनन्दि-
त्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा
पक्कामि ।

तेन खो पन समयेन जाणुस्सोणि ब्राह्मणो सब्बसेतेन वळवाभि-
रथेन^१ सावत्थिया निर्याति दिवा दिवस्स। अद्दसा खो जाणुस्सोणि
ब्राह्मणो सुभं माणवं तोदेय्यपुत्तं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान सुभं
माणवं तोदेय्यपुत्तं एतदवोच—“हन्द, कुतो नु भवं भारद्वाजो आगच्छति
दिवा दिवस्सा” ति ?

5

“इतो हि खो अहं, भो, आगच्छामि समणस्स गोतमस्स
सन्तिका” ति।

B. 424

“तं किं मञ्जसि भवं भारद्वाजो समणस्स गोतमस्स पञ्चा-
वेय्यत्तियं पण्डितो मञ्जेति” ?

“को चाहं, भो, को च समणस्स गोतमस्स पञ्चावेय्यत्तियं
जानिस्सामि ? सो पि नूनस्स तादिसो व यो समणस्स गोतमस्स
पञ्चावेय्यत्तियं जानेय्या” ति।

10

R. 209

“उल्लाराय खलु भवं भारद्वाजो समणं गोतमं पसंसाय
पसंसती” ति।

“को चाहं, भो, को च समणं गोतमं पसंसिस्सामि पसत्थपसत्थो^२
व^३ सो भवं गोतमो सेट्ठो देवमनुस्सानं। ये चिमे, भो, ब्राह्मणा पञ्च
धम्मं पञ्चापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय; चित्तस्सेते^४
समणो गोतमो परिकखारे वदेति^५—यदिदं चित्तं अवेरं अब्बावज्झं तस्स
भावनाया” ति।

15

एवं वुत्ते, जाणुस्सोणि ब्राह्मणो सब्बसेता वळवाभिरथा ओरो-
हित्वा एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा
उदानं उदानेसि—“लाभा रञ्जो पसेनदिस्स कोसलस्स, सुलद्धलाभा
रञ्जो पसेनदिस्स कोसलस्स यस्स विजिते तथागतो विहरति अरहं
सम्मासम्बुद्धो” ति।

20

—:०:—

१. वलवाभिरथेन—स्या०; वलभिरथेन—सी०। २. पसत्थप्पसत्थो—स्या०।

३. च—सी०, स्या०, रो०। ४. चित्तस्स ते—सी०, रो०; चित्तस्सेव—स्या०। ५. वदति—
सी०. रो०।

५०. सङ्गारवसुत्तं

§ १. सङ्गारव-धनञ्जानीवत्थु

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरति महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं । तेन खो पन समयेन धनञ्जानी^३ नाम ब्राह्मणी चञ्चलिकप्पे^४ पटिवसति अभिप्पसन्ता बुद्धे च धम्मे च सङ्घे च । अथ खो धनञ्जानी ब्राह्मणी उपक्खलित्वा तिक्खत्तुं उदानं उदानेसि — “नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्सा” ति ।

तेन खो पन समयेन सङ्गारवो नाम माणवो चञ्चलिकप्पे पटिवसति तिण्णं वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहासपञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु अनवयो । अस्सोसि खो सङ्गारवो माणवो धनञ्जानिया ब्राह्मणिया एवं वाचं भासमानाय । सुत्वा धनञ्जानिं ब्राह्मणिं एतदवोच — “अवभूता व^५ अयं धनञ्जानी ब्राह्मणी परभूता^६ व अयं धनञ्जानी ब्राह्मणी, विज्जमानानं तेविज्जानं^७ ब्राह्मणानं, अथ च पन तस्स मुण्डकस्स समणकस्स^८ वण्णं भासिस्सती” ति ।

“न हि पन त्वं, तात भद्रमुख, तस्स भगवतो सीलपञ्चाणं जानासि । सचे त्वं, तात भद्रमुख, तस्स भगवतो सीलपञ्चाणं जानेय्यासि, न त्वं, तात भद्रमुख, तं भगवन्तं अक्कोसितब्बं परिभासितब्बं मञ्जेय्यासी” ति ।

“तेन हि, भोति, यदा समणो गोतमो चञ्चलिकप्पं अनुप्पत्तो होति अथ मे आरोचेय्यासी” ति । “एवं, भद्रमुखा” ति खो धनञ्जानी ब्राह्मणी सङ्गारवस्स माणवस्स पच्चस्सोसि ।

१. सङ्गारवसुत्तं — स्या० । २. धनञ्जानी — सी०, रो० । ३. चण्डलिकप्पे — सी०, रो०; पञ्चलिकप्पे — स्या० । ४. च — सी०, स्या०, रो० । ५. पराभूता — सी०, स्या०, रो० । ६. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७. समणस्स — स्या० । ८. भासती — सी०, स्या०, रो० ।

अथ खो भगवा कोसलेसु अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन चञ्चलिकप्पं तदवसरि । तत्र सुदं भगवा चञ्चलिकप्पे विहरति तोदेय्यानं ब्राह्मणानं अम्बवने । अस्सोसि खो धनञ्जानी ब्राह्मणी — “भगवा किर चञ्चलिकप्पं अनुप्पत्तो, चञ्चलिकप्पे विहरति तोदेय्यानं ब्राह्मणानं अम्बवने” ति । अथ खो धनञ्जानी ब्राह्मणी येन सङ्गारवो माणवो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा सङ्गारवं माणवं एतदवोच — “अयं, तात भद्रमुख, सो भगवा चञ्चलिकप्पं अनुप्पत्तो, चञ्चलिकप्पे विहरति तोदेय्यानं ब्राह्मणानं अम्बवने । यस्सदानि^१, तात भद्रमुख, कालं मञ्जसी” ति ।

२. “एवं, भो” ति खो सङ्गारवो माणवो धनञ्जानिया ब्राह्मणिया पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसोरत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सङ्गारवो माणवो भगवन्तं एतदवोच — “सन्ति खो, भो गोतम, एके समणब्राह्मणा दिदृधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति । तत्र, भो गोतम, ये ते समणब्राह्मणा दिदृधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति, तेसं भवं गोतमो कतमो” ति ?

§ २. दिदृधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पत्तो भगवा

३. “दिदृधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पत्तानं, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्तानं पि खो अहं, भारद्वाज, वेमत्तं^२ वदामि । सन्ति, भारद्वाज, एके समणब्राह्मणा अनुस्सविका । ते अनुस्सवेन दिदृधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति; सेय्यथापि ब्राह्मणा तेविज्जा । सन्ति पन, भारद्वाज, एके समणब्राह्मणा केवलं सद्धामत्तकेन दिदृधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति; सेय्यथापि तक्की वीमंसी । सन्ति, भारद्वाज, एके समणब्राह्मणा पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेषु सामं येव धम्मं अभिञ्जाय दिदृधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति । तत्र, भारद्वाज, ये ते समणब्राह्मणा पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेषु सामं येव धम्मं अभिञ्जाय दिदृधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति, तेसाहमस्मि । तदमिनापेतं, भारद्वाज, परियायेन वेदितब्बं, यथा ये ते

१. यस्सदानि त्वं — सी०, स्था०, रो० । २. वेमत्तं — सी०, रो० ।

समणब्राह्मणा पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु सामं येव धम्मं अभिञ्जाय
दिट्ठधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति,
तेसाहमस्मि ।

बोधिसत्तचरिया

४. “इध मे, भारद्वाज, पुब्बेव सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स
5 बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि—‘सम्बाधो घरावासो रजापथो,
अब्भोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अज्झावसता एकन्त-
परिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खलितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं
केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा
अनगारियं पब्बजेय्यं’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, अपरेन समयेन
10 दहरो व समानो सुसुकाळकेसो^१ भद्रेन योव्वनेन समन्नागतो पठमेन
वयसा अकामकानं मातापितूनं अस्सुमुखानं रुदन्तानं केसमस्सुं ओहारेत्वा
कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिं । सो
एवं पब्बजितो समानो किं कुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवरपदं परियेसमानो
येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं
15 एतदवोचं—‘इच्छामहं, आवुसो कालाम, इमस्मिं धम्मविनये ब्रह्मचरियं
चरितुं’ ति । एवं वुत्ते, भारद्वाज, आळारो कालामो मं एतदवोच—
‘विहरतायस्मा । तादिसो अयं धम्मो यत्थ विञ्जू पुरिसो नचिरस्सेव
सकं आचरियकं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरेय्या’ ति ।
सो खो अहं, भारद्वाज, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं परियापुणिं । सो
20 खो अहं, भारद्वाज, तावतकेनेव ओट्ठपहतमत्तेन लपितलापनमत्तेन
‘आणवादं च वदामि, थेरवादं च जानामि, पस्सामी’ ति च पटि-
जानामि, अहं चेव अञ्जे च । तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि
—‘न खो आळारो कालामो इमं धम्मं केवलं सद्धामत्तकेन सयं अभिञ्जा
सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेति; अद्धा आळारो कालामो
25 इमं धम्मं जानं पस्सं विहरती’ ति ।

“अथ ख्वाहं, भारद्वाज, येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं;
उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं—‘कित्तावता नो, आवुसो
कालाम, इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरामी’ ति”

पवेदेसी' ति ? एवं वुत्ते, भारद्वाज, आळारो कालामो आकिञ्च-
 ज्जायतनं पवेदेसि। तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि — 'न खो
 आळारस्सेव कालामस्स अत्थि सद्धा, मय्हं पत्थि सद्धा; न खो आळारस्सेव
 कालामस्स अत्थि विरियं ... पे० ... सति ... समाधि ... पञ्जा, मय्हं पत्थि
 पञ्जा। यन्नूनाहं यं धम्मं आळारो कालामो सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा 5
 उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेति तस्स धम्मस्स सच्छिकिरियाय पद-
 हेय्यं' ति। सो खो अहं, भारद्वाज, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं
 अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासिं। अथ ख्वाहं, भारद्वाज,
 येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं
 एतदवोचं — 'एत्तावत्ता नो, आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिञ्जा 10
 सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी' ति ?

'एत्तावत्ता खो अहं, आवुसो, इमं धम्मं सयं अभिञ्जा
 सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेमी' ति।

'अहं पि खो, आवुसो, एत्तावत्ता इमं धम्मं सयं अभिञ्जा
 सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी' ति।

“लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं
 तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम । इति याहं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छि-
 कत्वा उपसम्पज्ज पवेदेमि तं त्वं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा
 उपसम्पज्ज विहरसि”; यं त्वं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा
 उपसम्पज्ज विहरसि तमहं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उप- 20
 सम्पज्ज पवेदेमि । इति याहं धम्मं जानामि तं त्वं धम्मं जानासि, यं
 त्वं धम्मं जानासि तमहं धम्मं जानामि । इति यादिसो अहं तादिसो
 तुवं, यादिसो तुवं तादिसो अहं । एहि दानि, आवुसो, उभो व सन्ता
 इमं गणं परिहरामा' ति । इति खो, भारद्वाज, आळारो कालामो
 आचरियो मे समानो अत्तमनो अन्तेवासिं मं समानं अत्तना^१ समसमं 25
 ठपेसि, उळाराय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मय्हं, भारद्वाज,
 एतदहोसि — 'नायं धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय
 न उपसमाय न अभिञ्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, यावदेव

आकिञ्चञ्जायतनूपपत्तिया' ति । सो खो अहं, भारद्वाज, तं धम्मं अनलङ्कृत्वा तस्मा धम्मा निब्बिज्ज अपक्कमि' ।

५. "सो खो अहं, भारद्वाज, किंसुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवर-
पदं परियेसमानो येन उदको रामपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा
५ उदकं रामपुत्तं एतदवोचं - 'इच्छामहं, आवुसो, इमस्मिं धम्मविनये
ब्रह्मचरियं चरितुं' ति । एवं वुत्ते, भारद्वाज, उदको रामपुत्तो मं
एतदवोच - 'विहरतायस्मा । तादिसो अयं धम्मो यत्थ विञ्जू पुरिसो
नचिरस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
विहरेय्या' ति । सो खो अहं, भारद्वाज, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं
१० परियापुणिं । सो खो अहं, भारद्वाज, तावतकेनेव ओट्टपहतमत्तेन लपित-
लापनमत्तेन 'आणवादं च वदामि, थेरवादं च जानामि, पस्सामी' ति
च पटिजानामि, अहं चेव अञ्जे च । तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि-
'न खो रामो इमं धम्मं केवलं सद्धामत्तकेन सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा
उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेसि^१; अद्धा रामो इमं धम्मं जानं
१५ पस्सं विहासी^२' ति । अथ ख्वाहं, भारद्वाज, येन उदको रामपुत्तो
तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा उदकं रामपुत्तं एतदवोचं - 'कितावता
नो, आवुसो, रामो इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
विहरामी ति पवेदेसी' ति ? एवं वुत्ते, भारद्वाज, उदको रामपुत्तो
नेवसञ्जानासञ्जायतनं पवेदेसि । तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि -
२० 'न खो रामस्सेव अहोसि सद्धा, मय्हं पत्थि सद्धा; न खो रामस्सेव
अहोसि विरियं ... पे० ... सति ... समाधि ... पञ्जा, मय्हं पत्थि पञ्जा ।
येन्नूनाहं यं धम्मं रामो सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
विहरामी ति पवेदेसि तस्स धम्मस्स सच्छिकिरियाय पदहेय्यं' ति ।
सो खो अहं, भारद्वाज, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं अभिञ्जा
२५ सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासिं ।

"अथ ख्वाहं, भारद्वाज, येन उदको रामपुत्तो तेनुपसङ्कमि;
उपसङ्कमित्वा उदकं रामपुत्तं एतदवोचं - 'एतावता नो, आवुसो,
रामो इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी'
ति ?

‘एत्तावता खो, आवुसो रामो इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी’ ति ।

“अहं पि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी’ ति ।

“लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं ५
तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम। इति यं धम्मं रामो सयं अभिञ्जा
सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसि तं त्वं धम्मं सयं अभिञ्जा
सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि; यं त्वं धम्मं सयं अभिञ्जा सच्छि-
कत्वा उपसम्पज्ज विहरसि तं धम्मं रामो सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा
उपसम्पज्ज पवेदेसि । इति यं धम्मं रामो अभिञ्जासि तं त्वं धम्मं 10
जानासि, यं त्वं धम्मं जानासि तं धम्मं रामो अभिञ्जासि । इति
यादिसो रामो अहोसि तादिसो तुवं, यादिसो तुवं तादिसो रामो
अहोसि । एहि दानि, आवुसो, तुवं इमं गणं परिहरा’ ति । इति खो,
भारद्वाज, उदको रामपुत्तो सब्रह्मचारी मे समानो आचरियद्दाने मं
ठपेसि, उल्लाराय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि — 15
‘नायं धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न
अभिञ्जाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, यावदेव नेवसञ्जा-
नासञ्जायतनूपपत्तिया’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, तं धम्मं
अनलङ्करित्वा तस्मा धम्मा निब्बिज्ज अपक्कमि ।

६. “सो खो अहं, भारद्वाज, किं कुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवर- 20
पदं परियेसमानो मगधेसु अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन उरुवेला
सेनानिगमो तदवसरि । तत्थद्दसं रमणीयं भूमिभागं, पासादिकं च
वनसण्डं, नदिं च सन्दन्ति सेतकं सुपतित्थं रमणीयं, समन्ता च गोचर-
गामं । तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि — ‘रमणीयो वत, भो, भूमिभागो,
पासादिको च वनसण्डो, नदी च सन्दति सेतका सुपतित्था रमणीया, 25
समन्ता च गोचरगामो । अलं वतिदं कुलपुत्तस्स पधानत्थिकस्स
पधानाया’ ति ।

तिस्सो अस्सुतपुब्बा उपमा

७. “सो खो अहं, भारद्वाज, तत्थेव निसीदिं — ‘अलमिदं पधानाया’

ति । अपिस्सु मं, भारद्वाज, तिस्सो उपमा पटिभंसु अनच्छरिया पुब्बे
अस्सुतपुब्बा -

“सेय्यथापि, भारद्वाज, अल्लं कट्ठं सस्नेहं उदके निक्खित्तं । अथ
पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणि आदाय - ‘अग्गिं अभिनिब्बत्तेस्सामि,
5 तेजो पातुकरिसामी’ ति । तं किं मञ्जसि, भारद्वाज, अपि नु सो पुरिसो
अमुं अल्लं कट्ठं सस्नेहं उदके निक्खित्तं उत्तरारणि आदाय अभिमन्थेन्तो’
अग्गिं अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम ।

“तं किस्स हेतु ?

10 “अदुं हि, भो गोतम, अल्लं कट्ठं सस्नेहं, तं च पन उदके
निक्खित्तं; यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी
अस्सा” ति ।

“एवमेव खो, भारद्वाज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा
कायेन चेवचित्तेन च कामेहि अबूपकट्ठा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु काम-
15 च्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो सो च अज्झत्तं
न सुप्पहीनो^१ होति न सुप्पटिप्पस्सद्धो, ओपक्कमिका चे पि ते भोन्तो
समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, अभब्बा व ते
जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । नो च पि ते भोन्तो समण-
ब्राह्मणा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति अभब्बा
20 व ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । अयं खो मं, भारद्वाज,
पठमा उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।

“अपरा पि खो मं, भारद्वाज, दुतिया उपमा पटिभासि
अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।

“सेय्यथापि, भारद्वाज, अल्लं कट्ठं सस्नेहं आरका उदका थले
25 निक्खित्तं । अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणि आदाय - ‘अग्गिं
अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ ति । तं किं मञ्जसि,
भारद्वाज, अपि नु सो पुरिसो अमुं अल्लं कट्ठं सस्नेहं आरका उदका थले
निक्खित्तं उत्तरारणि आदाय अभिमन्थेन्तो अग्गिं अभिनिब्बत्तेय्य तेजो
पातुकरेय्या” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम ।

“तं किस्स हेतु ?

“अदुं हि, भो गोतम, अल्लं कटुं सस्नेहं, किञ्चा पि आरका उदका थले निक्खित्तं; यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा” ति ।

5

B.431

“एवमेव खो, भारद्वाज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा कायेन चैव चित्तेन च कामेहि वूपकट्ठा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो सो च अज्झत्तं न सुप्पहीनो होति न सुप्पटिप्पस्सद्धो, ओपक्कमिका चे पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, अभब्बा व ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । नो चे पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, अभब्बा व ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । अयं खो मं, भारद्वाज, दुतिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।

10

15

“अपरा पि खो मं, भारद्वाज, ततिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।

“सेय्यथापि, भारद्वाज, सुक्खं कटुं कोळापं आरका उदका थले निक्खित्तं । अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय — ‘अग्गिं अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ ति । तं किं मज्झसि, भारद्वाज, अपि नु सो पुरिसो अमुं सुक्खं कटुं कोळापं आरका उदका थले निक्खित्तं उत्तरारणिं आदाय अभिमन्थेन्तो अग्गिं अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या” ति ?

20

“एवं भो गोतम ।

“तं किस्स हेतु ?

25

“अदुं हि, भो गोतम, सुक्खं कटुं कोळापं, तं च पन आरका उदका थले निक्खित्तं” ति ।

“एवमेव खो, भारद्वाज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा कायेन चैव चित्तेन च कामेहि वूपकट्ठा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो सो च

30

- अज्झत्तं सुप्पहीनो होति सुप्पटिप्पस्सद्धो, ओपक्कमिका चे पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, भब्बा व ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । नो चे पि ते भोन्तो समण-
 5 भब्बा व ते जाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । अयं खो मं, भारद्वाज, ततिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा । इमा खो मं, भारद्वाज, तिस्सो उपमा पटिभंसु अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।

८. 'तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि - 'यन्नूनाहं दन्तेभि दन्तमाधाय, जिव्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिग्गण्हेय्यं
 10 अभिनिप्पीळेय्यं अभिसन्तापेय्यं' ति । सो खो अहं, भारद्वाज, दन्तेभि दन्तमाधाय, जिव्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिग्गण्हामि अभिनिप्पीळेमि अभिसन्तापेमि । तस्स मय्हं, भारद्वाज, दन्तेभि दन्तमाधाय, जिव्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिग्गण्हतो अभिनिप्पीळयतो अभिसन्तापयतो कच्छेहि सेदा मुच्चन्ति ।
 15 सेय्यथापि, भारद्वाज, बलवा पुरिसो दुब्बलतरं पुरिसं सीसे वा गहेत्वा खन्धे वा गहेत्वा अभिनिग्गण्हेय्य अभिनिप्पीळेय्य अभिसन्तापेय्य; एवमेव खो, भारद्वाज, दन्तेभि दन्तमाधाय, जिव्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिग्गण्हतो अभिनिप्पीळयतो अभिसन्तापयतो कच्छेहि सेदा मुच्चन्ति । आरद्धं
 20 खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो, तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो ।

अप्पाणकं भानं

९. 'तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि - 'यन्नूनाहं अप्पाणकं^१ येव^२ ज्ञानं ज्ञायेय्यं' ति । सो खो अहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च
 25 अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु कण्णसोतेहि वातानं निक्खमन्तानं अधिमत्तो सद्दो होति । सेय्यथापि नाम कम्मरगगरिया धममानाय अधिमत्तो सद्दो होति, एवमेव खो मे, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च अस्सासपस्सासेसु

उपरुद्धेसु कण्णसोतेहि वातानं निक्खमन्तानं अधिमत्तो सद्दो होति ।
आरुद्धं खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं, उपट्ठिता
सति असम्मुट्ठा, सारुद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो,
तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो ।

“तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि — ‘यन्नूनाहं अप्पाणकं 5
येव ज्ञानं ज्ञायेय्यं’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो
च कण्णतो^१ च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, भारद्वाज,
मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता
वातामुद्धनि ऊहनन्ति । सेय्यथापि, भारद्वाज, बलवा पुरिसो, तिण्हेन सिख-
रेन मुद्धनि अभिमत्थेय्य; एवमेव खो मे, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च 10 B. 433
कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता मुद्धनि ऊहनन्ति ।
आरुद्धं खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं, उपट्ठिता सति
असम्मुट्ठा; सारुद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो, तेनेव
दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो ।

“तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि — ‘यन्नूनाहं अप्पाणकं येव 15
ज्ञानं ज्ञायेय्यं’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो
च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो
च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता सीसे सीसवेदना
होन्ति । सेय्यथापि, भारद्वाज, बलवा पुरिसो दब्बहेन वरत्तक्खण्डेन^२ सीसे
सीसवेठं ददेय्य; एवमेव खो, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च 20
अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता सीसे सीसवेदना होन्ति । आरुद्धं
खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा,^३
सारुद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्धो, तेनेव दुक्खप्पधानेन पधा-
नाभितुन्नस्स सतो ।

“तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि — ‘यन्नूनाहं अप्पाणकं येव 25
ज्ञानं ज्ञायेय्यं’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो
च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च
कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता कुच्छिं परि-
कन्तन्ति । सेय्यथापि, भारद्वाज, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी

वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छं परिकन्तेय्य; एवमेव खो मे, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता कुच्छं परिकन्तन्ति। आरद्धं खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पट्ठि-
 5 प्पस्सद्धो, तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो ।

१० “ तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि—‘यन्नूनाहं अप्पाणकं येव ज्ञानं ज्ञायेय्यं’ ति। सो खो अहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासे उपरुद्धिं। तस्स मय्हं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्तो कायस्मिं डाहो होति।
 10 सेय्यथापि, भारद्वाज, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं सम्परितापेय्युं; एवमेव खो मे, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्तो कायस्मिं डाहो होति। आरद्धं खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं, उपट्ठिता सति असम्मुट्ठा, सारद्धो च पन मे कायो होति
 15 अप्पट्ठिप्पस्सद्धो, तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो । अपिस्सु मं, भारद्वाज, देवता दिस्वा एवमाहंसु—‘कालङ्कतो’ समणो गोतमो’ ति। एकच्चा देवता एवमाहंसु—‘न कालङ्कतो समणो गोतमो, अपि च कालङ्करोती’ ति। एकच्चा देवता एवमाहंसु—‘न कालङ्कतो समणो गोतमो, ना पि कालङ्करोति; अरहं समणो गोतमो, विहारो त्वेव सो
 20 अरहतो एवरूपो होती’ ति ।

सब्बसो आहारुपच्छेदो

११. तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि—‘यन्नूनाहं सब्बसो आहारुपच्छेदाय पटिपज्जेय्यं’ ति। अथ खो मं, भारद्वाज, देवता उपसङ्कमित्वा एतदवोचुं—‘मा खो त्वं, मारिस, सब्बसो आहारुपच्छेदाय पटिपज्जि। सचे खो त्वं, मारिस, सब्बसो आहारुपच्छेदाय पटिपज्जिस्ससि,
 25 तस्स ते मयं दिव्वं ओजं लोमकूपेहि अज्झोहारेस्साम^१। ताय त्वं यापेस्ससी’ ति। तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि—‘अहं चेव खो पन सब्बसो अजज्जितं^२ पटिजानेय्यं, इमा च मे देवता दिव्वं ओजं लोमकूपेहि अज्झो-

हारेय्युं, ताय चाहं यापेय्यं । तं ममस्स मुसा' ति । सो खो अहं, भारद्वाज,
ता देवता पच्चाचिकखामि, 'हलं' ति वदामि ।

"तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोहि—'यन्नूनाहं थोकं थोकं आहारं
आहारेय्यं पसतं पसतं, यदि वा मुग्गयूसं, यदि वा कुलत्थयूसं, यदि
वा कळाययूसं, यदि वा हरेणुकयूसं' ति । सो खो अहं, भारद्वाज, 5
थोकं थोकं आहारं आहारेसिं पसतं पसतं, यदि वा मुग्गयूसं, यदि वा कुल-
त्थयूसं, यदि वा कळाययूसं, यदि वा हरेणुकयूसं । तस्स मय्हं, भारद्वाज,
थोकं थोकं आहारं आहारयतो पसतं पसतं, यदि वा मुग्गयूसं, यदि वा
कुलत्थयूसं, यदि वा कळाययूसं, यदि वा हरेणुकयूसं, अधिमत्तक-
सिमानं पत्तो कायो होति । सेय्यथापि नाम आसीतिकपब्बानि वा काळ- 10
पब्बानि वा, एवमेवस्सु मे अङ्गपच्चङ्गानि भवन्ति तायेवप्पाहारताय;
सेय्यथापि नाम ओट्टुपदं, एवमेवस्सु मे आनिसदं होति तायेवप्पाहारताय;
सेय्यथापि नाम वट्टनावळी, एवमेवस्सु मे पिट्टिकण्टको उण्णतावनतो
होति तायेवप्पाहारताय; सेय्यथापि नाम जरसालाय' गोपानसियो
ओलुग्गविलुग्गा भवन्ति, एवमेनस्सु मे फासुळियो ओलुग्गविलुग्गा 15
भवन्ति तायेवप्पाहारताय; सेय्यथापि नाम गम्भीरे उदपाने' उदक-
तारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति, एवमेवस्सु मे अक्खिकूपेसु
अक्खितारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति तायेवप्पाहारताय;
सेय्यथापि नाम तित्तकालाबु आमकच्छिन्नो वातातपेन संफुटितो' 20
होति सम्मिलातो, एवमेवस्सु मे सीसच्छवि संफुटिता होति सम्मि-
लाता तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, भारद्वाज, 'उदरच्छवि परि-
मसिस्सामी' ति पिट्टिकण्टकं येव परिगण्हामि, 'पिट्टिकण्टकं परि-
मसिस्सामी' ति उदरच्छवि येव परिगण्हामि; यावस्सु मे, भारद्वाज,
उदरच्छवि पिट्टिकण्टकं अल्लीना होति तायेवप्पाहारताय । सो खो
अहं, भारद्वाज, 'वच्चं वा मुत्तं वा करिस्सामी' ति तत्थेव अव- 25
कुज्जो पपतामि तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, भारद्वाज, इममेव
कायं अस्सासेन्तो पाणिना गत्तानि अनुमज्जामि । तस्स मय्हं, भारद्वाज,
पाणिना गत्तानि अनुमज्जतो पूतिमूलानि लोमानि कायस्मा पपतन्ति
तायेवप्पाहारताय । अपिस्सु मं, भारद्वाज, मनुस्सा दिस्वा एवमाहंसु —
'काळो समणो गोतमो' ति । एकच्चे मनुस्सा एवमाहंसु — 'न काळो 30

B. 435

समणो गोतमो, सामो समणो गोतमो' ति । एकच्चे मनुस्सा एवमाहंसु—
'न काळो समणो गोतमो न पि सामो, मङ्गुरच्छवि समणो गोतमो'
ति; यावस्सु मे, भारद्वाज, ताव परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो
उपहतो होति तायेवप्पाहारताय ।

- 5 १२. "तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि — 'ये खो केचि
अतीतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा
कटुका वेदना वेदयिस्सु, एतावपरमं, नयितो भिय्यो; ये पि हि
केचि अनागतमद्धानं समणा वा ब्राह्मणा वा ओपक्कमिका दुक्खा
तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयिस्सन्ति, एतावपरमं, नयितो भिय्यो;
10 ये पि हि केचि एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा ओपक्कमिका दुक्खा
तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, एतावपरमं, नयितो भिय्यो ।
न खो पनाहं इमाय कटुकाय दुक्करकारिकाय अधिगच्छामि उत्तरि-
मनुस्सधम्मा अलमरियव्राणदस्सनविसेसं । सिया नु खो अञ्जो मग्गो
बोधाया" ति ? तस्स मय्हं भारद्वाज, एतदहोसि — 'अभिजानामि खो
15 पनाहं पितु सक्कस्स कम्मन्ते सीताय जम्बुच्छायाय निसिन्नो विवि-
च्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवे-
कजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरिता । सिया नु खो एसो
मग्गो बोधाया' ति ? तस्स मय्हं, भारद्वाज, सतानुसारि विज्जाणं
अहोसि — 'एसेव मग्गो बोधाया' ति । तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतद-
20 होसि — 'किं नु खो अहं तस्स सुखस्स भायामि यं तं सुखं अञ्जत्रेव
कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेही' ति ? तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतद-
होसि — 'न खो अहं तस्स सुखस्स भायामि यं तं सुखं अञ्जत्रेव
कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेही' ति ।

१३. "तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि — 'न खो तं सुकरं
25 सुखं अधिगन्तुं एवं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायेन । यन्नूनाहं ओळारिकं
आहारं आहारेय्यं ओदनकुम्मासं' ति । सो खो अहं, भारद्वाज, ओळा-
रिकं आहारं आहारेसि ओदनकुम्मासं । तेन खो पन मं, भारद्वाज,
समयेन पञ्चवग्गिया भिक्खू पच्चुपट्टिता होन्ति — 'यं खो समणो
गोतमो धम्मं अधिगमिस्सति तं नो आरोचेस्सती' ति । यतो खो अहं,

भारद्वाज, ओळारिकं आहारं आहारेसि ओदनकुम्मासं, अथ मे ते पञ्चवग्गिया भिक्खू निब्बिज्ज पक्कमिसु — ‘बाहुल्लिको समणो गोतमो पधानविबभन्तो आवत्तो बाहुल्लाया’ ति ।

बोधिलाभो

१४. “सो खो अहं, भारद्वाज, ओळारिकं आहारं आहारेत्वा बलं गहेत्वा विविच्चेव कामेहि ... पे० ... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदि- भावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं^१ ज्ञानं^२ ... ततियं ज्ञानं ... चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते^३ पुब्बेनिवासा- नुस्सतिजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि, सेय्यथीदं—एकं पि जातिं द्वे पि जातियो ... पे० ... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि । अयं खो मे, भारद्वाज, रत्तिया पठमे यामे पठमा विज्जा अधिगता, अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

१५. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते सत्तानं चतूपपात- जाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि । सो दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्त मानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि । अयं खो मे, भारद्वाज, रत्तिया मज्झिमे यामे दुतिया विज्जा अधिगता, अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूप- क्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेज्जप्पत्ते आसवानं खयजाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि । सो ‘इदं दुक्खं’ ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ ति

यथाभूतं अब्भञ्जासि, 'अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा' ति यथाभूतं
 अब्भञ्जासि; 'इमे आसवा' ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, 'अयं आसव-
 समुदयो' ति यथाभूतं अब्भञ्जासि, 'अयं आसवनिरोधो' ति यथाभूतं
 अब्भञ्जासि, 'अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा' ति यथाभूतं अब्भ-
 5 ञ्जासि । तस्स मे एवं जानतो एवं पस्सतो काभासवा पि चित्तं
 विमुच्चित्थ, भवासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ, अविज्जासवा पि चित्तं
 विमुच्चित्थ । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति ज्ञाणं अहोसि । 'खीणा जाति,
 वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति अब्भञ्जासि ।
 अयं खो मे, भारद्वाज, रत्तिया पच्छिमे यामे ततिया विज्जा
 10 अधिगता, अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको
 उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो" ति ।

§ ३. देवानं अत्थिता

१६. एवं वुत्ते, सङ्गारवो माणवो भगवन्तं एतदवोच-
 "अद्वितवतं^१ भोतो गोतमस्स पधानं अहोसि, सप्पुरिसवतं भोतो गोत-
 मस्स पधानं अहोसि; यथा तं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । किं नु खो,
 15 भो गोतम, अत्थि देवा^२ ति ?

"ठानसो मेतं^३ भारद्वाज, विदितं यदिदं - अधिदेवा^४" ति ।

"किं नु खो, भो गोतम, 'अत्थि देवा' ति पुट्ठो समानो
 'ठानसो मेतं, भारद्वाज, विदितं यदिदं अधिदेवा' ति वदेसि । ननु, भो
 गोतम, एवं सन्ते तुच्छा^५ मुसा होती" ति ?

20 "अत्थि देवा' ति, भारद्वाज, पुट्ठो समानो 'अत्थि देवा' ति
 यो वदेय्य, 'ठानसो' मे विदिता" ति यो वदेय्य; अथ ख्वेत्थ विज्जुना
 पुरिसेन एकंसेन निट्ठं गन्तब्बं यदिदं - 'अत्थि देवा' ति ।

"किस्स पन मे भवं गोतमो आदिकेनेव न व्याकासी" ति ?

25 "उच्चेन^६ सम्मतं खो एतं, भारद्वाज, लोकस्मिं यदिदं -
 'अत्थि देवा' ति ।

१. अद्वितवत - सी०, स्या०, रो० । २. खो पनेतं - स्या० । ३. अत्थि देवा - सी०,
 स्या०, रो० । ४. तुच्छं - सी० । ५-५. ठानसो विदिता - सी०, स्या०, रो० । ६. उच्चे -
 सी० ।

§ ४. सङ्गारवस्स माणवस्स सरणगमनं

१७. एवं वुत्ते, सङ्गारवो माणवो भगवन्तं एतदवोच — “अभिककन्तं, भो गोतम, अभिककन्तं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूब्धस्स वा मग्गं आचिकखेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य — चक्खुमन्तो रूपानि दक्खन्ती^१ ति—एवमेवं^२ भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो । 5 B. 439
 एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

ब्राह्मणवग्गो निट्ठितो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं

ब्रह्मायु सेलस्सलायनो, घोटमुखो च ब्राह्मणो ।
 एसु चङ्की धनञ्जानि, वासेट्ठो सुभगारवो ति ॥

मज्झिमपण्णासकं निट्ठितं ।

Indira Gandhi National
 Centre for the Arts

—:o:—

IGNCA RAR
 ACC. No. R-383

विसेसपदानं

अनुक्कमणिक्का

अ

अकण्हअसुक्कं, कम्मं	६५
अकण्हं असुक्कं अकण्हअसुक्कविपाकं, कम्मं	६३
अकुसला	१८४, ४२२
—तयो धम्मा	१८४
—सङ्कप्पा	२५०
—सीला	२५०
अक्खधुत्ता	३५२
अग्निहुत्तमुखा, यञ्जा	४०२
अगुपट्ठाको	२७२, २७७
अघतो	११८
अङ्कुसगृहे	३३९
अङ्गमगधानं	२२५
अङ्गराजा	४२५
अङ्गराकासूपमा	३५
अङ्गीरसो	४३३, ४७२
अङ्गुत्तरापानं निगमो, आपणं	१३१, ३९६
अङ्गुत्तरापेसु	२७, १३१, ३९६, ३९८
अङ्गुलिमालको, आरञ्जिको	३४८
अङ्गुलिमालपव्वज्जा	३४४
अङ्गुलिमालो, अरहा	३४९
—आयस्मा	३४७, ३४९, ३५०
—चोरो	३४४, ३४५
—पच्छासमणो	३४६
अचिरवती, नदी	३६०, ३६३
अचेलको	७, ६१, ८९, ४१८
अचेलो, सेनियो	६२, ६५, ६६
अच्छरायो	२८८
अच्छरियम्भुतचित्तजाता	३९३
अजातसत्तुना, मागधेन	३६३
अजितो, केसकम्बलो	२२५
अजिनक्खिपं	४१८
अज्झापको	४१०

अज्जेनं	४७१
अज्जलिकरणीयो	१३०
अज्जतिथियपुब्बो	१८९, २१०
अज्जतिथिया	१८
—परिव्वाजका	११४
अज्जदिट्ठिकेन, दुज्जानो	१८०
अज्जाराधना	१७०
अज्जे जीवं अज्जं सरीरं	१०७
अज्जेनज्जं पट्टिचरति	१२६
अट्ठकनागरो, गहपति	१५, १८, १९
अट्ठको	४३३, ४४२
अट्ठङ्गसमन्नागतो	३८८
अट्ठिकङ्कलूपमा, कामा	३३
अट्ठिकङ्कलं	३३
अट्ठकोसकाहारा	२२९
अट्ठवेलावहारा	२२९
अण्डकोसम्हा, कुक्कुटच्छापकस्सेव	२५
अतक्कावचरो	१८०, ३३२
अताणो, लोको	२९३, २९४
अतित्तो, लोको	२९३, २९६
अतिथिकरणीयं	४५०
अत्तन्तपो	६, ७, ८९, ९०
—पुगलो	५
—होति अत्तपरितापनानुयोग०	४१५
अत्तुक्कंसना	७९
अत्थिकवादो	८०, २१३
अदिट्ठं	३९
अदोसो	१८४
अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु	४५२
अधम्मचारी	४५४
अधिच्चापत्तिको	१२७
अधिदेवे, भगवा व्याकासि	३८०
अधिब्रह्मानं, भगवा व्याकासि	३८०

अधिब्रह्मं पुच्छा	३८०	अनोपारम्भो, कायसमाचारो	३६२
अनच्छरिया	३३३	अन्तरा च गयं, अन्तरा च बोधिं	३३६
अनज्ज्ञापको	४१०	अन्तवा, लोको	१०७, १७६
अनत्तजिनो	३३७	अन्तिमपुरिसो	३०१, ३०३, ३०८
अनत्ततो	११८	अन्धवेणूपमा, ब्राह्मणा	४७१
अनन्तवा, लोको	१०७, १७६	अन्नभारो	२२४
अनभिस्सरो, लोको	२९२, २९४	अपण्णको, धम्मो	७७, ७९, ८६, ८७
अनस्सासिकानि, ब्रह्मचरियानि	२१२, २१७, २१८	अपरत्तो	२५७, २६९
अनस्सासिकं, ब्रह्मचरियं	२१८, २२०	अपरप्पच्चयो	१८६, १८७, ३९४
अनाजानिया	३८	अपरिसङ्कितं	३९
अनाथपिण्डकस्स आरामे, जेतवने	७२, १००, १०७,	अपुच्चण्डताय, समापन्नो	२४
	११४, १२०, १७६, २४७,	अप्परजक्खजातिको	३३३, ३३५
	२६७, २८६, ३४४, ३४६,	अप्परजक्खे	३३४
	३५२, ३५९, ४०३, ४४१, ४६९	अप्पसद्दकामो	२५५, २९९
अनापत्तिबहुलो	१२६, १२७	अप्पाटिहीरकतं, भासितं सम्पज्जति	२५९
अनावृत्तिधम्मो	१६, १८, १५१, १५२	अप्पाणकं, ज्ञानं	३२७, ३२८, ४९०, ४९१
	२७८, ३९५	अप्पाहारो	२२८
अनिक्खित्तधुरो	२३	अप्पोस्सुकताय, चित्तं नमति	३३३
अनिच्चतो	११८	अब्भोकासिका	२३१
अनिच्चसञ्जं	१०५	अब्भोकासो, पव्वज्जा	१०, ४२०, ४८४
अनिच्चा	१९६	अव्याकितपञ्हा, मालुक्कयपुत्तस्स	१०७
अनिच्चानुपस्सी	१०६	अव्याकतानि, दिट्ठिगतानि	१०७
अनिच्चुच्छादनपरिमहंनभेदनविद्धंसनधम्मो	१९५, २४०	अव्याकतं	११२
अनुञ्जातो, मातापितृहि	२८२	— कस्मा	१११
अनुत्तरो	९, २३, ७७, १९८, २२०, २४३,	अव्यापन्नचित्तो	४२२
	२८१, ३८२, ३९६, ४२७, ४६२	अब्रह्मचरियवासा, चत्तारो	२११, २१७
अनुपुब्बकिरिया	१७०	अब्रह्मचरियवासो	२१४, २१५, २१८
अनुपुब्बपटिपदा	१७०	अभयो राजकुमारो	६७, ६८, ७१
अनुपुब्बसिक्खा	१७०	अभिककमोसानं	४५८
अनुपुब्बि, कथं	५२, ३९३	अभिज्ज्ञा	१४९
अनुप्पत्तसदत्थो	१६७, १८५, २२२	अभिज्ज्ञादोमनस्सा	४२२
अनुप्पत्तो, आपणं	३९८	अभिज्ज्ञावोसानपारमिप्पत्ता	२३५, २३६, २४०-
अनुयुत्तो, जागरियं	२२		२४२, २४४, २४५
अनुरुद्धो, आयस्मा	१४८, १५२, १५५	अभिण्हापत्तिको	१२६
अनुविच्चकारो	५२	अभिदोसकालङ्कतो	३३५
अनुसायिको, आवाधो	२९४	अभिनीलनेत्तो	३८६
अनुस्सवसच्चो	२१९	अभिप्पमोदयं, चित्तं	१०५
अनुस्सविका, समणब्राह्मणा	४८३	अभिभायतनानि, अट्ट भावेति	२३६
अनुस्सविको, सत्या	२१८	अभिसङ्कतं	१६
अनुस्सवो	४३४	अभिसञ्चेतयितं	१६

अमतदुन्दुभिं	३३७
अमराविकल्पं	२१९
अमोहो	१८४
अम्बलट्टिका	९२
अम्बवने, कोमारभच्चस्स	३९
अयं आसवसमुदयो	१२५
अय्यपुत्तो, रट्टपालो	२८९
अय्या, कुच्छिमती	३४३
अय्यो, गग्गो	३४८
अय्यो चैव, दासो च	४०५
अरति	१०५
अरहन्तो	४, १६७, २६९
अरहं	९, २३, ७७, १९८, २२०, २८१, ३८२, ३९६, ४२७, ४६२
अरियसच्चं, दुक्खनिरोधगामिनिं पटिपदं	२३३
— दुक्खं	२३३
अरियासावको	२२, २५, ३७, ११६
— सीलसम्पन्नो	२१
अरियस्स विनये	१२३
अरियो अट्टङ्गिको	३०९
अरियं अट्टङ्गिकं मगं, भावेन्ति	२३५
अरूपसञ्जी	२३६, २३७, ३३७
अलमरियमाणदस्सनविसेसं	२४, १२३, ३३०, ३३८
अलाबुलोमसानि	२३०
अलोभो	१८४
अवन्तिपुत्तो, माधुरो	३१०, ३१६
अविज्जासवो	१४, १२५, २२२, २६५, ४९६
अविरलदन्तो	३८६
असञ्जीगम्भा	२१६
असद्धम्मसञ्जति	७९
असमाहितं	२४३
असस्सतो, लोको	१०७, १७६
असितव्याभिङ्ग	४४४
असितो देवलो, इसि	४११, ४१२
असुतं	३९
असुभं	१०५
असेखाय, सम्मादिट्ठिया समन्नागतो	१३०
— सम्मावाचाय समन्नागतो	१३०
— सम्माविमुत्तिया समन्नागतो	१३०

— सम्मासतिया समन्नागतो	१३०
असेखेन, सम्माआजीवेन समन्नागतो	१३०
— सम्माकम्मन्तेन समन्नागतो	१३०
— सम्माआणेन समन्नागतो	१३०
— सम्मावायामेन समन्नागतो	१३०
— सम्मासङ्कप्पेन समन्नागतो	१३०
— सम्मासमाधिना समन्नागतो	१३०
अस्मिमानो	१०५
अस्सकाया	२९४
अस्सको, लोको	२९३, २९५
अस्सजिपुनब्बसुका, भिक्खू	१६२, १६३
अस्सतरो	४१०
अस्सदम्मको	१२९, १३०
अस्सदम्मा	३७६
अस्सरतनं	३८३, ३९८
अस्सलायनो, माणवो	४०३, ४०४, ४११
अस्साजानियो	१३०
— भद्रो	१२९
अस्साजानीयूपमो, भिक्खू	१२८
अस्सुतपुब्बा	३२४, ३३३

आ

आकारपरिवितक्को	४३४
आकारवती, पटिपदा	२६१, २६३
— सद्धा	७७
आकासगोतो सञ्जयो, ब्राह्मणो	३७५, ३८०
आकासधातु	१०२
आकाससमा, भावना	१०४
आकासानञ्चायतनं	१७, ७५, ११८, २३६
आकिञ्चञ्चायतनं	१७, ७५, ११९, २३६, ३२१, ४८५
आगमेहि, त्वं सारिपुत्त	१४४
आगिलायति, पिट्ठि	२०
आचरियधनं	१८
आचामभक्खो	८, ४१८
आचारगोचरसम्पन्नो	२१
आजञ्जरथो	३०५
आजानीयसुसूपमं, धम्मपरियायं	१२९
आजानीया	३८
आजीवकसते, एकूनपञ्जास	२१६
आजीवको	१७५

— उपको	३३६, ३३७
आतुमारी, भिक्खुस्स	१३२
आदिकल्याणा, धम्मा	२३
आदिकल्याणं	९, २८१, ३८२, ३९६, ४२०, ४२७
आदिब्रह्मचरियं	११३
आदिब्रह्मचरियं	४८३
आदीनवो	३३
आनन्दस्स, पञ्चसतविहारं कारापेसि	१९
आनन्दो	३७९
— आयस्मा	१५, २१, ७३, ७६, ११५, ११९, १४८, २११, २१२, २७१, २८०, ३००, ३०९, ३५९, ३६०, ३६३, ३७८
आनापानभावना	१०५
आनापानस्सति	१००, १०५
आपणं, अङ्गुत्तरापानं निगमो	१३१, ३९६
— अनुप्पत्तो	३९८
— नाम, अङ्गुत्तरापानं निगमो	२७
आपत्तिबहुलो	१२६
आपोकायो	२१६
आपोधातु	१०१
आपोसमा, भावना	१०३
आबाधतो	११८
आबाधो, अनुसायिको	२९४
आभिसमाचारिको पि धम्मो	१५७
आमकमंसपटिग्गहणा, पटिविरतो	११
आमलकीवने, चातुमायं	१४१
आयतपण्हं	३८५
आरञ्जिका	२३१
आरञ्जिको, अङ्गुलिमालो	३४८
आरद्धविरियो	२३
आलयरता	३३२
आलयरामा	३३२
आलयसम्मदिता	३३३
आलोकसञ्जी	१२
आवट्ठिं, मायं जानाति	४७, ५४
आवट्ठनी, माया	५७
आवट्ठभयं	१४४, १४६
आवासो, किमत्थियो	९४

आवाहो	३९८
आविभावं	१९०, २४१
आवुसोवादेन	३३७
आवेसनं	२७९
आसवट्ठानीयानं, धम्मानं पटिघाताय	१२९
आसवनिरोधगामिनीपटिपदा	१४, १२५, १६५, ४९६
आसवनिरोधो	१४, १२५, २६५, ४९६
आसवसमुदयो	१४, २६५, ४९६
आसवा	१४, १६, १८, १२५, २६५, ४९६
आसवानं खयवाणाय	२६५
— खयं	११८
आसीतिको, भगवा	३७१
आहारूपच्छेदो	४९२
आहारं, ओळारिकं	४९४
आळारो, कालामो	३२०, ३२१, ३३५, ४८४, ४८५
आळाहनं	३५३
इ	
इच्छानङ्गलवनसण्डे	४६२
इच्छानङ्गले, विहरति	४६२
इतिहासपञ्चमानं	३८२, ३९०, ३९७, ४०३, ४२९, ४३१
इतिहितहरम्पराय	२१९, ४३२
इत्थिरतनं	३८३, ३९८
इदप्पच्चयतापटिच्चसमुप्पादो	३३३
इद्धाभिसङ्खारं	३९२, ३९९
— अभिसङ्खासि	३४५
इद्धिपादे, चत्तारो भावेन्ति	२३४
इद्धिपादं भावेत्ति, चित्तसमाधिपधान-	
सङ्खारसमन्नागतं	२३५
— छन्दसमाधिपधान-	
सङ्खारसमन्नागतं	२३४
— वीमंसासमाधिपधान-	
सङ्खारसमन्नागतं	२३५
— समाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं	२३५
इद्धिविधं, पच्चनुभोन्ति	१९०, २४१
इन्द्रियवेमत्तता	१३७, १३८

इन्द्रियसेते	२१६
इन्द्रियसंवरेन, समन्नागतो	११, १२
इन्द्रियाणि	१६९, ३३६, ३५२
इन्द्रियेषु, गुप्तद्वारो	२१, २२, २४
इन्ध्मा कण्ठा बन्धुपादापच्चा	४४०
इसयो, पुब्बका	४७२
इसिदत्तपुराणा, थपतयो	३७१
इसिपतने, मिगदाये	२७५, ३३६, ३३७

उ

उक्कासितसद्धो	२२७
उक्कुटिकप्पधानं	२१४, २१५
उक्कुटिको	८
उग्गाहमानो, परिब्बाजको	२४८
उच्चाकुलीनता, पापियंसो	४४२
— सेय्यंसो	४४२
उच्चाकुलीनो	४४२
उच्चासद्धा, महासद्धा	१४१
उच्छिन्नमूला	१८२
उज्जातिको	२७०
उज्जुं, सारिपुत्तो	११०
उण्हीससीसो	३८६
उण्होदकपटिसेवी	४९
उतुनियो, ब्राह्मणियो	४०४
उत्तमपत्तिपत्तं	२४८
उत्तरारणिं	४४७
— आदाय	४०८

उत्तरिमनुस्सधम्मा	१२३, १२४, ३३०, ३३८, ४७३, ४७५
उत्तरिमनुस्सधम्मानं, सच्छिकिरिया	४७३
उत्तरो, माणवो	३८२, ३८३, ३८४
उत्तानसेय्यको	२४९
उदकावसेसं, उदकाधाने ठपेत्वा	९२
उदको, रामपुत्तो	३२२, ३२३, ३३५, ४८६, ४८७

उदग्गचित्तं	३९३
उदरच्छविं, परिमसिस्सामी	४९३
उदायी, आयस्मा	७२, १३१, १४०
उदेनो, आयस्मा	४१४
उद्दिस्सकत्तं, मंसं	३९

उद्धमलोमो	३३
उद्धच्चकुक्कुच्चनीवरणं	४७५
उद्धच्चकुक्कुच्चं	१४८
उपको, आजीवको	३३६, ३३७
उपट्टानसालं, कारापेहि	४२६
उपमा, सल्लविद्धपुरिस्स	११०
उपालि, गहपति	४७, ४८, ५३, ५६, ५९
उपेक्खको	१२
उपेक्खाविहारी, ब्रह्मा	४१
उपेक्खासतिपारिमुद्धि	२४, ३७
— चतुत्थं, ज्ञानं	१३

उपेक्खासम्बोज्झङ्गं, भावेति	२३५
उपेक्खासहगतेन चेतसा	१७, ४१, ३०१, ३०८, ४६०
उपेक्खं	१०५
उपोसथिको	३०५
उपोसथं	३०६
— उपवसति	३०४
उभतोकोटिकं, पञ्चं	६८, ६९
उभतोभागविमुत्तो	१२२, १६७
उस्सञ्जाय विहरति	३७३
उस्वेला	३२४
उस्वेलायं	३३६
— दुक्करचरिया	३२३
उस्वेला, सेनानिगमो	४८७
उल्लारभोगता, पापियंसो	४४२
— सेय्यंसो	४४२

उल्लारभोगो	४४३
उल्लारवण्णता, सेय्यंसो	४४२
उल्लारवण्णो	४४३

ऊ

ऊनो, लोको	२९३, २९६
ऊमिभयं	१४४

ए

एकन्तमुखो, लोको	२६१, २६३, २६४
एकपुण्डरिको, परिब्बाजकारामो	१७३
एकपुण्डरिकं, नागं	३५९
एकभक्तिको	१०, ३१५

एकागारिको	७, ३१४, ३१५, ४१८	कतकरणीया	१६७
एकालोपिको	७, ४१८	कतपरम्पवादे	३६९
एकासनभोजनं	१२०	कत्तारो	४७२
एकेकलोमो	३८५	कथा, धम्मी	३५६
एकंसवादो	४६९	कथावर्त्युस्मि, वादं आरोपेहि	४७
एणिजङ्घो	३८५	कथं, अनुपुब्बिं	५२, ३९३
एवंवादी, सत्था	२१२, २१४, २१५, २१६	कन्दरको, परिब्बाजको	३
एसुकारी, ब्राह्मणो	४४१, ४४३, ४४८	कपिलवर्त्युस्मि, निप्रोधारामे	२०
		कप्पको	३०७

ओ

ओतप्पी	२३	कम्मदायादा, सत्ता	६४
ओदनकुम्मासूपचयो	१९५, २४०	कम्मन्ता, पटिक्खत्ता	२८
ओदनकुम्मासं	४९४	कम्मवादी	१७५
ओपक्कमिका, दुक्खा	३३०, ४९०, ४९४	कम्मविनिबद्धा, सुगति दुग्गति वा	३१२
ओपपातिको	१६, १८, ११८, १५१, १५२, २७८, ३९५	कम्मानि	४३, ४४
ओपमञ्जो, सुभगवनिको, पोक्खरसाति	४७३	कम्मासधम्म, कुरुनं निगमो	१९८
ओपारम्भो, कायसमाचारो	३६०	कम्मं, अकण्हसुक्कं	६५
— मनोसमाचारो	३६०	— अकण्हं असुक्कं अकण्हअसुक्कविपाकं	६३
ओपासादका	४२७	— कण्हसुक्कं	६४
ओपासादं, कोसलानं ब्राह्मणगामो	४२७	— — कण्हसुक्कविपाकं	६३
ओरब्भिको	८	— कण्हं	६४
ओरम्भागियसंयोजनपहानपटिपदा	११५	— — कण्हविपाकं	६३
ओरम्भागियानं, संयोजनानं	१६, ११४, १५१, २७७, ३९५	— महासावज्जतरं	४५
ओहितभारो	१६७, १८५, २२२	— सुक्कं	६४
ओळारिकं, आहारं	४९४	— — सुक्कविपाक	६३
		करुणासहगतं चेतसा	१७, ४१, ३०१, ३०८, ४६०
		करुणं	१०४
		कलन्दकनिवापे, वेळुवने	६७, ९२, १५६, १८४, २२४, २५५, ४४९, ४५०

क

कञ्चायनो, पकुधो	२२५	कलिग्गहो	७९
कटग्गहो	८०	कल्याणमित्ते, भजमानो	१६९, १७०
कणभक्खो	८, ४१८	कल्याणो, कित्तिसदो	३९८, ४६२
कण्टकापस्सयिको	८, ४१८	कल्लचित्तं	३९३
कण्हसुक्कं, कम्मं	६४	कसिगोरक्खं	४४४
कण्हो, अञ्जो वण्णो	४०४	कसिणायतनानि, दस भावेन्ति	२३८
कण्हं कण्हविपाकं, कम्मं	६३	कस्सपो	४३३, ४७२
— कम्मं	६४	— पूरणो	२२५, २२६
कण्णकथलं	३८१	— भगवा	२७१, २७६
कण्णकथले, निगदाये	३७३	कहापणसतानि	४२६
		कळायपटिभस्तानि	२७७

कळाययूसं	३२९, ४९३	कायानुपस्ती	४, २३४
कळारजनको	३०८	कायो, रूपी	१९५
कापटिको, माणवो	४३१	कारायतो, दीवो	३६५
कापिलवत्थवा, सक्या	२०, २६	कालामो, आळारो	३२०, ३२१, ३३५, ४८४, ४८५,
कामगुणा	१३८, ४७५	कालिकं	१६३
कामच्छन्दनीवरणं	४७५	कालिङ्गारञ्जं	५१
कामच्छन्दो	११४, ३२४, ४८८	कासिकचन्दनं	३५८
कामपिपासा	३२४, ४८८	कासिकोसला	३५८
कामरागानुसयो	११५	कासिराजा, किकी	२७५, २७६, २८०
कामरागो	११६	कासीनं निगमो, कीटागिरि	१६२
कामसङ्कप्पो	२५२	कासीसु	१६२
कामा, अङ्गारकासूपमा	३५	किकी, कासिराजा	२७५, २७६, २८०
— अट्टिकङ्कलूपमा	३३	कित्तिसदो, कल्याणो	३६२, ३९८
— तिणुकूपमा	३४	किमिलो, आयस्मा	१४८
— मानुसका	३०७	किरियवादी	१७५
— मंसपेसूपमा	३४	किलमथो	३३३
— याचितकूपमा	३५, ३६	किसं, सङ्किच्चं	२२३
— रुक्खफलूपमा	३६, ३७	किसोरो, गद्रभेन	४१०
— सुपिनकूपमा	३५	किंकुसलगवेसी	३२३, ४८४, ४८७
कामानं, आदीनवं	३९३	कीटागिरि, कासीनं निगमो	१६२
कामासवा	१४, १२५, २२२, २६५, ४२४, ४९६	कुक्कुटच्छापकस्सेव, अण्डकोसम्हा	२५
कामे, दिब्बे	३०७	कुक्कुटारामो	१५
कामेसु, कामच्छन्दो	११५	कुक्कुरवतिको, सेनियो	६१, ६२, ६५, ६६
कायकम्मं	४४, ९८	कुच्छिपरिहारिकेन, पिण्डपातेन	११, ४२१
— दुक्खुद्रयं	९४	कुच्छिमती, अय्या	३४३
कायदण्डो व, महासावज्जतरो	४६, ४८, ५१	कुतूहलसालायं, सन्निसिन्नानं सन्निपतितानं	२२५
कायपरिहारिकेन, चीवरेन	४२१	कुमारकीळितं	३०२
कायसक्खि	१२२, १६७, १६८	कुमारी, वजिरी	३५६
कायसङ्गारं	६४, १०५	कुम्भकारो, घटिकारो	२७२-२७४, २७७
कायसमाचारो, अकुसलो	३६१	कुम्भीलभयं	१४४, १४५
— अनवज्जो	३६२	कुल्लं निगमो, कम्मासधम्मं	१९८
— अनोपारम्भो	३६२	— थुल्लकोट्टिकं	२८१
— अब्याबज्जो	३६२	कुल्लसु	१९८, २८१
— ओपारम्भो	३६०	कुल्लथयूसं	३२९, ४९३
— कुसलो	३६२	कुल्लपुत्तो, रटुपालो	२८१
— दुक्खविपाको	३६१	कुसचीरं	४१८
— सब्याबज्जो	३६१	कुसला, तयो धम्मा	१८४
— सावज्जो	३६२	— सङ्कप्पा	२५०
— सुखविपाको	३६१	— सीला	२५०

कूटागारसालायं, महावने	१७३
कुलपलुगं	२७७
केणियो, जटिलो	३९६, ३९७, ४०१
केवट्टा, मच्छविलोपे	१४१
केसकम्बलो, अजितो	२२५
केसमस्सुलोचको	८, ४१८
केसमस्सुलोचनं	२१४, २१५
कोकनदो नाम, पासादो	३१८
कोण्डञ्जो, आयस्मा	१४८
कोमारभच्चकस्स, जीवकस्स अम्बवने	३९
कोरब्बो, राजा	२८९, २९०, २९९
कोलियपुत्तो गोवतिको	६३, ६५
— पुण्णो	६१, ६३, ६५
कोलियानं निगमो, हल्लिद्वसनं नाम	६१
कोसकाहारा	२२९
कोसम्बियं	२११, ३४२
कोसलका, ब्राह्मणमहासाला	४७४
कोसलानं ब्राह्मणगामो, ओपासादं	४२७
— — साला	७७
कोसलेसु	७७, १४८, २७१, ४२७, ४८२, ४८३
कोसलो, पसेनदि	३४६, ३४८, ३५३, ३५८— ३६०, ३६३, ३६५, ३६७, ३७१, ३७३—३७५, ३७८, ३७९, ३८१
कोसोहितवत्थगुह्यो	३८५

ख

खग्गं च उण्हीसं	३६७
खत्तियकञ्जाय, ब्राह्मणकुमारो	४०९
खत्तियकुमारो, ब्राह्मणकञ्जाय	४०९
खत्तियकुला	४०८
खत्तियपण्डिते	३६९
खत्तिया	३७५
खत्तियाय, वासभाय	३५७
खत्तियो, भगवा	३७१
खयधम्मा	१९६
खिपितसद्दो	२२७
खीणासवा	१६७, १६९, १८५, २२२
खुरकासे	१३०

खुलुखुलुकारकं	३८७
खेमियम्बवनं	४१४

ग

गग्गराय, पोक्खरणिा तीरे	३
गग्गो, अय्यो	३४८
— मन्ताणिपुत्तो	३४८
गङ्गाय, तीरं गच्छेय्य	२१४
गण्डतो	११८
गद्रेभेन, किसोरो	४१०
— वळवाय	४१०
गब्भिनियो	४०४
गम्भीरो, धम्मो	३३२
गहपति, अट्टुकनागरो, दसमो	१५, १८, १९
— उपालि	४७, ४८, ५३, ५६, ५९
— पोतलियो	२७, ३३
गहपतिरतनं	३८३, ३९८
गहपतिवादेन	२७
गाथायो	३३३
गिज्झकूटे पन्वते, सूकरखतायं	१९३
गुत्तद्वारो, इन्द्रियेसु	२२, २४
गुन्दावने, मधुरायं विहरति	३१०
गोतमस्स, मुखतो घोसो	३८८
गोतमो, मायावी	४७
— सक्कपुत्तो	३९०, ३९६, ३९८, ४२८, ४६२
— समणो	६८, २२५, २२७, ३३७, ३५३, ३५४, ३८३, ४०३, ४६२, ४७३, ४७८, ४९४
गोत्तपटिसारिणो	२६
गोदम्मा	३७६
गोपखुमो	३८६
गोमयभक्खो	८, ४१८
गोलियानि, भिक्खु	१५६
गोवतिको, कोलियपुत्तो	६१, ६३, ६५
गोविकन्तनेन कुच्छि परिकन्तो	१३३
गोसालो, मक्खलि	२२३, २२५, २२६

घ

घटिकारो	३८१
— कुम्भकारो	२७२—२७४, २७७

धरावासो, रजापथो	४२०, ४८४
— सम्बाधो	१०, ४८४
घासच्छादनपरमो	२८
घोटमुखो, ब्राह्मणो	४१४, ४१७, ४२४, ४२६
घोसितारामे	२११, ३४३

च

चक्करतनं	३८३, ३९८
चक्कवत्ती	३८३, ३९८
चक्खुना, दिब्बेन	१२५, १९१, २४४, २९५
चक्खुन्द्रियं	११, २२
चङ्की, ब्राह्मणो	४२७, ४३१, ४६२, ४७४
चञ्चलिकप्पे, पटिवसति	४८२
चण्डालकुला	४४७
चतुत्थं, ज्ञानं	१७, २३, ७५, १३८, २२१, २४०, २६३, २६४, ३३१, ४२३, ४९५

— उपेक्खासतिपारिमुद्धि

चतुप्पदं, वेय्याकरणं	१७१
चत्तालीसदन्तो	३८६
चन्दिमसुरिये	२४१
चन्दो, नक्खत्तानं मुखं	४०२
चम्पायं	३
चम्पं, अन्तरेन	५
चागं	४७१
चातुमहाराजिका देवा	४५९
चातुमार्यं, आमलकीवने	१४१
चातुमेय्यका, सक्या सन्थागारे	१४२
चातुम्महाभूतिको	१९५, २१३, २४०
चातुयामसंवरसंवृतो	४९
चातुरन्तो	३८३, ३९८
चातुवण्णिमुद्धि, भगवा व्याकासि	३८०
चित्तन्तरंसो	३८५
चित्तप्पटिसंवेदी	१०५
चित्तसङ्खारप्पटिसंवेदी	१०५
चित्तसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं	
इद्धिपादं भावेति	२३५
चित्तानुपस्सी	४, २३४
चित्तं, अभिप्पमोदयं	१०५
— चीवरकम्मं	१२०

— विमोचयं १०६

— समादहं १०६

चीवरेन, कायपरिहारिकेन ४२१

चुतूपपातव्राणाय, सत्तानं १३, २२१, २६५

चेतोविमुत्ति २५, ११९, १७४,

१९१, २४५, ४७९

चेलपटिकं ३१९

छ

छन्दसमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं

इद्धिपादं भावेति २३४

छन्दसो मुखं साविती ४०२

छवो, मनोदण्डो ४६, ४८

छळाभिजातियो २१६

ज

जटिलो, केणियो ३९६, ३९७, ४०१

जनकुहतत्थं १५१

जनपदत्थावरियप्पत्तो ३८३, ३९८

जनपदेसु, पच्चन्तिमेसु ४०५

जन्नुकेन, घट्टेसि २२७

जम्बुच्छायाय ३३०, ४९४

जरापारिजुञ्जं २९०

जागरियं अनुयुत्तो २२

जाणुस्सोणि, ब्राह्मणो ४६२, ४७४, ४८१

जातरूपरजतं ४२६

जातिवादो निराकतो ४०३

जालहत्थपादो ३८५

जीवको, कोमारभच्चो ३९, ४२

जैतवने, अनाथपिण्डकस्स आरामे ७२, १००,

१०७, ११४, १२०, १७६,

२४७, २६७, २८६, ३४४,

३४६, ३५२, ३५९, ४०१,

४०३, ४६९

जोतिपालो, माणवो २७२-२७४, २८०

झ

ज्ञानानि, चत्तारि भावेन्ति २३८

ज्ञानं, अप्पाणकं ३२७, ३२८, ४९०, ४९१

अ	
आतिदासी	२८७
आतिपारिजृञ्चं	२९०
आतिसालोहितकरणीयं	४५०

त

तक्कपरियाहतं	२१९
तक्की होति, वीमंसी	२१९
— सत्था	२१९
तण्डुलपटिभस्तानि	२७७
तण्डुलपालिद्वाराय	४४९
तण्हाक्खयो	११८, ३३३
तण्हादासो	२९३, २९६
ततियं, ज्ञानं	१२, १६, २३, ७४, १३८, २२१, २३९, २६३, ३३१, ४२३, ४९५
तत्थ परिनब्बायी	१६, १८, ११८, ३९५
तत्रग्गिबेस्सन	१९४, १९५
तथागतं, विनायकं	३४१
तथागतो, किंवादी	२२०
तपं	४७१
ताहक्खो, ब्राह्मणो	४६२, ४७४
तालावत्थुकता	१५०, १८२
तार्वतिसा, देवा	३०४, ३७९, ४५९
तिकोटिपरिसुद्धं, मंसं	३९
तिक्खिन्द्रिये	३३४
तिणभक्खो	८, ४१८
तिणुकूपमा	३४
तिण्णविक्किच्छो	१८६, ३९४, ४२३
तित्थायतनं	१७५
तिरच्छानकथं, कथेन्तिया	२११, २२४, २४७, २५५
तिरच्छानयोनि	४५९
तिरोभावं	१९०, २४१
तुसिता देवा	४५९
तेचीवरिको	३४८
तेजोकायो	२१६
तेजोधानु	१०२
तेजोसमा, भावना	१०३
तेविज्जानं	४६३
तेविज्जो, भगवा	१७४

तोदेय्यपुत्तो, माणवो

४६९, ४७३, ४७८,

४७९, ४८०

तोदेय्यो, ब्राह्मणो

४६२, ४६३

तं जीवं तं सरीरं

१०७, १७६

थ

थपतयो, इसिदत्तपुराणा

३७१

थपति, पञ्चकङ्गो

७२, ७३, २४७,

२४८, २५४

थीनमिद्धनीवरणं

४७५

थीनमिद्धं

१४९

थुल्लकोट्टिका, ब्राह्मणगहपतिका

२८१, २८२

थुल्लकोट्टिकं, कुरुनं निगमो

२८१, २८६

द

दक्खिणागिरि

४४९

दक्खिणेत्यो

१३०

दण्डकारञ्जं

५१

दण्डानि

४३

दद्दुलभक्खो

८, ४१८

दवत्ते

१३०

दसमो, गहपति, अटुकनागरो

१५, १८, १९

दहरो

२४९

दानकथं

५२, ४९३

दासिया, पुण्णिकाय

४७३

दासो च, अय्यो चैव

४०५

दिट्ठधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पत्तो, भगवा

४८३,

४८४

दिट्ठधम्मो

३९४

दिट्ठिकन्तारो

१७९

दिट्ठिगतानि

१७८

— अव्याकतानि

१०७

दिट्ठिगतं

१७९, १९४

दिट्ठिगहनं

१७९

दिट्ठिनिज्झानक्खन्ति

४३४

दिट्ठिप्पत्तो

१२२, १६७, १६८

दिट्ठिविप्पन्दियं

१७९

दिट्ठिविसूकं

१७९

दिट्ठिसंयोजनं

१७९

दिट्ठी

१९५

दिट्ठीनं पहानं

१९४

दिब्बाय, सोतघातुया	१९०, २४२	देवानमिन्दो, सक्को	३०४-३०६
दिब्बे, कामे	३०७	देवा, मनोसत्ता	४९
दिब्बेन, चक्खुना	१२५, १९१, २४४, ४९५	देवी, मल्लिका	३५६
दिवाविकालभोजनं	१३२	दोणमिते, सुखदुक्खे	२१७
दीघङ्गुलि	३८५	दोसो	१८४
दीघतपस्सी, निगण्ठो	४३, ४६, ४८, ५३	द्वदन्तरकप्पा	२१६
दीघनखो, परिव्वाजको	१९३, १९४	द्वट्ठिपादा	२१६
दीघो, कारायनो	३६५	द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि	३८३, ३८४, ३९१, ३९२, ३९८
दुक्करकारको	६१	द्वागारिको	७, ४१८
दुक्करकारिका	३३८	द्वालोपिको	७, ४१८
दुक्करचरिया, उरुवेलायं	३२३	द्वे व वण्णा	४०५
दुक्खतो	११८		
दुक्खनिरोधगामिनि, पटिपदं, अरियसच्चं	२३३	ध	
दुक्खनिरोधगामिनी, पटिपदा	१४, ११३, १२५, २६५, ४२४, ४९६	धनञ्जानि, ब्राह्मणो	४४९, ४५०, ४५७, ४६१
दुक्खनिरोधो	१४, ११३, १२५, २३३, २९५, ४२४	धनञ्जानी, ब्राह्मणी	३२३, ४८३
दुक्खसमुदयो	१४, ११३, १२५, २३३, २६५, ४२४, ४९५	धनानि, चत्तारि	४४३
दुक्खा, ओपक्कमिका	३३०, ४९०, ४९४	धनुकलापं	४४४
दुक्खेन खो सुखं अधिगन्तव्यं	१२०	धम्मचक्रप्पवत्तनं	३३५
दुक्खं	१४, ५३, ११३, १२५, २६५, ३९३, ४२४, ४९५	धम्मचक्रं	३३७
— अरियसच्चं	२३३	धम्मदेसना, सामुक्कसिका	५३, ३९३
दुज्जानो, अञ्जदिट्ठिकेन	१८०	धम्मन्वयो, भगवति	३६७, ३६९, ३७०
दुतियं, ज्ञानं	१२, १६, २३, ७४, १३८, २२०, २३९, २६३, ३३१, ४२३, ४९५	धम्मपरियायं, आजानीयसुसूपमं	१२९
दुद्दसो	३३२	धम्मराजा	३०६, ३८३
दुरनुबोधो	१८०, ३३२	धम्मविचयसम्बोज्झङ्गं भावेति	२३५
दुविञ्जापये	३३४	धम्मा, आदिकल्याणा	२३
देवकतसोब्भो	२११	धम्मानं पटिघाताय, आसवट्टानीयानं	१२९
देवता	२६४	धम्मानुपस्सी	४, २३४
देवताकरणीयं	४५१	धम्मानुसारी	१२२, १६७, १६९
देवदत्तो	३००, ३०७	धम्मिकथा	२१२, ३५६
देवमनुस्सानं सत्था	९, २३, २८१	धम्मद्वेसा, चत्तारो	२९२
देवलो, इसि, असितो	४११, ४१२	धम्मो, अपण्णको	७७, ७९, ८६, ८७
देववने, सालवने	४२७	— गम्भीरो	३३२
देवा	२१६, ३७८	धम्मं देसेति, आदिकल्याणं	९
— तावत्तिंसा	३०४, ३७९	धावे	१३०
		न	
		नएहिभट्ठन्तिको	७, ४१८
		नक्खत्तानं मुखं, चन्दो	४०२
		नत्तिट्ठभट्ठन्तिको	७
		नत्थि दिन्नं	२१२

— पञ्चयो, सत्तानं सङ्किलेसाय	२१५	नीवरणे, पहाय	१२, ४२३
— यिट्टं	२१२	नीवारभक्खो	८, ४१८
— हेतु, सत्तानं सङ्किलेसाय	२१५	नेला, वाचा	१०
नदी, अचिरवती	३६०, ३६२	नेवसञ्जानासञ्जायतनं	७५, २३६ ३२२, ४८६
न निमित्तगाही होति	११	नेसादकुला	४४७
नन्दं, वच्छं	२२३	प	
नळकपाने, पलासवने	१४८		
नळकारगामो	४७८	पञ्चन्तिमेसु, जनपदेसु	४०५
नागावाससते, एकूनपञ्चास	२१६	पञ्चासीसमानरूपो	२२७
नागं, एकपुण्डरीकं	३५९	पच्छासमणो, अङ्गुलिमालो	३४६
नातपुत्तो, निगण्ठो	४३-४५, ४९, ५५, ६७, २२५, २५७	पच्छिमसोपानकळेवरा	३१९
नानातिथिया	१२२	पञ्चकङ्गो, थपति	७२, ७३, २४७, २४८, २५४
नानावेरज्जकानं	४०३, ४२८	पञ्च धम्मा, बुद्धे	२३२
नानुव्यञ्जनगाही	२२	— नीवरणे	२२०
नाळन्दा	५०	पञ्चवगिया, भिक्खू	३३६-३३९, ४९४, ४९५
नाळन्दायं, विहरति भगवा	४३	पञ्चसतविहारं कारापेसि, आनन्दस्स	१९
नाळिजङ्घो, ब्राह्मणो	३५३, ३५६	पञ्चिन्द्रियाणि	२३५
निगण्ठिगम्भा	२१६	पञ्चोरम्भागियाणि, संयोजनानि	११४, ११५, ११७
निगण्ठो, दीवतपस्सी	४३, ४६-४८, ५३	पञ्जवा	२३
— नातपुत्तो	४३-४५, ४९, ५५, ६७, २२५, २५७	पञ्जा	३२१, ४४३, ४८५, ४८६
निगहितोसि	२२६	पञ्जाक्खन्धेन, समन्नागतो	२३३
निग्रोधपरिमण्डलो	३८५	पञ्जावलं	२३५
निग्रोधारामे, कपिलवत्थुस्मि	२०	पञ्जाविमुत्ति	२५, ११९, १७४, १९१
निद्रितचीवरो	१२०	पञ्जाविमुत्तो	१२२, १६७, १६८, २४५
निपका	४	पञ्चिन्द्रियं	१६९, १७०
निब्वानं	११८, ३३३	पञ्हुं, उभतोकोटिकं	६८, ६९
निमित्तगाही	२२, ४२२	पटिक्कमो, नो	४५८
निमि, राजा	३०५	पटिघो	१०५
निम्मानरती, देवा	४६०	पटिच्चसमुप्पन्ना	१९६
निरयपाला	४५१, ४५२	पटिनिस्सगानुपस्सी	१०६
निरयसते	२१६	पटिपदा, आकारवती	२६१, २६३
निरयो	४५९	पटिपुगलो	३३६
निरुपधि	१३८	पटिराजानो	३४७
निरोधधम्मा	१९८	पटिविरतो, आमकमंसपटिग्गहणा	११
निरोधानुपस्सी	१०६	— बीजगामभूतगामसमारम्भा	१०
निरोधं	५३, ३९३	पटिसङ्ग, योनिसो	२२
निल्लोपं	३१५	पठमाभिनिम्बिदा	२५
नीवरणा	४७५	पठमं, ज्ञानं	१२, १६, २३, ७४, ११८, १२४, १३८, २२०, २३८, २६३, ३३१, ४२३, ४९४, ४९५

पठवीकसिणमेको, सञ्जानाति	२३८	- वेखनसो	२६७
पठवीकायो	२१६	- सकुलुदायि	२४६, २५५, २६३, २६५
पठवीधातु	१०१	- सन्दको	२११, २१२, २२३
पठवीसमा, भावना	१०३	- समणमुण्डिकापुत्तो	२४८
पणामितो, भिक्खुसङ्घो	१४२, १४४	परियायदेसिता, वेदना	७३
पणामेमिवो	१४२	परियोगाळहधम्मो	३९४
पणीतो	३३२	परियोसानकल्याणं	१०, २३, २८१, ३८२, ३९६, ४२०, ४२७
पण्डितवेदनीयो	१८०, ३३२	परिसा, द्वे	४१६
पत्तधम्मो	३९४	पलासवने, नळकपाने	१४८
पत्तिकाया	२९४	पलोकतो	११८
पदको	३८२, ३९०, ३९७, ४०३, ४२९, ४३२, ४८३	पविवित्तो	२२९
पधानविम्भन्तो	३३७	पसन्नचित्तं	३९६
पधानियङ्गानि, पञ्च	३३९, ३७६	पसेनदि, कोसलो	३४६, ३४७, ३५३, ३५८-३६०, ३६३, ३६५, ३६७, ३७२-३७५, ३७८, ३७९
पपातसतानि	२१६	पस्सद्विसम्बोज्झङ्गं, भावेति	२३५
पपाता	२१६	पहूतजिह्वताय	३८४, ३९१, ३९२, ३९९
पव्वजितभयानि	१४४	पहूतजिह्वो	३८६
पव्वज्जा, अब्भोकासो	१०, ४२०, ४८४	पाटलिपुत्तकं	१९
परतो	११८	पाटलिपुत्तं, अनुप्पत्तो	१५
परदत्तवुत्ते विहरन्ते, भिक्खू	३६८	पाटिपदो, सेखो	२४
परदवुत्ता विहरन्ति, भिक्खू	१३७	पातिमोक्खसंवरसंवुत्तो	२१
परनिम्मितवसवत्ती, वा देवा	४६०	पादमण्डनानुयोगमनुयुत्तो	३८८
परन्तपो	५, ८, ८९, ९०, ४१५, ४१९	पापियंसो, उच्चाकुलीनता	४४२
परमकुसलं	२४८	- उल्लारभोगता	४४२
परमनिपच्चकारं	३६७, ३७१	पायमाना पि	४०४
परमो, वण्णो	२५८, २६७	पारिचरिया, चतस्सो	४४१
परलोकवज्जभयदस्साविने	३३४	पारिजुञ्जानि	२८९, २९०, २९२
परवम्भना	७९	पावारिकम्बवनं	४३, ४८
परिक्खीणभवसंयोजनो	१६७, १८५, २२२	पाहुनेय्यो	१३०
परिणायकरतनं	३८३, ३९८	पिञ्जाकभक्खो	८, ४१८
परिव्वाजकसते	२१६	पिटकसम्पदाय	४३२
परिव्वाजका	२२४	- धम्मं देसेति	२१९
- अञ्जतित्थिया	११४	पिट्ठि, आगिलायति	२१
परिव्वाजकारामो, एकपुण्डरीको	१७३	पिट्ठिकण्टकं	४९३
- मोरनिवापो	२२४, २५५	पिण्डपातिको	२३०, ३४८
परिव्वाजको, उग्गाहमानो	२४७, २४९	पिण्डपातेन, कुच्छिपरिहारिकेन	११, ४२१
- कन्दरको	३	पियजातिका	३५३
- दीवनखो	१९३, १९४		
- मागण्डियो	१९८, २०६, २१०		
- वच्छगोत्तो	१७३, १७४, १७६, १८४, १८९		

पिलक्खुगुहायं, पटिवसति	२११
पिसाचा	२१६
पीतिप्पटिसंवेदी	१०५
पीतिसम्बोज्झङ्गं भावेति	२३५
पीतिसुखं, विवेकजं	१२
— समाधिजं	१२
पुक्कुकुसकुला	४४७
पुग्गलवेमत्तता	६६
पुग्गला, चत्तारो	८९, १३७, ४१५
पुच्छा, अधिब्रह्मं	३८०
पुञ्जकिरियवत्थु	४७७
पुञ्जं, नत्थि ततोनिदानं	२१४
पुण्णिकाय, दासिया	४७३
पुण्णो, कोलियपुत्तो, गोवतिको	६१, ६३, ६५
पुथुज्जनो	११५
पुब्बका, इसयो	४७५
पुब्बन्तो	२५६, २५७, २५९
पुब्बपेतकरणीयं	४५०
पुब्बारामो, मिगारमातुपासादो	३५३
पुब्बेनिवासानुस्सति	२२१
पुब्बेनिवासानुस्सतिग्राणं	१३, २६४, ४२३
० ज्ञाणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि	३३१, ४९५
पुब्बेनिवासं	१३, २४, ३७, १२५, २५७
— अनुस्सरन्ति	२४३
पुरिसदम्मसारथि	९, २३, ७७, १८१, १९८, २२०, ३८२, ३९६, ४२७, ४६२
पुरिसभूमियो, अट्ट	२१६
पूतिमूलानि, लोमानि	४९३
पूरणो, कस्सपो	२२५, २२६
पेत्तिविसयो	४५९
पेस्सो, हत्थारोहपुत्तो	३, ४, ६, ७
पोक्खरसाति, ब्राह्मणो	४६२, ४७३, ४७४
पोतलियो, गहपति	२७, ३३
पंसुकूलिका	२३०, ३४८

ब

बन्धनागारिको	८
वरिहिसत्थाय, दम्भा लूयन्तु	९
वलानि, पञ्च, भावेन्ति	२३५
बळवाभिरथेन	४८१

बाराणसियं, भगवा कस्सपो	२७५
बाराणसी	२७५, ३३६, ३३७, ४१४
बालवेधिरूपे	३६९
बाहितिका	३६३
बाहुल्लिको	३३८
— समणो गोतमो पधानविम्भन्तो	४९५
बिम्बिसारो, सेनियो	३९८, ४३१
बीजगामभूतगामसमारम्भा, पटिविरतो	१०
बुद्धचक्खुना	३३४
बुद्धे, पञ्च धम्मा	२३२
बुद्धो	३८२, ३९६, ४२७, ४६२
बेलुकाहारा	२२९
बेलुवगामके	१५
बोज्झङ्गे, सत्त, भावेन्ति	२३५
बोधि राजकुमारो	३१८-३२०, ३४०, ३४२, ३४३
बोधिलाभं	४९५
बोधिसत्तचरिया	३२०, ४८४
व्याकृतं	११२
व्याधिपारिजुञ्जं	२९०
व्यापन्नचित्तो	३१२
व्यापादनीवरणं	४७५
व्यापादसङ्कप्पो	२५२
व्यापादानुसयो	११५
व्यापादो	१०४, ११४, ११५, ११६, १४९
ब्रह्मचरियपरियोसानं	६६, १६२, १९२, २१०, २८६, ३३७, ३३८, ३३९, ३४२, ३५०, ४०२
ब्रह्मचरियवासो	११९
— समणे गोतमे	२२३
ब्रह्मचरियानि, अनस्सासिकानि	२१२, २१७, २१८
ब्रह्मचरियानुगहाय	२२
ब्रह्मचरियं	१०, १०९, ३८२, ४२०, ४७१
— अनस्सासिकं	२१८, २२०
— सङ्खल्लितं	१०, २८२, २८३, ४२०, ४८४
ब्रह्मजा	३१०
ब्रह्मादायादा	३१०, ४०४
ब्रह्मदेय्यं, राजदायं	४२७, ४२९
ब्रह्मनिम्मिता	३१०, ४०४

ब्रह्मभूतेन अत्तना, विहरति	६, ९	- एमुकारी	४४३, ४४१, ४४८
ब्रह्मयाचना	३३२	- घोटमुखो	४१४, ४१७, ४२४, ४२६
ब्रह्मलोकगार्मिनि च पटिपदं	४७९	- चङ्की	४२७, ४३१, ४३२, ४७४
ब्रह्मलोकाधिमुत्ता	४६०	- जाणुस्सोणि	४७४, ४८१
ब्रह्मलोकूपगो	३०२	- धनञ्जानि	४४९, ४५०, ४५७, ४६१
ब्रह्मलोको	२४२, ४६०, ४७९	- नाळिजङ्घो	३५४, ३५६
ब्रह्मवच्छसी	४३०	- गोखरसाति	४७४
ब्रह्मवण्णी	४३०	- ब्रह्मायु	३८२, ३८४, ३८९, ३९०-३९४
ब्रह्मविहारे	३०८	- भारद्वाजगोतो	१९९
ब्रह्मविहारे, चत्तारो	१०४, ३०२	- व सुक्को वण्णो	४०४
ब्रह्मसहव्यताय, मग्गो	४५७	- व सेट्ठो -	४०४
ब्रह्मस्सरो	३८६	- सञ्जयो	३७५
ब्रह्मा	३८०	- सेलो	३९७
- उपेक्खाविहारी	४१	भ	
- मेत्ताविहारी	४०		
- सहम्पति	१४३, ३३३, ३३५	भगवति, धम्मन्वयो	३६७
ब्रह्मानं सहव्यताय, मग्गो	४६०, ४७८, ४७९	भगवतो, सितस्स पातुकम्माय	२७१
ब्रह्मायु, ब्राह्मणो	३८२, ३८४, ३८९-	भगवा	२३, ७७
ब्रह्मजुगत्तो	३९४	- आसीतिको	३७१
ब्रह्मनापेसा, सनङ्कुमाराने	३८५	- कस्सपो	२७१
ब्रह्मना, सनङ्कुमाराने	२६	- - बाराणसियं	२७५
ब्रह्मनोपुत्ता	२६	- खत्तियो	३७१
ब्राह्मणकञ्जाय, खत्तियकुमारो	३१०	- तेविज्जो	१७४
ब्राह्मणकुमारो, खत्तियकञ्जाय	४०९	- दिट्ठधम्माभिञ्जावोसानपारमिप्पतो	४८३
ब्राह्मणकुला	४०९	- निट्ठित्तीवरो	१२०
ब्राह्मणगृहपतिका	४०८	- महापुरिसलक्खणसमन्नागतो	३८२
- मिथिलेय्यका	४२७	भगिनिवादेन	२८९
ब्राह्मणमहासाला	३८९	भगु	४३३, ४७२
- कोसलका	४६२	- आयस्मा	१४८
ब्राह्मणा, अन्धवेणूपमा	४७४	भगवो	२७८
ब्राह्मणानं अन्धवने, तोदेय्यानं	४७१	भगुसु	३१८, ३४३
- तेविज्जानं	४८३	भद्दालि	१२०, १२१, १२६, १३०
- नानावेरज्जकानं	४८२	भद्दियो, आयस्मा	१४८
ब्राह्मणियो, उतुनियो	४२८	भयदस्सावी	२१
ब्राह्मणियोनिजा	४०४	भवासवा	१४, १२५, २२२, २६५, ४९६
ब्राह्मणिसयो	४०४	भारद्वाजगोतो, ब्राह्मणो	१९९
ब्राह्मणी, धनञ्जानी	४११, ४१२	भारद्वाजपुच्छाविसज्जनं	४३१
ब्राह्मणो	४८२, ४८३	भारद्वाजो	४३२, ४३३, ४६२, ४७२, ४८४, ४९६
	३५०, ३७५, ४४१, ४७१		

भावना, आकाससमा	१०४
— आपोसमा	१०३
— तेजोसमा	१०३
— पृथ्वीसमा	१०३
— वायोसमा	१०४
भिक्षुचरियं	४४३
भिक्षु, अस्साजानीयूपमो	१२८
भिक्षुसङ्घो, पणामितो	१४२, १४४
भिक्षुस्स, आतुमारी	१३२
भिक्षु, पच्चवगिया	३३६-३३९, ४९४, ४९५
भूनहुनो, समणो गोतमो	१९८
भेसकळावने, भिगदाये	३१८, ३४३
— सुमुमारगिरे	३१८, ३४३
भोगपारिजुञ्जं	२९०
भोजने मत्तञ्जू	२२, २४

म

मक्कटच्छापकं	५७
मक्खलि, गोसालो	२२३, २२५, २२६
मखादेवम्बवने	३००, ३८९, ३९०
मखादेवो	३०२
— राजा	३००, ३०१, ३०८
मगधेसु, अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो	४८७
मग्गे	३०९
— ब्रह्मसहव्यताय	४५७
— ब्रह्मानं सहव्यताय	४७८
मग्गं	५३, ३९३
मङ्गुगुरच्छवि	४९४
मच्छविलोपे, केवट्टे	१४१
मज्झेकल्याणं	१०, २३, २८१, ३८२, ३९६, ४२०, ४२७
मणिरतनं	३८३, ३९८
मण्डले	१३०
मत्तञ्जू, भोजने	२२, २४
मधुरायं, विहरति, गुन्दावने	३१०
मधुरियं	३८१
मनिन्द्रियं	११, २२, ४२२
मनुस्सकसटे, एवं	५
मनोकम्मं	४४, ९७, ९८
— महासावज्जतरं	४५

मनोदण्डो	४६, ४८, ५०
— छवो	४६, ४८
मनोदण्डं	४३, ४४
मनोपदोसेन, भस्मं करिस्सामि	५०
मनोसङ्खारं	६४
मनोसत्ता, देवा	४९
मनोसमाचारो, ओपारम्भो	३६०
मन्ताणिपुत्तो, गग्गो	३४८
मन्ताणी	३४८
मन्तानं	४७२
— पवत्तारो	४७२
मल्लिका	३५३
— देवी	३५६
मल्लिकाय, आरामे पटिवसति	२४७
महम्मत्तं	२४३
महाकच्चानो, आयस्मा	३१०
महाजानियो	३३६
महानाम	२१
महापञ्जो	३९८, ४७६
महापुरिसलक्खणसमन्नागतो, भगवा	३८२
महामत्तं, सिरिवड्डं	३५९
महामोगल्लानो, आयस्मा	१६१
महारजक्खे	३३४
महावने, कूटागारसालायं	१७३
महासावज्जतरो व कायदण्डो	४६, ४८-५१
महासावज्जतरं कम्मं	४५
— मनोकम्मं	४५
महिद्धिको, वच्छगोतो भिक्षु	१९२
मागण्डियो, परिब्बाजको	१९८, २०६, २१०
मागधो, अजातसत्तु	३६३
— राजा	४३१
— सेनियो	३४७, ३९८, ४३१
मागविको	८
माणवो, अस्सलायनो	४०३, ४०४, ४४१
— उत्तरो	३८२, ३८३, ३८४
— कापटिको	४३१
— जोतिपालो	२७२-२७४, २८०
— त्तोदेय्यपुत्तो	४६९, ४७३, ४७८, ४८०
— वासेट्टुभारद्वाजो	४६३, ४६८
— वासेट्टो	४६३

- सङ्गारवो	४८२, ४८३, ४९६	मूळहगम्भं	३४९
- सञ्जिकापुत्तो	३१८, ३४२	मेज्जारञ्जं	५१
- सुभो	४६९, ४७९, ४८०	नेत्ताविहारी, ब्रह्मा	४०
मातङ्गारञ्जं	५१	मेत्तासहगतेन चेतसा	१७, ३९, ३०१, ३०८, ३६०
मातलि, सङ्गाहको	३०५	मेत्तं	१०४
मातापितृहि, अनुञ्जातो	२८२	मेदढुम्पं, सक्यानं निगमो	३६५, ३६६
मातापेत्तिकसम्भवो	१९५, २४०	मोरनिवापो, परिब्बाजकारामो	२२४, २५५
मानुमारी, भिक्खुस्स	१३२	मोहो	१८४
माधुरो, अवन्तिपुत्तो	३१०, ३१६	मंसखलं, एकं	५०
- राजा	३१०, ३१६	मंसपेसूपमा, कामा	३४
मानुसका, कामा	३०७	मंसं, उद्दिस्सकत्तं	३९
माया, आवट्टनी	५७	- तिकोटिपरिसुद्धं	३९
मायावी, गोतमो	४७		
मायं जानाति, आवट्टनि	४७, ५४		
मालुक्यपुत्तस्स, अब्याकतपञ्हा	१०७	यञ्जत्थाय, उसभा हञ्जन्तु	९
मालुक्यपुत्तो, आयस्मा	१०७, ११३, ११४	यञ्जा, अगिहुत्तमुखा	४०२
मिगदाये, इसिपतने	२७५, ३३६, ३३७	यत्ताधिकरणमेनं	२२
- भेसकळावने	३१८, ३४३	यथाकम्मूपगे, सत्ते	१३
मिगभूतेन चेतसा	३६८	यमतग्गि	४३३, ४७२
मिगारमातुपासादो, पुब्बारामो	३५९	याचितकूपमा, कामा	३५, ३६
मिच्छादिट्ठि	६२, ७९, ३१२, ४४३	यामा, वा देवा	४५९
- अकिरियवादो	८३	यूपत्थाय, रुक्खा छिज्जन्तु	९
मिच्छापटिपन्नो	४६९	योगक्खेमं	१६
मिच्छावाचा	७९	योनकम्बोजेसु	४०५
मिच्छासङ्कप्पो	७९	योनिपमुखसतसहस्सानि	२१६
मितामच्चकरणीयं	४५०		
मिथिला	३००, ३८४, ३८९	र	
मिथिलायं, पटिवसति	३८२	रजकपुत्तो, रत्तपाणि	५८
मिथिलेय्यका, ब्राह्मणगहपतिका	३८९	रजोघानुयो	२१६
मुखतोजाता	३१०	रजोपथो, घरावासो	४२०, ४८४
मुग्गपटिभस्तानि	२७७	रट्टपालपब्बज्जा	२८१
मुग्गयूसं	३२९, ३९३	रट्टपालो	३८१
मुण्डकस्स, समणकस्स	४८२	- अय्यपुत्तो	२८९
मुत्ताचारो	७, ८९, ४१८	- आयस्मा	२८६, २८७, २८९, २९७
मुदितासहगतेन चेतसा	४१, ३०१, ३०८, ४६०	- कुलपुत्तो	२८१-२८५
मुदितं	१०५	रतनानि, सत्त	३९८
मुदिन्द्रिये	३३४	रत्तपाणि, रजकपुत्तो	५८
मुदुचित्तं	३९३	रत्तिभोजना, अञ्जत्रेव	१६२
मुदुतलुनहत्थपादो	३८५	रत्तूपरतो	१०, ३१५
मूसिकुक्करो	२७७	रथकाया	२९४
		रथकारकुला	४४७

रसगसगगी	३८५
रागो	१०५
राजकरणीयं	४५१
राजकुमारो, अभयो	६७, ६८, ७१
— बोधि	३१८-३२०, ३४०, ३४२, ३४३
राजगहे	३९, ६७, ९२, १५६, १८४, १९३, २२४, २५५, ४४९
राजगहं, वस्सावासं ओसटा	२२५
राजगुणे	१३०
राजञ्जकुला	४०८
राजदायं, ब्रह्मदेयं	४२७, ४२९
राजा	३९८

— पसेनदि	३४६, ३४८, ३५३, ३५८- ३६०, ३६३, ३६५, ३६७, ३७२- ३७५, ३७८, ३७९
----------	---

— मागघो	४३१
रामपुतो, उदको	३२२, ३२३, ३३२, ४८६
रामो	३२३, ४८६, ४८७
राहुलो, आयस्मा	९२, ९९, १०१, १०६
रुक्खफलूपमा, कामा	३६, ३७
रुक्खमूलिका	२३१
रुचि	४३४
रूपगतं	११८
रूपसञ्जी	२३६
रूपस्स अत्यङ्गमो	१७९
— समुदयो	१७९
रूपी, कायो	१९५
— चातुम्महाभूतिको	१९५
रूपं	१००, १७९
रेवतो, आयस्मा	१४८
रोगतो	११८

ल

लिच्छवि, वेसालिका	३४७
लोकविद्	९, २३, ७७, १९८, २२०, २८१, ३८२, ३९६, ४२७, ४६२
लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु अनवयो	३८२, ३९०, ३९७, ४०३, ४२९, ४३२, ४८३
लोके, विवट्टच्छदो	३९८

— सम्मासम्बुद्धो विवट्टच्छदो	३८३
लोको, अताणो	२९३, २९४
— अतित्तो	२९३, २९६
— अनन्तवा	१०७, १७६
— अनभिस्सरो	२९३, २९४
— अन्तवा	१०७, १७६
— असस्सतो	१०७, १७६
— अस्सको	२९३, २९५
— ऊनो	२९३, २९६
— एकन्तमुखो	२६१, २६३, २६४
— सस्सतो	१०७, १११, १७६, १७७, १७९
लोकं, सदेवकं	३९६
लोमानि, पृतिमूलानि	४९३
लोमो	१८४
लोहितपाणि	३४४

व

वचीकम्मं	४४, १५, ९८
वचीदण्डो	४३, ४४, ४८, ५०
वचीसङ्घारं	६४
वच्छगोत्तो, आयस्मा	१९१
— परिब्बाजको	१७३, १७४, १७६, १८४, १८९
— भिक्खु, महिद्धिको	१९२
वच्छं, नन्दं	२२३
वजिरी, कुमारी	३५६
वणिज्जा	४७०
वण्णा, चत्तारो	३१४, ३७५
— द्वेव	४०५
वण्णो, परमो	२५८, २६७
वत्थगुम्हे, कोसोहिते	३८४, ३९१, ३९२, ३९९
वयधम्मा	१९६
वरधरो	२२४
वस्सावासो	२७६
वळवाय, गद्रभेन	४१०
वाकचीरं	४१८
वाचा, नेला	१०
वाचाविक्षेपं	२१९
वादप्पमोक्खाय, चर	२२६
घादं आरोपेहि, कथावत्थुस्मि	४७
वामको	४३३, ४७२

वामदेवो	४३३, ४७२	विरागानुपस्सी	१०६
वायोकायो	२१६	विरियसम्बोज्झं भावेति	२३५
वायोधातु	१०२	विरियिन्द्रियं	१६९, १७०, २३५
वायोसमा, भावना	१०४	विरियं	३२१, ४८५, ४८६
वासभाय, खत्तियाय	३५७	विवट्टकप्पे	१३, १९१, ४२३
वासेट्टुभारद्वाजा, माणवा	४६३, ४६८	विवट्टच्छदो, लोके	३९८
वासेट्टो	४३३, ४६२, ४७२	विवाहो	३९८
— माणवो	४६३	विवेकजं, पीतिमुखं	१२
वालकम्बलं	४१८	विसमचारी	४५४
विकालभोजना, विरतो	१०	विसंयुत्तो	१३७, १३८
विकालभोजनं	१३२	विहिंसासङ्कप्पो	२५२
विगतकथङ्कथो	१८६, १८७, ३९४	विहिंसूपरतिया	२२
विघातगम्भं	३४९	— ब्रह्मचरियानुगहाय	३८७
विघातो	१९४	विहेसा	१०४, १९४, ३३३
विचिकिच्छानीवरणं	४७५	वीमंसानुचरितं	२१९
विचिकिच्छानुसयो	११५	वीमंसासमाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं,	
विचिकिच्छो	११४-११६, १४९	इद्धिपादं भावेति	२३५
विजायमाना पि	४०४	वीपंसी, तक्की होति	२१९
विजितावी	३९८	वीसवस्ससतिको	३९०
विज्जाचरणसम्पन्नो	९, २३, २५, २६, ७७, १९८, २२०, २८१, २८२, ३९६, ४२७, ४६२	वसितवन्तो	१६७
विज्जाणगतं	११८	वुसितवा	१८५, २२२
विज्जाणञ्चायतनं	१७, ७५, ११९, २३६	वेखनसो, परिब्बाजको	२६७
विज्जाणसङ्ख्खविमुत्तो	१८२	वेगळिङ्गं, नाम गामनिगमो	२७१, २७७
विज्जाणस्स अत्थङ्गमो	१७९	वेदना	७२, १००, १७९, १९५
— समुदयो	१७९	— कति	७२
विज्जाणं	१००, १७९	वेदनागतं	११८
— एत्थ	२४०	वेदना, तिस्सो	७३
— सतानुसारि	३३१, ४९४	— द्वे	७३
विड्डभो, सेनापति	३५७, ३७८, ३८०	वेदनानुपस्सी	४, २३४
विदेहानं	३०४, ३०६	वेदना, परियायदेसिता	७३
विदेहेसु	३८२, ३८४, ३८९	वेदनाय अत्थङ्गमो	१७९
विनये, अरियस्स	१२३	— समुदयो	१७९
विनायकं, तथागतं	३४१	वेदनासङ्ख्खविमुत्तो	१८२
विनीवरणचित्तं	५३, ३९३	वेदानं, तिण्णं, पारगू	३८२, ३९०, ३९७, ४०३-
विपस्सना	१८९		४२९, ४३१, ४८२
विमोक्खे, अट्ट, भावेन्ति	२३६	वेनकुला	४४७
विमोचयं, चित्तं	१०६	वेय्याकरणो	३८२, ३९०, ३९७, ४०३,
विरागधम्मा	१९६		४२९, ४३२, ४६३, ४८३
		वेय्याकरणं, चतुप्पदं	१७१
		बेलट्टुत्तो, सञ्जयो	२२५

वेसारज्जप्पतो	१८६, १८७, ३९४
वेसालिका, लिच्छवी	३४७
वेसालिकं	१९
वेसालियं	१५, १७३
वेस्सा	३७५
वेस्सामित्तो	४३३, ४७२
वेस्सो	४४१, ४४४, ४४६
वेळुवने, कलन्दकनिवापे	६७, ९२, १५६, १८४, २२४, २५५, ४४९, ४५०
वोहारसमुच्छेदो	२८, ३७, ३८
वोहारा समुच्छिन्ना	२८

स

सकदागामि	१५१
सकुला, भगिनी	३७३
सकुलुदायी	२२४, २४६
— परिव्राजको	२४६, २५५, २६३, ३६५
सक्कायदिट्ठानुसयो	११५
सक्कायदिट्ठि	११४, ११५
सक्केसु	२०, ३६५
सक्को, देवानमिन्दो	३०४-३०६
सक्यपुत्तिया	३४५
सक्यपुत्तो	७७, २८१
— गोतपो	३९६, ३९८, ४२८, ४६२
— सक्यकुला पब्बजितो, गोतपो	३९०
सक्या, कापिलवत्थवा	२०, २६
सक्यानं निगमो, मेदळुम्पं	३६५, ३६६
सक्या, सन्थागारे चातुमेय्यका	१४२
सगगकथं	५२, ३९३
सगगं, लोकं उपपन्ना	२४५
सङ्कप्पा, अकुसला	२५०
— कुसला	२२३
सङ्किच्चं, किसं	१९६
सङ्खत्ता	१०, २८२, २८३,
सङ्खलितं, ब्रह्मचरियं	४२०, ४८४
सङ्खारगतं	११८
सङ्खारसङ्खविमुत्तो	१८२
सङ्खारा	१००, १७९
सङ्खारानं, अत्यङ्गमो	१७९
— समुदयो	१७९

सङ्गारव-धनञ्जानीवत्थु	४८२
सङ्गारवो, माणवो	४८२, ४८३, ४९६, ४९७
सङ्गाहको, मातलि	३०५
सच्चानुप्पत्ति	४३७
सच्चानुबोधो	४३४
सच्चानुरक्खणा	४३४
सच्छिकिरिया, उत्तरिमनुस्सधम्मानं	४७३
सञ्जयो	३८०
— ब्राह्मणो	३७५
— बेलट्टपुत्तो	२२५
सञ्जिकापुत्तो, माणवो	३१८, ३४२
सञ्जा	१००, १७९
सञ्जागतं	११८
सञ्जाय, अत्यङ्गमो	१७९
— समुदयो	१७९
सञ्जावेदयितनिरोधो	७६, २३६
सञ्जासङ्खाविमुत्तो	१८२
सञ्जीगम्भा	२१६
सत्तानुसारि, विञ्जाणं	३३१, ४९४
सति	३२१, ४८५, ४८६
सतिन्द्रियं	१६९, १७०, २३५
सतिपट्टाना, चत्तारो	४
सतिपट्टानेसु सुप्पतिट्ठितचित्ता	४
सतिमा	२३
सतिसम्पज्जञ्जेन समन्नागतो	१२, ४२२
सतिसम्बोज्जङ्गं, भावेति	२३५
सत्तकाया	२१६
सत्तरतनसमन्नागतो	३८३
सत्ता, कम्मदायादा	६४
सत्तागारिको	७, ४१८
सत्तानं, चुतूपपातव्राणाय	१३, २२१, २६५
सत्तालोपिको	७, ४१८
सत्ताहकालङ्कतो	३३५
सत्तुस्सदो	३८५
सत्ते, यथाकम्मूपमे	१३
सत्थलूखानि	२३०
सत्था	२८१
— अनुस्सविको	२१८
— एवंवादी	२१२, २१४, २१६
— तक्की होति	२१९

— देवमनुस्सानं	९, २३, ७७, १९८, ३८२,	सब्वूपधिपटिनिस्सगो	११८, ३३३
	३९६, ४२७, ४६२	समग्गारामो	१०
सत्थुसासने	१८६, १८७	समणकस्स, मुण्डकस्स	४८२
सदेवकं, लोकं	३९६	समणब्राह्मणा, अनुस्सविका	४८३
सद्धा	४३४, ४४३, ४८५, ४८६	समणमुण्डिकापुत्तो	२४७
— आकारवती	७७	— परिब्बाजको	२४८
सद्धानुसारी	१२२, १६७, १७०	समणे गोतमे, ब्रह्मचरियवासो	२२३
सद्धाबलं	२३५	समणो, गोतमो	६८, २२५, २२७, ३३७,
सद्धाविमुत्तो	१२२, १६७, १६९		३५३, ३५४, ३८३, ४०३,
सद्धिन्द्रियं	१६९, १७०, २३५		४६२, ४७३, ४७८, ४९४
सधम्मसञ्जति	८०	— — प्रधानविग्भन्तो, बाहुल्लिको	४९५
सनञ्जकुमारेण, ब्रह्मना	२६	— — भूनहुनो	१९८
— ब्रह्मनापेसा	२६	समतिक्कमो	१४०
सनिघण्डुकेटुभानं	३८२, ३९०, ३९६, ४०३,	समथो	१८९
	४२९, ४३१	समदन्तो	३८६
सन्तुट्ठो, इतरीतरेण चीवरेण	२२८	समन्नागतो, सम्माकम्मन्तेन असेखेन	१३०
— — पिण्डपातेन	२२८	समन्नागतो, असेखाय सम्मावाचाय	१३०
— — सेनासनेन	२२८	समयप्पवादके, तिन्दुकाचीरे, एकसालके	२४७
— होति, कायपरिहारिकेन चीवरेण	११	समवट्टकखन्धो	३८५
सन्तो	३३२	समादहं चित्तं	१८६
सन्थागारं	८, २०	समाधि	२२१, ४८५, ४८६
— पविसति	४१९	समाधिजं, पीतिसुखं	१२
सन्दको, परिब्बाजको	२११, २१२, २२३	समाधिन्द्रियं	१६९, १७०, २२५
सन्दिट्टिकं	१६३	समाधिपधानसङ्खारसमन्नागतं,	
सन्धनं	४४३	इद्धिपादं भावेति	२३५
सपदानचारिनो	२३०	समाधिबलो	२३५
सब्वकायप्पटिसंवेदी	१०५	समाधिसम्बोज्झङ्गे, भावेति	२३५
सब्वञ्जहो	३३६	समाहितं	२४३
सब्वञ्जुता, सततं समितं	२५५	समुदयं	५३, ३८३
सब्वञ्जुतं, भगवा व्याकासि	३८०	सम्पजानकारी	४२२
सब्वञ्जू	२१८, २५६, ३७४	सम्पजानमुसावादो	३४९
— समणो गोतमो	१७३	सम्पन्नकुसलं	२४८
सब्वदस्सावी	१७३, २१८, २५६, ३७४	सम्बाधो, घरावासो	१०, ४८४
सब्ववारिधुतो	४९	सम्मदञ्चाविमुत्तो	१६७, १८५, २२२
सब्ववारिफुटो	४९	सम्मदिट्टिका	२४५
सब्ववारियुतो	४९	सम्मपधाने, चत्तारो भावेन्ति	२३४
सब्ववारिवारितो	४९	सम्माआजीवेन, समन्नागतो	२५३
सब्वसङ्खारसमथो	११८, ३३३	— — असेखेन	१३०
सब्वसन्थरि	२०	सम्माआजीवो	३०९
सब्वभाभिभू	३३६	सम्माकम्मन्तेन, समन्नागतो असेखेन	२५३

सम्माकम्मन्तो	३०९	सहव्यताय, ब्रह्मानं	४६०
— भावेति	२३५	सहम्पति, ब्रह्मा	१४३, ३३३, ३३५
सम्मात्राणेन, समन्नागतो	२५३	सहस्सपुत्तो	३०५
— — असेखेन	१३०	साकभक्खो	८, ४१८
सम्मादिट्ठि	८०, ८३, ८७, ३०९, ३१४	साकुणिको	८
सम्मादिट्ठिका	१३	साक्खरप्पभेदानं	३८२, ३९०, ३९७, ४०३, ४२९, ४३१, ४८२
सम्मादिट्ठिया, समन्नागतो	२५३	साखल्ये	१०३
— — असेखाय	१३०	सामाकभक्खो	८, ४१८
सम्मादिट्ठि, भावेति	२३५	सामुक्कंसिका, धम्मदेसना	५३, ४९३
सम्मापटिपत्ति	४६९	सारिपुत्तमोग्गल्लानप्पमुखानि,	
सम्मावाचा	८०, ८७, २०९	पञ्चमत्तानि भिक्खुसत्तानि	१४१
— भावेति	२३५	सारिपुत्तमोग्गल्लाना	१४४
सम्मावाचाय, समन्नागतो	२५३	सारिपुत्तो, आयस्मा	१५६, १९६, ४४९, ४५०, ४५७, ४५८, ४६१
सम्मावायामेन समन्नागतो, असेखेन	१३०	सालवने, देववने	४२७
सम्मावायामो	३०९	साला, कोसलानं ब्राह्मणगामो	७७
सम्मावायामं, भावेति	२३५	सालेय्यका	७७
सम्माविमुत्तिया, समन्नागतो	२५४	— ब्राह्मणगहपतिका	९१
— — असेखाय	१३०	सावत्थि	२८५
सम्मासङ्कुप्पेन, समन्नागतो	२५३	सावत्थियं	७२, १००, १०७, ११४, १२०, १७६, २४७, २६२, ३४४, ३४६, ३५२, ३५९, ४०३, ४४१, ४६९
— — असेखेन	१३०	— वस्सं उपगता	१२१
सम्मासङ्कुप्पो	८७, ३०९	सावित्ती, छन्दसो मुखं	४०२
सम्मासङ्कुप्पं, भावेति	२३५	सितस्स पातुकम्माय, भगवतो	२७१
सम्मासत्ति	३०९	सितं पात्वाकासि	३००
सम्मासत्तिया, समन्नागतो	२५३	सिनायितुं	३७३
— — असेखाय	१३०	सिरिवद्धं, महामत्तं	३५९
सम्मासत्ति, भावेति	२३५	सीतीभूतो सुखपटिसंवेदी	६
सम्मासमाधि	३०९	सीतोदकपटिक्खितो	४८
सम्मासमाधिना, समन्नागतो	२५३	सीलकथं	५२, ३९३
— — असेखेन	१३०	सीलक्खन्वेन, समन्नागतो	११, १२, ४२२
सम्मासमाधि, भावेति	२३५	सीलब्बतपरामासानुसयो	११५
सम्मासम्बुद्धो	९, २३, ७७, १९८, २२०, २८१, ३३६, ३८२, ३९६, ३९८, ४२७, ४३०, ४६२	सीलब्बतपरामासो	११४, ११५, ११६
सम्मासम्बोधि	३३१	सीलसम्पन्नो, अरियसावको	२१
सयपटिभानं	२१९	सीला, अकुसला	२५०
सल्लतो	११८	— कुसला	२५०
सल्लविद्धपुरिसस्स, उपमा	११०	सीलं	४४३
सस्सतो, लोको	१०७, १११, १७६, १७७, १७९	सीहपुब्बद्धकायो	३८५
सहकथी	१८४		

सीहसंय्यं	२१, २२
सीहहनु	३८५
सुकको, वण्णो	३१०
सुककं, कम्मं	६४
— सुकविपाकं, कम्मं	६३
सुखदुक्खी	२६२
सुखदुक्खे, दोणमिते	२१७
सुखप्पटिसंवेदी	१०५
सुखविहारी	१२
सुखानि, पणीतपणीततरानि	७४
सुखुमच्छवि	३८५
सुखेन सुखं अधिगन्तव्वं	३२०
सुगति दुग्गति वा, कम्मविनिबद्धा	३०२
सुगतो	९, २३, ७७, १९८, २२०, २८१, ३८२, ३९६, ४२७, ४६२
सुञ्जतो	११८
सुदो	३७५, ४४०, ४४४, ४४५
सुधम्मार्थं सभायं	३०४
सुधम्मं सभं	२०६
सुपिनकूपमा, कामा	३५
सुप्पतिट्ठितचित्ता, सतिपट्टानेसु	४४
सुप्पतिट्ठितपादो	३८४
सुभगवनिको, पोक्खरसाति	४७३
सुभो, माणवो	४६९, ४७९, ४८०
सुवण्णवण्णो	३८५
सुविञ्जापथे	३३४
सुसुकाभयं	१४४, १४७
सुसुकाळकेसो	३२०, ४८४
सुसुक्कदाठो	३८६
सुसुमारगिरे, भेसकळावने	३१८, ३४३
सूकरखातयं, गिञ्जकूटे पव्वते	१९३
सूकरिको	८
सेक्खा	४
सेखो, पाटिपदो	२४
सेट्ठो वण्णो	३१०
सेनानिगमो	३२४
— उरुवेला	४८७
सेनापति, विडूडभो	३५७, ३७०, ३७८

सेनियो, अचेलो	६२, ६५, ६६
— कुक्कुरवतिको	६१, ६२, ६५, ६६
— बिम्बिसारो	३४७, ३९८, ४३१
— मागधो	३४७, ३९८, ४३१
सेय्यो	४५६
सेय्यंसो, उच्चाकुलीनता	४४२
— उळारभोगता	४४२
— उळारवण्णता	४४२
सेलब्राह्मणपव्वज्जा	४००
सेलो, आयस्मा	४०२
— ब्राह्मणो	३९७
सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा	३५३
सोतधातुया, दिव्वाय	१९०, २४२
सोतापन्ना	१५३, १५५
सोत्तिसिनानि आदाय, नदि गमिस्साम	२७२
सोमा च भगिनी	१३०, १३७
संयुतो	१३७, १३८
संयोजनानि, पञ्चोरम्भागियानि	११४, ११५, ११७
संयोजनानं, ओरम्भागियानं	१६, ११४, १५१, २७७, ३९५
— तिण्णं	१५३
संवट्टकप्पे	१३, १४९, ४२०
संसुद्धगहणिको	४३०

ह

हटभक्खो	८, ४१०
हत्थापलेखनो	७, ८९, ४१०
हत्थाल्लहे	३३९
हत्थारोहपुत्तो, पेस्सो	३, ४, ६, ७
हत्थिकाया	२९४
हत्थिदम्मा	३७६
हत्थिरतनं	३८३, ३९८
हये	१३०
हरेणुकयूसं	३२९, ४९३
हलिद्दवसनं नाम, कोलियानं निगमो	६१
हिरिमा	२३
हीनो, अञ्जो वण्णो	४०४
हुपेय्यपावुसो	३३७
होति तथागतो परं मरणा	१०७, १७७

उपमायो

- सेय्यथापि, अनुरुद्धा, तालो मत्थकच्छित्तो अभव्वो पुनविरुद्धिहया १५०
- सेय्यथापि आकासे १९०
- सेय्यथापि, आनन्द, गङ्गा नदी पूरा उदकस्स समतित्तिका काकपेय्या, अथ दुब्बलको पुरिसो आगच्छेय्य —
'अहं इमिस्सा गङ्गाय नदिया तिरियं बाहाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गच्छिस्सामी' ति ११७
- सेय्यथापि, आनन्द, गङ्गा नदी पूरा उदकस्स समतित्तिका काकपेय्या, अथ बलवा पुरिसो आगच्छेय्य—
'अहं इमिस्सा गङ्गाय नदिया तिरियं बाहाय सोतं छेत्वा सोत्थिना पारं गच्छिस्सामी' ति ११७
- सेय्यथापि, आनन्द, महतो रक्खस्स तिट्ठतो सारवतो तच्च अच्छेत्वा फेगुं अच्छेत्वा सारच्छेदो भविस्सती ११७
- ति ११७
- सेय्यथापि उदके १९०, २४१
- सेय्यथापि, उदायि, इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनकजातिको आदासे वा परिसुद्धे परियोदाते अच्छे
वा उदकपत्ते सकं मुखनिमित्तं पच्चवेक्खमानो सकणिकं वा 'सकणिकं' ति जानेय्य, अकणिकं
वा 'अकणिकं' ति जानेय्य २४३
- सेय्यथापि, उदायि, उदकरहदो गम्भीरो उब्भिदोदको; तस्स नेवस्स पुरत्थिमाय दिसाय उदकस्स आय-
मुखं, न पच्छिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न उत्तराय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न दक्खि-
णाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, देवो च न कालेन कालं सम्मा धारं अनुप्पवेच्छेय्य, अथ खो
तम्हा व उदकरहदा सीता वारिधारा उब्भिज्जित्वा तमेव उदकरहदं सीतेन वारिना अभिसन्देय्य
परिसन्देय्य परिपूरेय्य परिप्फरेय्य, नास्स, किञ्चि सब्बावतो उदकरहदस्स सीतेन वारिना
अप्फुटं अस्स २३९
- सेय्यथापि, उदायि, उप्पलिनियं वा पटुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अप्पेकच्चानि उप्पलानि वा पटुमानि
वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संबुद्धानि उदकानुगतानि अन्तो निमुग्गपोसीनि, तानि
याव चग्गा याव च मूला सीतेन वारिना अभिसन्नानि परिसन्नानि परिपूरानि परिप्फुटानि,
नास्स किञ्चि सब्बावत्, उप्पलानं वा पटुमानं वा पुण्डरीकानं वा सीतेन वारिना अप्फुटं अस्स २३९, २४०
- सेय्यथापि, उदायि, गहपति वा गहपति पुत्तो वा अड्डो महद्धनो महाभोगो, नेकानं निक्खगणानं चयो,
नेकानं धञ्जगणानं चयो, नेकानं खेत्तगणानं चयो, नेकानं वत्थुगणानं चयो, नेकानं अरियगणानं
चयो, नेकानं दासगणानं चयो, नेकानं दासिगणानं चयो १३६
- सेय्यथापि, उदायि, दक्खो कुम्भकारो वा कुम्भकारन्तेवासी वा सुपरिकम्मकताय मत्तिकाय यं यदेव
भाजनविकर्त्ति आकङ्खेय्य तं तदेव करेय्य अभिनिप्फादेय्य २४२
- सेय्यथापि, उदायि, दक्खो न्हापको वा न्हापकन्तेवासी वा कंसथालो न्हातीयचुण्णानि आकिरित्वा उदकेन
परिप्फोसकं परिप्फोसकं सन्नेय्य, सास्स न्हानीयपिण्डे स्नेहानुगता स्नेहपरतो सन्तरबाहिरा
फुटा स्नेहेन न च पग्घरिणी २३९
- सेय्यथापि, उदायि, द्वे अगारा सद्दारा, तत्र चक्खुमा पुरिसो मज्झे ठितो पस्सेय्य मनुस्से गेहं पविसन्ते
पि निक्खमन्ते पि अनुचङ्कमन्ते पि अनुविचरन्ते पि २४५
- सेय्यथापि, उदायि, पव्वतसङ्खेपे उदकरहदो अच्छो विप्पसन्नो अनाविलो, तत्थ चक्खुमा पुरिसो तीरे ठितो
पस्सेय्य सिप्पिस्सम्बुकं पि सक्खरकठलं पि मच्छगुम्भं पि चरन्तं पि तिट्ठन्तं पि २४५
- सेय्यथापि, उदायि, पुरिसो एवं वदेय्य अहं या इमस्मि जनपदे जनपदकल्याणी तं इच्छामि तं कामेमी ति २५८
- सेय्यथापि, उदायि, पुरिसो ओदातेन वत्थेन ससीसं पारुपित्वा निसिन्नो अस्स, नास्स किञ्चि सब्बावतो
कायस्स ओदातेन वत्थेन अप्फुटं अस्स २४०
- सेय्यथापि, उदायि, पुरिसो दळिद्दो अस्सको अनाळिद्दो तस्सस्स एकं अगारकं ओलुग्गविलुग्गं काकाति-

दार्यं न परमरूपं, एका खटोपिका ओलुगविलुगा न परमरूपा, एकस्सा कुम्भिया धञ्ज-	
समवापकं न परमरूपं, एका जायिका न परमरूपा	१३५
सेय्यथापि, उदायि, पुरिसो दिवससन्तते अयोकटाहे द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि निपातेय्य	१३७
सेय्यथापि, उदायि, पुरिसो मुञ्जम्हा ईसिकं पब्बाहेय्य; तस्स एवमस्स - अयं मुञ्जो, अयं ईसिका;	
अञ्जो मुञ्जो, अञ्जा ईसिका; मुञ्जम्हावेव ईसिका पब्बाळहा	२४१
सेय्यथापि, उदायि, बलवा सङ्खधमो अप्पकसिरेनेव चतुद्दिशा विञ्जापेय्य	२४२
सेय्यथापि, उदायि, मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो अच्छो विप्पसन्नो सब्बाकार-	
सम्पन्नो; तत्रस्स सुत्तं आवुत्तं नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदातं वा पण्डुसुत्तं वा । तमेनं चक्खुमा	
पुरिसो हृत्ये करित्वा पच्चवेक्खेय्य - 'अयं खो मणि वेळुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरि-	
कम्मकतो अच्छो विप्पसन्नो सब्बाकारसम्पन्नो; तत्रिदं सुत्तं आवुत्तं नीलं वा पीतं वा लोहितं	
वा ओदातं वा पण्डुसुत्तं वा' ति	२४०
सेय्यथापि, उदायि, लटुकिका सकुणिका पूतिलताय बन्धन बद्धा तत्थेव वधं वा बन्धं वा मरणं वा आग-	
मेति	१३३
सेय्यथापि, एतरहि भोता गोतमेन सम्मा भिक्खुसङ्घो पटिपादितो	३
सेय्यथापि, एतरहि मया सम्मा भिक्खुसङ्घो पटिपादितो	४
सेय्यथापि, कच्चान, पुरिसो एवं वदेय्य - 'अहं या इमस्मि जनपदं जनपदकल्याणी तं इच्छामि तं कामेमि	२६७
सेय्यथापि, गहपति, अङ्गारकासु साधिकपोरिसा, पूरा अङ्गारानं वीतच्चिकानं वीतधूमानं	३५
सेय्यथापि, गहपति, कुक्कुरो जिघच्छादुब्बल्यपरेतो गोघातकसूनं पच्चपट्टितो अस्स	३३
सेय्यथापि, गहपति, गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे तिब्बो वनसण्डो	३६
सेय्यथापि, गहपति, गिज्झो वा कङ्को वा कुललो वा मंसपेसि आदाय उड्डीयेय्य	३४
सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो अण्डहारको गन्त्वा उब्भतेहि अण्डेहि आगच्छेय्य	५६
सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो आदित्तं तिणुक्कं आदाय पटिवातं गच्छेय्य	३४
सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो याचित्तं भोगं याचित्वा यानं वा पोरिसेय्यं पवरमणिकुण्डलं	३५
सेय्यथापि, गहपति, पुरिसो सुपित्तं पस्सेय्य आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पोक्ख-	
रणिरामणेय्यकं	३५
सेय्यथापि तक्को वीमसी	४८३
सेय्यथापि ते द्वे हत्थिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता	३७७
सेय्यथापि नाम आसीतिकपब्बानि वा काळपब्बानि वा	३२९, ४९३
सेय्यथापि नाम उदकमणिको हुत्वा उदञ्चनिको अस्स	२६६
सेय्यथापि नाम उप्पलिनियं वा पटुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अपेकच्चानि उप्पलानि वा पटुमानि	
वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवड्डानि उदकानुगतानि अन्तोनिमुग्गपोसीनि,	
अपेकच्चानि उप्पलानि वा पटुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवड्डानि	
उदकानुगतानि समोदकं ठितानि, अपेकच्चानि उप्पलानि वा पटुमानि वा पुण्डरीकानि	
वा उदके जातानि उदके संवड्डानि उदका अच्चुग्गम्म ठितानि अनुपलित्तानि उदकेन	३३४
सेय्यथापि नाम उमापुष्पं नीलं नीलवण्णं नीलनिदस्सनं नीलनिभासं	२३७
सेय्यथापि नाम ओटुपदं	३२९
सेय्यथापि नाम ओसधितारका ओदाता ओदातवण्णा ओदातनिदस्सना ओदातनिभासा	२३८
सेय्यथापि नाम कणिकारपुष्पं पीतं पीतवण्णं पीतनिदस्सनं पीतनिभासं	२३७
सेय्यथापि नाम कम्मरगगगरिया धममानाय अधिमत्तो सद्दो होति	३२७, ४९०
सेय्यथापि नाम कुञ्जरो सट्ठिहायनो गम्भीरं पोक्खरणं ओगाहेत्वा साणघोविकं नाम कीळितजातं कीळति	४७

सेय्यथापि नाम गम्भीरे उदपाने उदकतारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति	२२९, ४९३
सेय्यथापि नाम जरसालाय गोपानसियो ओलुगविलुग्गा भवन्ति	३२९, ४९३
सेय्यथापि नाम तित्तकालाबु आमकच्छिन्नो वातातपेन संफुटितो होति सम्मिलातो	३३०, ४९३
सेय्यथापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति, सपतभारो व डेति	११
सेय्यथापि नाम पुरिसस्स अयोसिद्धाटकं कण्ठे विलग्गं, सो नेव सक्कुणेय्य उग्गिलितुं न सक्कुणेय्य ओगिलितुं	६८
सेय्यथापि नाम पुरिसो चातुम्महापथे खुद्दमधुं अनेलकं पीळेय्य। तमेनं महाजनकायो पच्चासीसमान- रूपो पच्चुपट्टितो अस्स	२२७
सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो दीघलोमिकं एळकं लोमेषु गहेत्वा आकड्ढेय्य परिकड्ढेय्य सम्परिकड्ढेय्य, एवमेवाहं समणं गोतमं वादेन वादं ...	४६
सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिञ्जितं वा बाहं पसारेय्य पसारितं वा बाहं समिञ्जेय्य १४३, ३०५, ३३३	
सेय्यथापि नाम बलवा सोण्डिकाकम्मकारो महन्तं सोण्डिकाकिलञ्जं गम्भीरे उदकरहदे पक्खिपित्वा कण्णे गहेत्वा आकड्ढेय्य परिकड्ढेय्य सम्परिकड्ढेय्य	४६
सेय्यथापि नाम बलवा सोण्डिकाधुतो बालं कण्णे गहेत्वा ओधुनेय्य निद्धुनेय्य निष्फोटेय्य	४७
सेय्यथापि नाम, यञ्जदेव आचरियो अन्तेवासिस्स भासति तं तदेवस्स अन्तेवासी अवभनुमोदति - 'एव- मेतं, आचरिय, एवमेतं, आचरिया' ति	३५४
सेय्यथापि नाम बट्टनावळी	३२९, ४९३
सेय्यथापि नाम सुत्तगुळे खित्ते निब्बेठियमानमेव पलेति	२१७
सेय्यथापि नाम मुद्धं वत्थं अपगतकाळकं सम्मदेव रजनं पटिगण्हेय्य	५३, ३९४
सेय्यथापि पक्खी सकुणो	१९०, २४१
सेय्यथापि पठवियं	१९०
सेय्यथापि, ब्राह्मण, पुरिसो दलिहो अस्सको अनालिहयो। तस्स ^{१३} अकामस्स विलं ओलमोय्यु - 'इदं ते, अम्भो पुरिस, मंसं खादितब्बं, मूलं च अनुप्पदातब्बं' ति	४४२, ४४४
सेय्यथापि, ब्राह्मण, यं यदेव पच्चयं पटिच्च अग्नि जलति तेन तेनेव सङ्ख्यं गच्छति	४४४
सेय्यथापि ब्राह्मणा तेविज्जा	४८३
सेय्यथापि, भन्ते आनन्द, पुरिसो एकं निधिमुखं गवेसन्तो सकिदेव एकादस निधिमुखानि अधिगच्छेय्य	१८
सेय्यथापि, भन्ते, नानापुप्फानं महापुप्फरासि, तमेनं दक्खो मालाकारो वा मालाकारन्तेवासी वा विचित्तं मालं गन्थेय्य	६०
सेय्यथापि, भन्ते, पुरिसस्स अगारं एकादसद्वारं, सो तस्मिं अगारे आदित्ते एकमेकेन पि द्वारेन सक्कु- णेय्य अत्तानं सोत्थि कातुं	१८
सेय्यथापि, भन्ते, बीजानं तरुणानं उदकं अलभन्तानं सिया अञ्जथत्तं सिया विपरिणामो	१४२, १४३
सेय्यथापि, भन्ते, वच्छस्स तरुणस्स मातरं अपस्सन्तस्स सिया अञ्जथत्तं, सिया विपरिणामो	१४२, १४३
सेय्यथापि, भारद्वाज, अन्धवेणि परम्परासंसत्ता पुरिमो पि न पस्सति मज्झिमो पि न पस्सति पच्छिमो पि न पस्सति	४३३
सेय्यथापि, भारद्वाज, अल्लं कट्ठं सस्नेहं आरका उदका थले निक्खित्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय - 'अग्निं अभिनिव्वत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति	४८८
सेय्यथापि, भारद्वाज, अल्लं कट्ठं सस्नेहं उदके निक्खित्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं आदाय - 'अग्निं अभिनिव्वत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति।	४८८
सेय्यथापि, भारद्वाज, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुञ्चि परिकन्तेय्य	४९१
सेय्यथापि, भारद्वाज, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्ता-	

पेय्युं सम्परितापेय्युं	४९२
सेय्यथापि, भारद्वाज, बलवा पुरिसो, तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि अभिमत्थेय्य	४९१
सेय्यथापि, भारद्वाज, बलवा पुरिसो दुब्बलतरं पुरिसं सीसे वा गहेत्वा खन्धे वा गहेत्वा अभिनिग्गण्हेय्य	४९०
अभिनिप्पीळेय्य अभिसन्तापेय्य	४८९
सेय्यथापि, भारद्वाज, सुक्खं कट्ठं कोळापं आरका उदका थले निक्खित्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य	४८९
उत्तरारणिं आदाय - 'अग्गिं अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति	४८०, ४९७
सेय्यथापि, भो गोतम, निक्कुज्जितं वा उक्कुज्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं आचि-	४८०, ४९७
क्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य - चक्कुमन्तो रूपानि दक्खन्ती ति	२६८
सेय्यथापि, भो गोतम, मणि वलुरियो सुभो जातिमा अट्ठंसो सुपरिकम्मकतो पण्डुकम्बले निक्खित्तो	१८२
भासते च तपते च विरोचति च	१८१
सेय्यथापि, भो गोतमो, गङ्गा नदी समुद्दिग्धा समुद्दपोणा समुद्दपम्भारा समुद्दं आहच्च तिट्ठति	१८३
सेय्यथापि, भो गोतमो, गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे महासालक्ष्खो। तस्स अनिच्चता साखा-	४५८
पलासे पलुज्जेय्य, तच्चपपटिका पलुज्जेय्य, फेग्गु पलुज्जेय्य; सो अपरेन समयेन अपगतसाखा-	४५८
पलासो अपगततच्चपपटिको अपगतफेग्गुको सुद्धो अस्स, सारे पतिट्ठितो	४५८
सेय्यथापि, भो सारिपुत्त, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुच्छि परि-	४५८
कन्तेय्य	४५९
सेय्यथापि, भो सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहामु गहेत्वा अङ्गारकासुया	४५८
सन्तापेय्युं सम्परितापेय्युं	४५८
सेय्यथापि, भो सारिपुत्त, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि अभिमत्थेय्य	४५८
सेय्यथापि, भो सारिपुत्त, बलवा पुरिसो दळ्हेन वरत्तक्खण्डेन सीसे सीसवेठं ददेय्य	४५८
सेय्यथापि महानाम, कुक्कुटिया अण्डानि अट्ठ वा दस वा द्वादस वा तानस्सु कुक्कुटिया सम्मा अधि-	२४
सयितानि सम्मा परिसेदितानि सम्मा परिभावितानि, किञ्चापि तस्सा कुक्कुटिया न एवं इच्छा	२४
उप्पज्जेय्य - 'अहो वतिमे कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा	२४
सोत्थिता अभिनिब्भिज्जेय्युं' ति, अथ खो भब्बा व ते कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुख-	२४
तुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिता अभिनिब्भिज्जितुं	३७७
सेय्यथापि, महाराज, पुरिसो सुक्खं साककट्ठं आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्य; अथा-	१८२
परो पुरिसो सुक्खं सालकट्ठं आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्य; अथापरो	१८२
पुरिसो सुक्खं अम्बकट्ठं आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्य; अथापरो पुरिसो	२०३
सुक्खं उदुम्बरकट्ठं आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्य	२०२
सेय्यथापि महासमुद्धो। उपपज्जती ति न उपेति, न उपपज्जती ति न उपेति, उपपज्जति च न च उप-	२०६, २०८
पज्जती ति न उपेति, नेवं उपपज्जति न न उपपज्जती ति न उपेती ति	४७२
सेय्यथापि, मागण्डिय, कुट्टी पुरिसो अहगत्तो पक्कगत्तो किमीहि खज्जमानो नखेहि वणमुखानि विप्प-	
तच्छमानो अङ्गारकासुया कार्यं परितापेय्य	
सेय्यथापि, मागण्डिय, गहपति वा गहपतिपुत्तो वा अट्ठो महद्धनो महाभोगो पञ्चहि कामगुणेहि सम-	
प्पितो समङ्गीभूतो परिचारेय्य	
सेय्यथापि, मागण्डिय, जच्चन्धो पुरिसो; सो न पस्सेय्य कण्हमुक्कानि रूपानि, न पस्सेय्य नीलकानि	
रूपानि, न पस्सेय्य लोहितकानि रूपानि, न पस्सेय्य मज्झिट्टकानि रूपानि, न पस्सेय्य समविसमं,	
न पस्सेय्य तारकरूपानि, न पस्सेय्य चन्दिमसुरिये	
सेय्यथापि, माणव, अन्धवेणि परम्परासंसत्ता पुरिमो पि न पस्सति मज्झिमो पि न पस्सति पच्छिमो	
पि न पस्सति	

सेय्यथापि, माणव, कसि कम्मट्ठानं महट्ठं महाकिच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं विपज्जमानं अप्प-
फलं होति ४७०

सेय्यथापि, माणव, कसि येव कम्मट्ठानं महट्ठं महाकिच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं सम्पज्जमानं
महप्फलं होति ४७०

सेय्यथापि, माणव, जच्चन्धो पुरिसो न पस्सेय्य कण्हमुक्कानि रूपानि, न पस्सेय्य नीलकानि रूपानि, न
पस्सेय्य पीतकानि रूपानि, न पस्सेय्य लोहितकानि रूपानि, न पस्सेय्य मञ्जिट्टकानि रूपानि,
न पस्सेय्य समविसमं, न पस्सेय्य तारकरूपानि, न पस्सेय्य चन्दिमसुरिये। सो एवं वदेय्य —
'नत्थि कण्हमुक्कानि रूपानि, नत्थि कण्हमुक्कानं रूपानं दस्सावी; नत्थि नीलकानि रूपानि,
नत्थि नीलकानं रूपानं दस्सावी ४७३

सेय्यथापि, माणव, तिणकट्ठुपादानं पटिच्च अग्गि जलति ४७६

सेय्यथापि, माणव, निस्सट्ठतिणकट्ठुपादानो अग्गि जलति ४७६

सेय्यथापि, माणव, बलवा सङ्खधमो अप्पकसिरेनेव चातुद्दिशा विञ्जापेय्य ४७९, ४८०

सेय्यथापि, माणव, वणिज्जा येव कम्मट्ठानं अप्पट्ठं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं
महप्फलं होति ४७१

सेय्यथापि, मालुक्यपुत्त, पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसेन गाळहपलेपनेन। तस्स मित्तामच्चा
वातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपट्ठपेय्यं ११०

सेय्यथापि, राजकुमार, अल्लं कट्ठं सस्नेहं आरका उदका थले निक्खित्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य
उत्तरारणिं आदाय — 'अग्गि अभिनिव्वत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति ३२५

सेय्यथापि, राजकुमार, अल्लं कट्ठं सस्नेहं उदके निक्खित्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारणिं
आदाय — 'अग्गि अभिनिव्वत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति ३२४

सेय्यथापि, राजकुमार, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी वा तिण्हेन गोविकन्तनेन कुञ्छि परि-
कन्तेय्य ३२८

सेय्यथापि, राजकुमार, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानावाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्ता-
पेय्यं सम्परितापेय्यं ३२८

सेय्यथापि, राजकुमार, बलवा पुरिसो तिण्हेन सिखरेन मुद्धनि अभिमत्थेय्य ३२७

सेय्यथापि, राजकुमार, बलवा पुरिसो दळ्हेन वरत्तक्खण्डेन सीसे सीसवेठं ददेय्य ३२७

सेय्यथापि, राजकुमार, सुक्खं कट्ठं कोळापं आरका उदका थले निक्खित्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य
उत्तरारणिं आदाय — 'अग्गि अभिनिव्वत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति ३२५

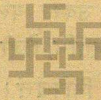
सेय्यथापि, राहुल, आकासो न कत्थचि पतिट्ठितो १०४

सेय्यथापि, राहुल, आपस्मिं सुचिं पि धोवन्ति, असुचिं पि धोवन्ति, गूथगतं पि धोवन्ति, मुत्तगतं पि
धोवन्ति, खेळगतं पि धोवन्ति, पुब्बगतं पि धोवन्ति, लोहितगतं पि धोवन्ति, न च तेन आपो
अट्ठीयति वा हरायति वा जिगुच्छति वा १०३

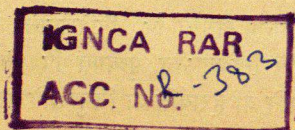
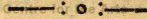
सेय्यथापि, राहुल, तेजो सुचिं पि दहति, असुचिं पि दहति, गूथगतं पि दहति, मुत्तगतं पि दहति, खेळगतं
पि दहति, पुब्बगतं पि दहति, लोहितगतं पि दहति, न च तेन तेजो अट्ठीयति वा हरायति वा
जिगुच्छति वा १०४

सेय्यथापि, राहुल, पठविया सुचिं पि निक्खिपन्ति, असुचिं पि निक्खिपन्ति, गूथगतं पि निक्खिपन्ति,
मुत्तगतं पि निक्खिपन्ति, खेळगतं पि निक्खिपन्ति, पुब्बगतं पि निक्खिपन्ति, लोहितगतं पि
निक्खिपन्ति, न च तेन पठवी अट्ठीयति वा हरायति वा जिगुच्छति वा १०३

सेय्यथापि, राहुल, रञ्जो नागो ईसादन्तो उरुहवा अभिजातो सङ्गामावचरो सङ्गामगतो पुरिमेहि पि पादेहि कम्मं करोति, पच्छिमेहि पि पादेहि कम्मं करोति, पुरिमेन पि कायेन कम्मं करोति, पच्छिमेन पि कायेन कम्मं करोति, सीसेन पि कम्मं करोति, कण्णेहि पि कम्मं करोति, दन्तेहि पि कम्मं करोति, नङ्गुत्तेन पि कम्मं करोति रक्खेतेव सोण्ड	९३
सेय्यथापि, राहुल, वायो सुचिं पि उपवायति, असुचिं पि उपवायति, गूथगतं पि उपवायति, मुत्तगतं पि उपवायति, खेळगतं पि उपवायति, पुब्बगतं पि उपवायति, लोहितगतं पि उपवायति, न च तेन वायो अट्टीयति वा हरायति वा जिगुच्छति वा	१०४
सेय्यथापि सत्ता नेरयिका	६४
सेय्यथापि, सन्दक, पुरिसस्स हत्थपादा छिन्ना	२२२
सेय्यथापि सो दुब्बलको पुरिसो	११७
सेय्यथा वा पन गहपति पुरिसो अक्खिकहारको गन्त्वा उब्भतेहि अक्खीहि आगच्छेय्य	५६
सेय्यथा वा पनुदायि, दक्खो दन्तकारो वा दन्तकारन्तेवासी वा सुपरिकम्मकतस्मिं दन्तस्मिं यं यदेव दन्त- विकर्ति आकङ्खेय्य तं तदेव करेय्य अभिनिष्पादेय्य	२४२
सेय्यथा वा पनुदायि, दक्खो सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा सुपरिकम्मकतस्मिं सुवण्णस्मिं यं यदेव सुवण्णविकर्ति आकङ्खेय्य तं तदेव करेय्य अभिनिष्पादेय्य	२४२
सेय्यथा वा पनुदायि, पुरिसो असिं कोसिया पब्बाहेय्य	२४१
सेय्यथा वा पनुदायि, पुरिसो अहिं करण्डा उद्धरेय्य	२४१

Indira Gandhi National

सुद्धिपण्णं

पिट्ठे	पन्थियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो	पिट्ठे	पन्थियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
६	९	पुगला	पुगला	२३२	१०	सगणो	समणो
६	२७	अभिनन्दित्व	अभिनन्दित्वा	२३३	७	विज्जति	विज्जति
२८	६	जातरूप	जातरूपं	२३९	२५	जानानि	जातानि
२८	२५	संवत्तन्ती	संवत्तन्ती	२४०	२८	ओदात	ओदातं
३४ (सिरो)		तिणूक्कूपमा	तिणुक्कूपमा	२४४	१८	साकार	साकारं
५८	६	रजतपुत्तो	रजकपुत्तो	२५१	१२	प्पादाउय	उप्पादाय
५९	४	निगट्ठं	निगण्ठं	२५६	२७	समित	समितं
६४	४	कायसङ्खार	कायसङ्खारं	२७६	२७	खा	खो
६७ (सिरो)		०राजकुमारमुत्तं	०राजकुमारमुत्तं	२७७	१५	कुम्भकारो	कुम्भकारो
७८	१	अपपण्णको	अपण्णको	२७७	१९	घाटकारो	घटिकारो
८६	१३	विज्जानं	विज्जानं	२८९	६	सन्तपेप्पि	सन्तपेप्पि
९१	८	इत्तत्थाया	इत्तत्थाया	२९३	४	अनगारिय	अनगारियं
९४	१७	सहसक्कं	ससक्कं	२९४	२५	त्व	त्वं
९९	५	पच्चवक्खित्वा	पच्चवेक्खित्वा	२९५	२०	भागं	भोगं
१०१	२३	आपोधातुरेवसा	आपोधातुरेवसा	२९७	६	भा	भो
१०२	३	येन	येन	३०१	१८	अनहितं	निहितं
१०३	२२	आयोसमं	आपोसमं	३०७	२५	इद	इदं
१२०	२	जतवने	जतवने	३११	६	पियवादा	पियवादी
१३२	२	इङ्गं	इङ्गं	३१२	३	किरं	किर
१४५	२०	भुज्जितव्व	भुज्जितव्वं	३३१	१७	खा	खो
१५०	२२	सम्पस्सामानो	सम्पस्समानो	३३३	१४	ब्रह्मनो	ब्रह्मनो
१५१	२३	पञ्ज	पञ्जं	३३९	१	अभि जानाथ	अभिजानाथ
१७०	२१	अनुव्वकिरिया	अनुपुव्वकिरिया	३४१	६	विहरित	विहरित
१७७	३	धो	भो	३६२	१४	संवत्तत	संवत्तति
१८२	२६	उपपज्जती	उपपज्जति	३७६	१४	अत्तानं	अत्तानं
१८६	२४	ओम्भागियानं	ओरम्भागियानं	३७६	१८	हमहाराज	महाराज
१८७	८	०विच्छिक्किच्छा	०विचिक्किच्छा	३९४	२५	उपङ्कमित्वा	उपसङ्कमित्वा
१९२	२५	अत्तनमा	अत्तमना	४०१	७	पटिमन्तेतु	पटिमन्तेतुं
१९६	३	समयेग्गेदं	समये वेदं	४२२	२३	पल्लङ्क	पल्लङ्कं
१९६	१६	वुसितं	वुसितं	४४७	१६	पदुम कस्स	पदुमकस्स
१९७	२	वेसारज्जपत्ता	वेसारज्जपत्तो	४४८	१	वेनकुला	वेनकुला
१९९	१	दमागण्डिय	मागण्डिय	४५६	११	मज्जसि	मज्जसि
२००	२५	निस्सरण	निस्सरणं	४६९	७	अनाथवा	अनाथ-
२१३	८-९	दत्तु-पञ्जत्त	दत्तु-पञ्जत्तं	४७०	२३-२४	महा-धिरकणं	महाधिकरणं
२१४	२४	भव	भव	४७०	३	कम्मट्ठानं	कम्मट्ठानं
२१५	४	अभिसाम्परायं	अभिसम्परायं	४७३	९	येवासम्पज्जति	येवासम्पज्जति
२२४	८	सकुलुदायो	सकुलुदायी	४८८	२७	कट्ठ	कट्ठं
२२९	१३	मानोन्त	मानन्ति	४९५	७	ज्ञान	ज्ञानं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मुद्रक—सम्मेलन मुद्रणालय, इलाहाबाद
प्रकाशक—भिक्षु जगदीश काश्यप, मन्त्री, पालि प्रकाशन मण्डल
बिहार, नालन्दा (पटना)

देवनागरी-पालि-ग्रन्थमाला

महापरिनिर्वाण के बाद ही आर्य काश्यप, उपालि, आनन्द आदि बुद्ध के अपने प्रमुख शिष्यों ने मगधराज अजातशत्रु के संरक्षण में राजगृह के वैभार पर्वत पर पाँच सौ अर्हत् भिक्षुओं की एक बैठक बुलाई, जिसमें भगवान् की वाणी का संग्रह कर लिया। उसके बाद, समय समय पर आवश्यकतानुसार विज्ञ भिक्षुओं की बैठकें होती रहीं, और उस संग्रह का संशोधन होता रहा। इसी संग्रह को पालि-त्रिपिटक कहते हैं।

हमारा इतना विशाल और महत्त्वपूर्ण साहित्य अब तक सिंहल, बर्मी, श्यामी, कम्बोडियन तथा रोमन अक्षरों में तो पूर्णतः प्राप्त था, किन्तु किसी भी भारतीय लिपि में नहीं।

इस अभाव को दूर करने के उद्देश्य से, २५०० वीं बुद्धजयन्ती के अवसर पर, भारतीय सरकार ने नालन्दा-पालि-प्रतिष्ठान को कोष प्रदान कर इसकी सुविधा दी कि वह विनयपिटक के तीन ग्रन्थों — महावग्ग, चुल्लवग्ग और पाचित्तिय — का नागरी में सम्पादन तथा प्रकाशन कर सके। फिर इसी सिलसिले में भारत-सरकार तथा बिहार-सरकार के संयुक्त प्रयास से सम्पूर्ण त्रिपिटक के प्रकाशनार्थ यह योजना बनी जिससे इस ग्रन्थमाला का प्रकाशन हो रहा है।